

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE GÜNÜMÜZDE
GANİMETLERİN PAYLAŞIMI

ALİ YILDIRIM

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Suat ERDEM

YOZGAT – 2021

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE GÜNÜMÜZDE
GANİMETLERİN PAYLAŞIMI

ALİ YILDIRIM

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Suat ERDEM

YOZGAT – 2021

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İMZA
ALİ YILDIRIM
06/10/2021

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE GÜNÜMÜZDE GANİMETLERİN PAYLAŞIMI

ALİ YILDIRIM

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. SUAT ERDEM

Tarih boyunca savaşlar kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu savaşlar sonucunda galip olan taraf, mağlup olan taraftan ele geçirdikleri menkul veya gayrimenkul mal varlıkları ve esirleri “ganimet” olarak almıştır. Câhiliye dönemindeki Araplarda kabile sistemine dayalı toplum yapısı ve çöl ikliminin zor şartları genelde ganimet almaya yönelik savaş ve baskınlara sebep olmuş ve bu savaş ve baskınlarda genel olarak ahlâkî bir kural veya adalet anlayışının da olmadığı görülmüştür. Ganimette en büyük payı kabile reisi komutan vasfıyla kendine almış, ganimetin geri kalanı ise rastgele dağıtılmıştır. İslâm gerek savaşta gerekse savaş sonrası ganimetlerin taksiminde belli kurallar getirerek toplumların veya devletlerin savaş anlayışlarına medeniyet getirmiştir.

Allah Teâlâ âyet-i kerîmelerde ganimet ve taksimi ile alakalı hükümleri bildirmiş, Hz. Peygamber de bu hükümleri tatbik etmiştir. Bu tez çalışmasında, ganimet taksimiyle alakalı Kur’ân’da bildirilen hükümlerin Hz. Peygamber ve onun yolundan giden “Dört Halife” döneminde nasıl uygulandığı tespit ettik, böylece günümüzde ganimet taksiminde uyulması gereken kural ve düzenlemelerin nasıl olması gerektiği hakkında bir sonuca vardık.

2021, xi+82 SAYFA

ANAHTAR KELİMELER: İslâm Hukuku, Savaş, Câhiliye Dönemi, Ganimet, Esir.

ABSTRACT
MASTER THESIS
SHARING OF BOOTY TODAY ACCORDING TO ISLAMIC LAW
ALİ YILDIRIM
YOZGAT BOZOK UNIVERSITY
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES
SUPERVISOR: ASSOC. DR. SUAT ERDEM

Wars have been inevitable throughout history. As a result of these wars, the victorious side took the movable or immovable property and captives from the defeated side as booty. The social structure based on the tribal system and the harsh conditions of the desert climate in the Arabs during the Age of Ignorance generally caused wars and raids to take booty, and it was seen that there was no moral rule or understanding of justice in these wars and raids. The chief of the tribe took the biggest share in the booty as a commander, and the rest of the booty was distributed randomly. Islam brought civilization to the war understanding of societies or states by setting certain rules both in war and post-war booty division.

Allahu ta'ala declared the decrees regarding booty and its division in the verses, and the Prophet Muhammed applied these decrees. In this thesis, it is aimed to reach a conclusion about how the rules related to the booty division in the Qur'an were applied by the Prophet Muhammed, therefore, how the rules and regulations should be followed in the practice of booty today.

2021, xi+82 PAGE

“”

KEYWORDS: Islamic Law, War, The Age of Ignorance, Booty, Prisoner.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TEZ BEYANI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GANİMETE GENEL BAKIŞ

1.1. Ganimetin Tanımı	4
1.2. Ganimetle İlgili Kavramlar	4
1.2.1. Enfâl.....	4
1.2.2. Tenfil.....	5
1.2.3. Raḍḥ.....	6
1.2.4. Seleb.....	6
1.2.5. Fey'	7
1.2.6. Ġulûl	8
1.2.7. Şaḫf	9
1.2.8. Şavāḫf	10
1.2.9. Ḥumus.....	10
1.3. Ganimet Malları.....	10
1.3.1. Menkul Mallar	11
1.3.2. Gayrimenkul Mallar.....	11
1.3.3. Esirler.....	11
1.3.3.1. Kadın ve Çocuk Esirler.....	11
1.3.3.2. Gayrimüslim Erkek Esirler	12
1.4. Cāhiliye Araplarında Genel Durum ve Ganimet Anlayışı.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER VE DÖRT HALİFE DÖNEMİNDE GANİMET

2.1. Hz. Peygamber Döneminde Ganimet Taksimi Yapılan Gazve ve Seriyyeler	19
2.1.1. Batn-ı Nahle Seriyyesi (Ocak-624).....	20
2.1.2. Bedir Gazvesi (Mart-624).....	21
2.1.3. Benî Kaynukā' Gazvesi (Nisan-624).....	24
2.1.4. Karkaratülküdr Gazvesi (Nisan/Temmuz-624)	25
2.1.5. Kared (Zeyd b. Hârîse) Seriyyesi (Kasım-624)	25
2.1.6. Kaţan Seriyyesi (Mayıs/Haziran-625)	26
2.1.7. Benî Nađîr Gazvesi (Ağustos-625).....	26
2.1.8. Benî Muştalık (Müreysi') Gazvesi (Aralık-626)	29
2.1.9. Benî Kurayza Gazvesi (Nisan-627)	30
2.1.10. Kuraţâ' (Muhammed b. Mesleme) Seriyyesi (Haziran-627).....	32
2.1.11. Zülkaşsa (Ubeyde b. Cerrâh) Seriyyesi (Eylül-627).....	33
2.1.12. Gâbe (Zûkared) Gazvesi (Eylül-627)	34
2.1.13. İs (Zeyd b. Hârîse) Seriyyesi (Ekim-627).....	35
2.1.14. Hayber Gazvesi (628)	35
2.1.15. Benî Fezare (Zeyd b. Hârîse/Hz. Ebûbekir) Seriyyesi (Aralık-628)	40
2.1.16. Mürre (Gâlip b. Abdullah) Seriyyesi (Haziran-629)	40
2.1.17. Siy (Şücâ' b. Vehb) Seriyyesi (Temmuz-629).....	41
2.1.18. Hâdıra (Ebû Katâde) Seriyyesi (Aralık-629)	41
2.1.19. Huneyn Gazvesi (1 Şubat-630).....	41
2.1.20. Benî Temim ('Uyeyne b. Hışn) Seriyyesi (Mayıs-630)	44
2.1.21. Benî Haş'am (Kutbe b. Âmir) Seriyyesi (Haziran-630).....	44
2.1.22. Kuraţâ (Dahhâk b. Süfyân) Seriyyesi (Haziran-630).....	45
2.1.23. Hz. Ali'nin Yemen Seriyyesi (631)	45
2.2. Dört Halife Döneminde Ganimet.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE CİHÂD ve GANİMETİN DURUMU

3.1. Cihâdın Mahiyeti, Meşruiyeti ve Hükmü	51
3.1.1. Cihâdın Mahiyeti	51
3.1.2. Cihâdın Meşruiyeti	53
3.1.2.1. Savaşın Savunmaya (Meşru Müdafaa) Yönelik Olması.....	53
3.1.2.2. Savaşın Din Hürriyeti ve İnsan Haklarının Teminatına Yönelik Olması	53

3.1.2.3. Savaşın Cezalandırmaya Yönelik Olması.....	54
3.1.2.4. Savaşın Allah Yolunda Cihâd Anlayışıyla Yapılması.....	54
3.1.3. Cihâdın Hükümü.....	56
3.2. Savaşmadan Önce Davet	57
3.3. Savaş İlanı.....	58
3.4. Savaş Sona Erdiren Durumlar	58
3.4.1. Gayrimüslimlerin İslâm'ı Kabul Etmeleri	58
3.4.2. Gayrimüslimlerin Zimmet Akdi İstemesi	59
3.4.3. Gayrimüslimlerin Eman Talebinde Bulunması	60
3.4.4. Taraflar Arasında Barış Antlaşması Yapılması	60
3.4.5. Müslümanların Galip Gelmesi.....	62
3.4.5.1. Ganimetin Meşruiyeti ve Kapsamı	62
3.4.5.2. Savaşın Yapılma Gerekçeleri İçinde Ganimetin Konumu.....	63
3.4.5.3 Hz. Peygamber'in Ganimet Taksiminde Adalet Anlayışı Üzerine Değerlendirme.	64
3.4.5.4. Ganimetin Taksimi	66
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA.....	75
ÖZGEÇMİŞ	82

KISALTMALAR

AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: bin, ibn (oğlu)
bnt.	: binti (kızı)
b.y.	: Basım yeri yok
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
Dem	: Değerler Eğitimi Merkezi
ed.	: Editör
H.z.	: Hazreti
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
No.	: Hadis Numarası
Nu.	: Numarası
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm Tarihi
SSB	: Savunma Sanayii Başkanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
y.y.	: Yayıncı yok

ÖNSÖZ

Hamd, âlemlerin Rabbi, bütün noksanlıklardan münezzeh ve şânı yüce olan Allah Teâlâ'ya mahsustur. Salât ve selâm Peygamber efendimiz Muhammed Mustafa'nın, onun âlinin ve ashabının üzerine olsun.

Dünyanın yaratılışından günümüze kadar insanlar veya toplumların sosyal, dînî, siyasi ve ekonomik yaşam anlayışları arasındaki farklılıklar sebebiyle bazı sorun ve anlaşmazlıklar olmuştur. İnsanların fitratları gereği bu anlayış farklılıkları devam edeceğinden dolayı, bu sorun ve anlaşmazlıklar da kıyamete kadar devam edecektir. Dünya hayatında olan bu sorun ve anlaşmazlıklarda hayal edilen şey bunun barışçıl yollarla çözülmesidir fakat bu hayal, ne yazık ki dünya hayatının gerçekleriyle uyuşmamaktadır. Karşılaşılan sorun veya anlaşmazlıklarda barışçıl yollar denenmiş ancak sonuç alınamamışsa, bu sorun veya anlaşmazlıkların çözümü; insanlar arasında kavgaya, kurumlar arasında çatışmaya, toplumlar veya devletler arasında savaşa sebep olmuştur.

Hayat boyunca karşımıza çıkan her problemin çözüme kavuşturulması esastır. Toplumlar veya devletler arasında oluşan problemlerin çözümünde anlaşma yoluna gidilememesi durumunda doğal olarak savaşlar meydana gelmiş, bu sebeple de savaş, kaçınılmaz bir gerçek olmuştur. Bu savaş sonrasında da mağlup olan taraf, galip olan tarafın isteklerine veya şartlarına boyun eğmek durumunda kalmıştır. Böylece savaş neticesinde galip olan taraf, mağlup olan tarafın menkul-gayrimenkul varlıklarına el koymuş ayrıca kadın-erkek, çocuk-yaşlı fark etmeksizin bütün fertlerini esir olarak almıştır.

Toplu olarak yaşadığımız bu dünyada düzen ve adalet için belli başlı kuralların olması gereklidir. Bu sebeple dünyayı ve içindekileri yaratan Rabbimiz, hayatın her alanında olduğu gibi savaşlara ve savaş sonrası yapılacak uygulamalara da belli başlı kurallar getirmiştir.

Bu tez çalışmamızda, savaş sonrası uygulamalarından olan ganimetlerin paylaşımı ve anlayışı üzerinde duracağız. Özellikle Allah Teâlâ'nın ganimetle alakalı kural ve düzenlemelerini ve bunların Hz. Peygamber ve onun yolundan giden “Dört Halife” tarafından nasıl uygulandığını inceleyerek, günümüzde ganimet taksimi uygulamasında uyulması gereken kurallar ve düzenlemelerin nasıl olması gerektiği hakkında bir sonuca varmış olacağız.

Bu tez çalışmamızda, İslâm'da ganimet anlayışına küçük de olsa bir katkı sunabildiysek Allah Teâlâ'ya hamd ederiz. Gayret bizden, tevfik ve inâyet Allah Teâlâ'dandır.

Öncelikle tez konumun belirlenmesinde ve şekillenmesinde bana yardımcı olan, bu tezin hazırlanma sürecindeki acemiliklerimi ve tez süremi uzamasındaki gerek şahsımla gerek pandemi sürecinin sebep olduğu aksaklıklarla alakalı mazeretlerimi nezaket ve anlayışla karşılayan ve bu konulardaki tecrübelerini aktaran danışman hocam sayın Doç. Dr. Suat Erdem'e, bu süreçte başta ailem olmak üzere bana maddî-manevî destek veren bütün arkadaşlarıma ve büyüklerime saygı ve sevgilerimi ileterek teşekkür eder, kendileri için hayır dua ederim.

Bu tezin hazırlanmasına maddî-manevî vesile olan, kaynaklarda belirtmiş olduğum kitaplarıyla, tezleriyle, makaleleriyle beni aydınlatan ve bu kaynakların “Mektebetü’ş-Şâmile” gibi programlarla veya “İSAM, DergiPark” gibi internet siteleriyle erişilebilir olmasını sağlayan bütün kişi ve kurumlara, tez konumla alakalı yolumun aydınlatılmasına vesile olan gerek ilmî çalışmalarından gerekse çeşitli medya organlarından bir kelime veya cümlesini okuduğum veya duyduğum kişilere, Bozok Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı'nın kuruluşunda, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi ve yönetilmesinde emeği olan herkese şükranlarımı sunar, kendileri ve hizmetlerinin devamı için dua ederim.

GİRİŞ

Araştırmanın Önemi, Konusu ve Amacı

Allah Teâlâ'nın yarattığı bu dünya düzeninde her canlının kendi arasında bir iletişim aracı vardır. İnsanlar, topluluklar, devletler veya devlet kurumları gibi taraflar arasındaki iletişim aracı da bazen bir söz veya yazı bazen de beden dili diye tabir edilen jest ve mimiklerdir. Taraflar arasında bu iletişim araçlarının kullanılamaması veya bu iletişim araçları ile yapılan iletişimin olumsuz sonuçlanması durumunda yeni bir iletişim aracı doğmuştur. Bu iletişim aracının adı; canlılar arasında olursa “kavga”, kurumlar arasında olursa “çatışma”, devletler veya topluluklar arasında olursa “savaş”tır.

Herhangi bir canlının yaşamsal nitelikteki bir ihtiyacını gidermek istediğinde bir engelle karşılaşması, doğal olarak sıkıntı ve gerginlik meydana getirmektedir. Yaşamsal nitelikteki bir ihtiyaç kişiden kişiye, canlıdan canlıya, toplumdan topluma ve devletten devlete değişiklik arz etmektedir. İnsan, toplum ve devlet için bu ihtiyaç; hayatını idâme ettirecek beslenme, millî ve manevî değerlerini yaşama veya yaşatma ve hürriyet gibi ihtiyaçlardır.

Dünyanın yaratılışından günümüze kadar olan bütün sıkıntı ve gerginlikler bir çözüme kavuşturulmak istenmiş ve kıyamete kadar da bu sıkıntı ve gerginliklerin çözüme kavuşturulması istenecektir. Bu sıkıntı ve gerginliklerin çözümü; kendi aralarındaki iletişim araçları ile sağlanamazsa geriye kalan tek iletişim aracı olan kavga, çatışma, savaş vb. iletişim araçları ile veya bu iletişim araçlarını çağrıştıracak güç ve otorite ile sağlanacaktır. Böylelikle; mağlup olan taraf, galip gelen tarafın isteklerini mecburen yerine getirecek ve bu durum sürekli de olsa geçici de olsa çözüme kavuşacaktır.

Savaş sonucunda topluluklar veya devletler maddî-manevî yaralar almış, bu yaraların sarılması savaşın şiddetine göre zaman almıştır. Tarih bizlere gösteriyor ki bu yaraları bir an önce sarıp toparlanmak, hayatta kalabilmek için şarttır. Topluluklar veya devletler güç ve otoritelerini “hak”tan yana kullandığında huzur ve barış ortamı, “bâtıl”dan yana kullandığında ise endişe, sıkıntı, kaygı ve savaş ortamı oluşmaktadır. Bu bakımdan hak ile bâtılın savaşı bu zamana kadar olmuş, bundan sonra da olmaya devam edecektir. Yukarıda zikredilen hususlar sebebiyle İslâm, var olan ve kaçınılmaz olan bir savaş düzeninde savaştaki yerini, yeryüzüne adalet ve nizamın tesisi için tahsis etmiştir. Bu sebeple İslâm asla bir savaş dini değildir.

Araştırma konumuz, İslâm'da savaşın galibiyetle sonuçlanması sonucunda ele geçen ganimetlerin durumunu ve dağıtımındaki kuralları incelemektir. Böylelikle savaş sonucunda ele geçen ganimetlerin hangi şartlarda alındığı, kim tarafından, kimlere ve nasıl dağıtıldığının tespit edilmesidir.

Araştırmamızın amacı, araştırma konumuzda belirtilen durumların tespit edilip bunun sonucunda günümüzde ganimetlerin hangi şartlarda alınabileceği, dağıtımında yetkinin kime ait olduğu, kimlere ve nasıl dağıtılması gerektiği ile ilgili kuralları İslâm hukukuna göre açıklamaktır. Böylelikle günümüzde ganimetlerin hangi şartlarda alınabileceği, dağıtımında uyulması gereken kuralların neler olabileceği ve bu kuralların günümüzde nasıl uygulanacağı sonucuna ulaşmak olacaktır.

Araştırmanın Sınırlandırılması

Ganimet, savaşın sonuçlarından bir tanesi olduğu ve savaşla bağlantılı olduğu için İslâm'da savaş anlayışına genel olarak değinilmiş fakat gerekli görülen yerlerde teferruatlı bilgi verilmiştir. Doğu'lu ve Batı'lı Devletler'in savaş ve ganimet anlayışı ayrı bir araştırma konusu olduğundan dolayı bu devletlerin savaş ve ganimet anlayışlarına değinilmemiş, savaş ve ganimet anlayışı ile ilgili sadece yakın dönem olan Câhiliye dönemi uygulamalarına değinilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırmamızda İslâm'da ganimetin hangi şartlarda alınacağı ve ganimet taksimi uygulamaları üzerinde yoğunlaşmış, Câhiliye dönemi savaş ve savaş sonrası ganimet taksimi uygulamalarına; nereden nereye geldiğinin görülmesi yani İslâm'ın savaş ve savaş sonrası durumlara nasıl bir medeniyet getirdiğinin görülmesi için değinilmiştir.

Bu tez çalışmamızda konumuzla ilgili kavramlar incelenirken kelimenin daha iyi anlaşılması için sade, sık ve genel kullanılan anlamlarına değinildi. Bu kavramlar için genel olarak Râğıb el-İşfahânî'nin "*Müfredât*"ından, İbn Manzûr'un "*Lisânü'l-Arab*"ından, İbrahim Mustafa vd.'nin "*Mu'cemü'l-vasîf*"inden ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın "*İslâm Ansiklopedisi*"nden yararlanıldı. Detaylı bilgiye sahip olmak isteyenler için benzer terim anlamları dipnotlarda gösterildi.

Ganimet, savaşın sonuçlarından bir tanesi olduğu ve savaşla bağlantılı olduğu için "İslâm'da savaş anlayışı" konusuna genel olarak değinilmiştir. İslâm'da savaş anlayışı konusu hakkında savaşların arka planına değindiği için önemli ölçüde istifade ettiğim ve kapsamlı bir çalışma olan Cafer Acar'ın "*İslâm'da Savaş*" adlı basılmış doktora tezinden,

farklı bakış açılarıyla geçmiş anlamamı kolaylaştıran Muhammed Hamidullah'ın Türkçeye kazandırılmış eserlerinden ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın "*İslâm Ansiklopedisi*"nden oldukça istifade ettik. Yararlandığımız kaynakları ve diğer kaynakları dipnotlarda belirttik. Ayrıca bu konu hakkında detaylı bilgiye ulaşmak isteyenler için de kaynaklar dipnotlarda gösterilmiştir.

Ganimetler ya savaş yoluyla ya da sulh yoluyla kazanılır. Bu sebeple Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemi'nde yapılan savaşlar veya antlaşmalar neticesinde alınan ganimetler için İslâm tarihi ana kaynaklarından olan; Vâkıdî'nin "*Kitâbu'l-meğâzî*", İbn Hişâm'ın "*es-Sîretu'n-nebeviyye*" ve İbn Sa'd'ın "*et-Tabakâtü'l-kübrâ*" gibi kaynakları incelenmiştir. Alınan ganimetlerin nasıl taksim edildiği ile alakalı bilgilere ayrıntılı yer verdikleri için; Taberî'nin "*Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*", İbnü'l-Esîr'in "*el-Kâmil fi't-târîh*", ve İbn Keşîr'in "*el-Bidâye ve'n-nihâye*" gibi kaynaklarından da büyük ölçüde yararlanılmıştır. Burada zikredilenlere ana kaynaklar olması hasebiyle yer verilmiş, yararlanılan diğer kaynaklar ise dipnotlarda gösterilmiştir.

Hız. Peygamber döneminde alınan ganimetin taksiminde herhangi bir değışikliğin olup olmadığını görmek için gazve ve seriyyelerin kaynaklardaki kronolojik sıralaması esas alınmıştır.

Konumuzu oluşturan ganimetler ile ilgili İslâm hukuk âlimlerinin görüşlerini böylece İslâm Devlet Hukuku'nu incelemek için Ebû Yusuf'un "*Kitâbü'l-harâc*", İmam Şafî'nin "*el-Üm*", Ebû Ubeyd'in "*Kitâbü'l-emvâl*", Mâverdî'nin "*el-Ahkâmü's-sultânîyye*", Ebû Ya'lâ el-Ferrâ'nın "*el-Ahkâmü's-sultânîyye*", Serahsî'nin "*el-Mebsût*", Kâsânî'nin "*Bedâ'î'u's-şanâ'î fi tertîbi's-şerâ'î*", İbn Rüşd'ün "*Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*" ve İbn Kudâme'nin "*el-Muğnî*" gibi kaynaklarından büyük ölçüde istifade edilmiştir. Bu konu hakkında yararlanılan diğer kaynaklar dipnotlarda gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GANİMETE GENEL BAKIŞ

1.1. Ganimetin Tanımı

Ganimet (الْغَنِيمَةُ) kelimesi, “ğ-n-m” (غنم) kökünden türetilen bir kelime olup çoğulu “ğanâim” (غَنَائِم) şeklindedir.¹ Sözlükte ganimet; zorluk olmadan bir şeyler kazanmak, bir şeyden yararlanmak, savaşta zorla alınan şey², savaşta düşmandan zorla ele geçirilen mal, bir rastlantı sonucu ele geçen kazanç veya imkân, yağma sonrasında elde kalan mal, çalıntı³ gibi anlamlara gelmektedir.

“Harbîlerden (savaşçılardan) muharebe esnasında veya muharip iki ordunun tekabülü sırasında gazilerin (askerlerin) kuvveti ile kahren (zorla) alınan maldır.”⁴ Bu ve buna benzer terim anlamları karşılaştırıldığında genel olarak aynı manaya gelir ve ganimet; Müslümanların savaşarak gayrimüslimlerden aldıkları her türlü menkul veya gayrimenkul malları ve esirleri kapsar.⁵

Ganimet kelimesi türevleriyle beraber; Nisâ sûresi 94. âyetinde “meğânimu” (مَغَانِمُ), Enfâl sûresi 41 ve 69. âyetlerde “ğanimtüm” (غَنِمْتُمْ) ve Fetih sûresinin 15, 19 ve 20. âyetlerinde “meğâtime” (مَغَانِم) şeklinde olmak üzere Kur’ân’da toplam altı yerde geçmektedir. Kur’ân’da “ganimet” anlamında “enfâl” kelimesi kullanılmış ve ganimetle alakalı hükümleri öğrendiğimiz sekizinci sûreye bu ad verilmiştir.

1.2. Ganimetle İlgili Kavramlar

1.2.1. Enfâl

Enfâl (انْفَال) kelimesi, “nefel” (نَفْل) kelimesinin çoğulu olup sözlükte; hibe (bağışta bulunmak), ganimet, fazlalık, nâfile, atıyye (hediye)⁶ gibi anlamlara gelmektedir.

¹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), “ğnm”, 6/3307.

² İbn Manzûr, “ğnm”, 5/3307; İbrahim Mustafa vd., *Mu‘cemü'l-vasîf* (Kahire: Mektebetü’ş-şurûki’d-düveliyye, 1425/2004), “ğanime”, 664.

³ Türk Dil Kurumu TDK, *Güncel Türkçe Sözlük* (Erişim 20 Ocak 2020), “Ganimet”.

⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 3/337.

⁵ Detaylı bilgi için bk. Mehmet Erkal, “Ganimet”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/351.

⁶ İbn Manzûr, “nfl”, 6/4509-4511.

Enfâl kelimesi Kur’ân’da; Enfâl sûresi 1. âyette iki sefer geçmekte ve “ganimet” anlamında,⁷ İsrâ sûresi 79. âyette “nefel” kelimesinin ism-i fâil, müfred, müennes kalıbında nâfileten (نَافِلَةً) olarak “fazla bir ibadet” anlamında⁸ ve Enbiyâ sûresi 72. âyette Allah Teâlâ’nın ihsan ettiği Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İshâk’tan olma Hz. Ya’kûb’u tarif ederken “fazla olarak” veya “torun” anlamında⁹ kullanılmıştır.

Farz namazlara ilave olarak kıldığımız namazlar nâfile namaz olarak anıldığı veya kişinin torunu, evladının nesebinden çoğaldığı için fazlalık anlamına geldiği gibi kişinin malına sonradan kattığı mala da enfâl denilmiş olabilir. Zira ikisi de aynı kökten gelmektedir.¹⁰

Terim olarak bazı farklılıklar olmakla beraber genel olarak ganimet anlamına gelmektedir. Yani savaş neticesinde ele geçirilen düşmana ait her türlü şeyi içine almaktadır. Terim anlamı ve kullanım yoğunluğu dikkate alındığında enfâl kelimesinin ganimet ile alakalı her şeyi içine aldığı görülmektedir.¹¹

1.2.2. Tenfîl

“Nefel” (نَافِل) kelimesinin tef’îl babından türetilmiş hali olan “tenfîl” (تَنْفِيل) kelimesi sözlükte; “fazladan mal vermek, bağış yapmak, ganimet”¹² gibi anlamlara gelir. Sözlük anlamı enfâl kelimesi ile aynı olmakla beraber terim anlamları kullanım açısından farklıdır.

Terim anlamına gelince; devlet başkanı savaş anında veya öncesinde askeri teşvik için bir atıyye vaadinde bulunabilir. Bu sebeple verilen mala nefel-tenfîl denilmiştir.¹³ Nefel, ganimet anlamında kullanıldığı gibi Hz. Peygamber’in gerekli gördüğü durumlarda bazı kişilere ganimetten bir şeyler verdiğini bildiren hadislerde tenfîl, seleb, radh gibi ganimetin bir parçası olarak da kullanılmıştır.¹⁴ Bazı hadislerde nefel kelimesi ganimetin özel bir

⁷ Kur’ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003), el-Enfâl 8/1.

⁸ el-İsrâ 17/79.

⁹ Hayrettin Karaman vd., Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 3/688.

¹⁰ İbn Manzûr, “nfl”, 6/4509-4510; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 4/2365.

¹¹ Ebû’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, Müfredâtü elfâzi’l-Kur’ân, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Dimaşk, Beyrut: Dâru’l-kalem, Dâru’ş-Şâmiyye, 1430/2009), “nfl”, 1079-1080; Bilmen, Fıkhiyye Kamusu, 3/347.

¹² İbn Manzûr, “nfl”, 6/4509-4510.

¹³ Bilmen, Fıkhiyye Kamusu, 3/372.

¹⁴ Karaman vd., Kur’an Yolu, 2/661.

bölümü olarak kullanılmıştır.¹⁵ Bu hadislerden hareketle âlimler, nefel kelimesini ganimetin özel bir türü olarak kullanmışlardır. Bu açıklamalara istinaden tenfil kelimesini şöyle özetlememiz mümkündür gerek savaştan önce gerekse savaş esnasında devlet başkanının veya yetkili komutanın askeri teşvik veya askerin başarı sağlaması için normal ganimet payından fazla bir mal vermesini vadetmesini veya herhangi bir vaat olmadan savaştan sonra fazladan bir mal vermesini ifade eder.¹⁶

1.2.3. Raḍḥ

“Raḍaḥa” (رَضَحَ) fiilinden türeyen bir isim olan “raḍḥ” kelimesi sözlükte; “kıрма, yaralama, travma, küçük bir armağan, azca bağış” anlamlarına gelmektedir. “Raḍaḥa” (رَضَحَ) kelimesi ile “raḍaḥa” (رَضَحَ) kelimesi eş anlamlı kelimelerdir. İkisi de anlam bakımından birbirinin aynıdır.¹⁷

Terim anlamı ise; savaşta kadınlara, çocuklara, kölelere ve gayrimüslimlere verdikleri hizmetlerden dolayı verilen bir miktar mal demektir. Bu miktar, savaşan askerlerin payından az olur. Bu payın ne miktar olacağının belirlenmesi devlet başkanına aittir.¹⁸

Hiz. Peygamber’in savaş esnasında yaralıları tedavi eden kadınlara, su dağıtan çocuklara, kölelere ve gayrimüslimlere verdikleri hizmetlerinden dolayı hurma gibi yiyecek, normal bir elbise veya basit bir kılıç gibi ganimetten az miktar hediye verdiği hadislerde bildirilmektedir.¹⁹

1.2.4. Seleb

“Selebe” (سَلَبَ) fiilinden türeyen bir isim olan “seleb” kelimesi sözlükte; “zorla almak, talan etmek, çalmak, yağma yapmak” anlamlarına gelmektedir. Çoğulu “eslâb” (أَسْلَابٌ)’tır.²⁰

¹⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *es-Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (b.y.: Dâru’l-ihyâ’il-kütübi’l-‘Arabiyye, ts.), “Cihâd”, 135; Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, nşr. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Qarabellî (Beyrut: Dâru’r-risâleti’l-‘alemiyye, 1430/2009), “Cihâd”, 146; Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir vd. (Mısır: Şirketü Mektebetü ve Maṭba‘atü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1395–1975), “Siyer”, 12.

¹⁶ Ahmet Yaman, “Tenfil”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/451-452.

¹⁷ İbn Manzûr, “rḍḥ”, 3/1658; Mustafa vd., “raḍḥu, raḍḥu”, 349-350.

¹⁸ Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 3/349.

¹⁹ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Şahîh-i Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru’l-ihyâ’il-kütübi’l-‘Arabiyye, 1412/1991), “Cihâd ve Siyer”, 137; İbn Mâce, “Cihâd”, 37; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 150.

²⁰ İbn Manzûr, “slb”, 3/2057-2058; Mustafa vd., “seleb”, 440-441.

Terim anlamı ise; savaş esnasında öldürülen düşman askerinin üzerinde veya yanında bulunan her türlü elbise, para, takı, silah, binek vb. eşyalarıdır.²¹

1.2.5. Fey'

“Fey’” (الْفَيْءُ) kelimesi sözlükte mastar olarak kullanıldığında “geri dönmek, şekil değiştirmek” anlamına gelirken isim olarak kullanıldığında ise; “gölge, öğle vaktinden sonraki gölge ve ganimet” anlamına gelmektedir. Çoğulu (أَفْيَاءُ) “efyâun” veya (وَفْيُوءٌ) “füyûun”dur.²²

Fey kelimesi Kur’ân’da fiil olarak; Bakara sûresi 226. âyette (فَاوْ) “geri dönmek (eşini boşama sonrası dönüş)” anlamında,²³ Nahl sûresi 48. âyette (يَتَفَيَّأُ) “dönmek (sağa sola)” anlamında,²⁴ Hucurât sûresi 9. âyette (تَفَيَّأَ) ve (فَاءَتْ) “geri dönmek (Allah’ın emrine dönmek)” anlamında,²⁵ Ahzâb sûresi 50. âyette (أَفَاءَ) “ganimet olarak vermek (Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber’e eşlerini ganimet olarak vermesi)” anlamında²⁶ ve Haşr sûresi 6 ve 7. âyette (أَفَاءَ) “ganimet vermek” anlamında²⁷ toplam yedi defa kullanılmıştır. Fey kelimesi Kur’ân’da isim olarak ise yedi yerde müfred (فَيْئَةً)²⁸ üç yerde de tesniye (فَيْئَتَانِ-فَيْئَتَيْنِ)²⁹ kalıbında olmak üzere toplam on yerde geçmektedir. “Fietü” (فَيْئَةٌ) kelimesi de grup, topluluk, sınıf, ordu gibi anlamlara gelmektedir.³⁰

Terim anlamı ise; genel olarak gayrimüslimlerden savaşmaksızın alınan her türlü menkul ve gayrimenkul mal³¹ demektir.

Ganimet ile fey arasında bazı farklar vardır. Ganimet gayrimüslimlerden savaşarak alınan mallar anlamına gelirken fey ise savaşmaksızın sulh ile alınan mallar demektir. Ganimetin 1/5’i Allah’a, Resûlüne, ehl-i beyte, yetim, yoksul ve yolculara aitken 4/5’ü

²¹ Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 3/350; Ahmet Yaman, “Seleb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/398-399.

²² Râgıb el-İsfahânî, “fy’e”, 650; İbn Manzûr, “fy’e”, 5/3495; Mustafa vd., “fâ’e”, 707.

²³ el-Bakara 2/226.

²⁴ en-Nahl 16/48.

²⁵ el-Hucurât 49/9.

²⁶ el-Ahzâb 33/50.

²⁷ el-Haşr 59/6-7.

²⁸ el-Bakara 2/249; Âl-i İmrân 3/13; el-Enfâl 8/19,45; el-Kehf 18/43; el-Kasas 28/81.

²⁹ Âl-i İmrân 3/13; en-Nisâ 4/88; el-Enfâl 8/48.

³⁰ Râgıb el-İsfahânî, “fy’e”, 650.

³¹ Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî el-Cemmâilî el-Hanbelî İbn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (Riyad: Dâru ‘âlemi’l-kütüb, 1417/1997), 9/281; İbn Manzûr, “fy’e”, 5/3496; Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 4/74.

savaşanlara aittir.³² Feyin ise (farklı görüşler olmakla beraber) genel olarak 1/5'inin verileceği yer ganimet ile aynıdır 4/5'ü ise Hz. Peygamber'e aittir ve gerekli gördüğü yere sarf eder.³³

1.2.6. Ğulûl

“Ğulûl” (غُلُول) kelimesi “ğalle” (غَلَّ) fiilinin mastarından türemiş bir isimdir. Sözlükte “gizlemek, içine girmek, hırsızlık yapmak, hıyanet etmek” anlamlarına³⁴ gelir.

Uhud Gazvesi'nde okçular tepesindeki askerlerin bir kısmının savaşın kazanıldığı ve ganimetlerin paylaşıldığı zannına kapılarak görev yerlerini terk etmeleri üzerine Hz. Peygamber onlara “Bizim ganimetleri taksim etmeyip gizleyeceğimizi mi sandınız?” buyurarak onlarda oluşan şüphenin yersiz olduğunu, kendisine böyle bir davranışın asla yakışmayacağını belirtmiş ve bu olay üzerine *“Hiçbir peygamberin emanete hıyanet etmesi düşünülemez. Kim hıyanet ederse, kıyamet günü, hıyanet ettiği şeyle birlikte gelir. Sonra da hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir.”*³⁵ âyeti inmiştir.³⁶

Başka bir rivayette ise; Bedir savaşında bir eşya (kırmızı renkli bir kadife parçası) kaybolunca bazı münafıklar: “Herhâlde onu Muhammed almıştır” demeleri üzerine³⁷ bu ayet inmiştir.³⁸

Hiz. Peygamber döneminde zekât memurluğu yapan Ezd kabilesinden İbnü'l-Lütbiyye, kendisine verilen hediyeler ile zekâtları getirmiş *“Bunlar sizin zekât malınızdır, bunlar da bana hediye edilenler.”* demesi üzerine Hz. Peygamber hiddetlenerek:

*“Bir baksaydı ya! Bu adam -bir zekât memuru olmayıp- babasının veya anasının evinde otursaydı, kendisine hediye verilir miydi yoksa verilmez miydi? Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki sizden biriniz ondan bir şey alırsa kıyamet gününde boynunda böğüren bir deve ya bağırarak bir sığır veya meleyen bir koyunla gelecektir...”*³⁹

sözüyle karşılık vermiştir. Bu hadis-i şerife istinaden zekât toplama memurlarına verilen hediyelerin de ğulûl kapsamında değerlendirildiğini anlıyoruz.

³² el-Enfâl 8/41; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/692.

³³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/284-291.

³⁴ İbn Manzûr, “ğll”, 5/3286; Mustafa vd., “ğalle”, 659.

³⁵ Âl-i İmrân 3/161.

³⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/706.

³⁷ Ebû Dâvûd, “Hurûf”, 1; Tirmizî, “Tefsîrü'l-Kur'ân”, 4.

³⁸ Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Hâfizüddîn en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve haķâiku't-te'vîl*, thk. Yusuf Ali Bedîvî (Beyrut: Dâru'l-kelimi't-tayyib, 1419/1998), 1/307.

³⁹ Buhârî, “Hibe”, 15; Müslim, “İmâre”, 26; Ebû Dâvûd, “Harac, İmâre ve Fey", 11.

Hız. Peygamber ikindi namazını kıldıktan sonra Abdul-Eşheloğulları'nın yanına gider ve akşam namazı vaktine kadar onların yanında sohbet ederdi. Bir defasında Ebû Râfi' Hz. Peygamber ile akşam namazına yetişebilmek için süratlice giderlerken Baki mezarlığına uğramışlar ve Ebû Râfi', Hz. Peygamber'in "Yazık sana! Yazık sana!" dediğini duymuş ve kendisine söylediğini zannederek mahcup bir eda ile adımlarını yavaşlatmış ve geriden gelmeye başlamış, Hz. Peygamber'in "Niçin geri kalıyorsun yürü!" demesi üzerine Ebû Râfi', "Bir suç işledim herhalde ya Resûlallah. Bana yazıklar olsun demediniz mi?" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Hayır sana söylemedim şu kabrin yanından geçtiğimiz kimse var ya onu, zekât toplamak için göndermiştim de o, zekât malından bir gömlek aşırırmıştı, şimdi ona o gömleğe karşılık ateşten bir zırh giydirildi." buyurmuştur.⁴⁰

Yukarıda zikredilen âyet ve hadislerden de anlaşıldığı üzere ğulûl kelimesinin terim anlamı; devlet malına hıyanet etmek, ganimet malından bir şeyler çalmak demektir.⁴¹ Devlet tarafından yetkili olan kişilerin veya savaş esnasında askerlerin zaruri ihtiyaçlarının devlet bütçesinden veya ganimet malından karşılanması gerektiği İslâm âlimleri tarafından ifade edilmiş, zaruri ihtiyaçlar dışındaki istifadeler ise hıyanet sayılmıştır.⁴²

1.2.7. Şafî

"Şafî" (صَفِي) kelimesi "şafâ" (صَفَا) fiilinden türemiş bir kelime olup "saf, temiz, seçilmiş" anlamlarına gelir. Çoğulu (صَفَايَا) "şafâyâ"dır.⁴³

Terim anlamı ise; ganimet paylaşımından önce devlet reisinin aldığı özel paya denir.⁴⁴ Bu pay sadece Hz. Peygamber'e mahsustur.⁴⁵ Zira Hz. Peygamber'in yüklendiği ağır sorumluluklar gereği bazı ayrıcalıklarının olması gayet doğaldır. Hz. Peygamber'in savaşa katılmasa bile bu hakkı olmasına rağmen sadece katıldığı savaşta şafî payı aldığı hadis kaynaklarında belirtilmektedir.⁴⁶

İslâm'dan önce de kabile reislerinin savaş ganimetlerinden seçerek pay alması benimsenmiş bir kuraldı. Hz. Peygamber, aldığı bu pay ile gerek toplum menfaatini gözetmek gerekse hukuk kurallarının dışında hareket etmemekle örnek bir davranış

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 9/87 (No. 127).

⁴¹ Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 3/338.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bk. Ferhat Koca, "Ğulûl", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/190-192.

⁴³ İbn Manzûr, "şf" e", 4/2468; Mustafa vd., "şafiiyyu", 518.

⁴⁴ Mustafa vd., "şafiiyyu", 518.

⁴⁵ Ebû Dâvûd, "Harac, İmâre ve Fey", 21.

⁴⁶ Buhârî, "Cihâd ve Siyer", 74; Ebû Dâvûd, "Harac, İmâre ve Fey", 21; Tirmizî, "Siyer", 12.

sergilemiştir. Şafinin peygamberlik sıfatıyla alakalı bir ganimet türü olduğu hususunda icmâ bulunduğu ve Hz. Peygamber'in vefatıyla bu payın sona erdiği sünnî kaynaklarda zikredilmektedir. Ebû Sevr (ö. 240/854) dışındaki İslâm âlimlerinin çoğunluğu bu görüştedir. Ebû Sevr ise; Hz. Peygamber'den sonra hilafet makamındaki devlet başkanının da bu payı alma hakkı vardır ve bu pay peygamberlik sıfatıyla değil devlet başkanlığı sıfatıyla yapılmıştır bu sebeple Hz. Peygamber'den sonra gelen halifelerin bu şafî payı bulunduğunu ifade etmiştir.⁴⁷

1.2.8. Şavâfî

“Şâfiyetün” (صَافِيَّةٌ) kelimesinin çoğulu olan “şavâfî” (الصَّوَافِي) kelimesi “sahibi ölmüş veya vârisi bulunmayan araziler” demektir.⁴⁸

Terim anlamı ise; ganimetten beytûlmâle ayrılan ve devlet başkanının tasarrufunda bulunan sahipsiz topraklardır.⁴⁹

1.2.9. Humus

“Hams” (خُمْس) kelimesi, Arapçada beş sayısını ifade eder. Humus (الْخُمْسُ) ise kesir ifade eder ve beşte bir demektir.⁵⁰

Terim anlamı ise; ganimetlerden ve bu hükümde olan mallardan beytûlmâle (devlet bütçesine) ayrılan, belirli alanlarda sarf edilmek üzere alınan beşte birlik payı ifade eder.⁵¹

1.3. Ganimet Malları

Ganimetin taksim edilip edilmeme veya askere tenfîl suretiyle verilme bakımından özel isimleri vardır. Bunlar şöyledir:

Ganâimi Hâlise: Askerlerden bir kısmına tenfîl suretiyle verilen mallardır.

Ganâimi Maksume: Beşte biri beytûlmâle ayrıldıktan sonra kalanı savaşan askerlere hisselerine göre belirlenen ve dağıtılan ganimet mallarıdır.

Ganâimi Gayr-i Maksume: Düşmandan ganimet olarak alınıp da taksim edilmemiş ve dağıtılmamış mallardır.⁵²

⁴⁷ Muhammed Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdâresi*, çev. Hamdi Aktaş (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020), 286; Mehmet Boynukalın, “Şafî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/469-470.

⁴⁸ İbn Manzûr, “şf e”, 4/2468; Mustafa vd., “şavâfî”, 518.

⁴⁹ Mustafa Demirci, “Şavâfî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/184.

⁵⁰ Râgıb el-İsfahânî, “hms”, 299; İbn Manzûr, “hms”, 2/1264; Mustafa vd., “humus”, 256.

⁵¹ Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 4/104-105; H. Yunus Apaydın, “Humus”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/365; Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 4/104-105; Nasî Aslan - Hasan Kayapınar, “Mâlî Hukuk”, *İslâm Hukuku*, ed. Talip Türcan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 572.

⁵² Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 3/337-338,394.

Gerek savaş yoluyla gerekse barış yoluyla alınmış olsun İslâm hukuku âlimleri ganimeti; menkul mallar, gayrimenkul mallar ve esirler olmak üzere üç ana başlık altında incelemektedirler.

1.3.1. Menkul Mallar

Savaş esnasında veya sulh yoluyla düşmandan alınan silah, para, yiyecek gibi taşınabilir malları ifade eder. Buna “ganâimi me’lûfe” de denir. Askerlerin düşman denizlerinden çıkardıkları balık vb. şeyler ile düşman mevziinde karada elde ettikleri av hayvanları, madenler, hazineler veya devlet başkanının emriyle düşman mevziindeki ormandan kesip de İslâm topraklarına götürdükleri kereste ve ağaç gibi şeyler de bu ganimet mallarından sayılır ancak yine devlet başkanının izniyle mancınık veya gemi gibi bir şey yapmak için kesecekleri ağaçlar ganimetten sayılmaz.⁵³

1.3.2. Gayrimenkul Mallar

Düşmandan zorla veya sulh yoluyla alınan arazi gibi taşınmaz malları kapsar. Buna “ganâimi gayr-i me’lûfe” de denir.⁵⁴ Bu malların savaşarak veya sulh yoluyla alınması bakımından İslâm âlimleri arasında farklı görüşler vardır. Bu mesele ileride açıklanacaktır.

1.3.3. Esirler

Esir; savaşta sağ olarak ele geçirilen kişilerdir. Savaşta ele geçen esirler iki kısımda mütalaa edilir:

1.3.3.1. Kadın ve Çocuk Esirler

Bunların öldürülmeleri câiz değildir. Hz. Peygamber, kadın ve çocukların öldürülmesini yasaklamıştır.⁵⁵ Bu konu hakkında İslâm Hukukçularının farklı görüşleri vardır. Farklı içtihatlar olmakla beraber; öldürme haricinde bu esirler genel olarak köleleştirilebilir veya karşılıksız olarak serbest bırakılabilirler.⁵⁶

⁵³ Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 3/394.

⁵⁴ Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 3/394.

⁵⁵ Buhârî, “Cihâd ve Siyer”, 146,147; Müslim, “Cihâd ve Siyer”, 24,25; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 119; Tirmizî, “Siyer”, 19.

⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/44-48.

1.3.3.2. Gayrimüslim Erkek Esirler

Bu esirlere karşılıksız eman⁵⁷ verilmesi, bunların Müslüman esirlerle takas edilmesi, köle olarak tutulması, fidye karşılığı serbest bırakılması veya öldürülmesi konusunda devlet başkanı muhayyerdır.⁵⁸

Esirlere yapılan muamelelere gelince; esirin durumu, yaşı, cinsiyeti, statüsü vb. durumlar bu kararı vermede etkilidir. Kimi esirler Müslümanlara karşı çok şiddetli davranmıştır, onların hayatta kalmaları veya fidye karşılığı serbest bırakılmaları Müslümanlar açısından zarar oluşturabilir bu sebeple öldürülmeleri daha etkilidir. Kimi esirler maddî imkanları iyi, kendi halinde ve zararsız kişilerdir, devletin maddî kaynak ihtiyacı için fidye karşılığı serbest bırakılmaları daha etkilidir. Esirlerin bir kısmının ise Müslümanlara hüsnüzannı bulunup Müslüman olmaları veya Müslüman olmasa bile Müslümanlara faydaları olabilecekleri muhtemeldir bundan dolayı da karşılıksız olarak serbest bırakılabilirler. Kimi esirlerin de gücü ve kuvveti yerindedir veya hizmet etmesine ihtiyaç duyulabilir bu sebeple köle olarak kullanılması daha uygundur. Ayrıca bu kimselerin köle olarak tutulmasıyla muhtemel zararlarından da korunmuş olunabilir.⁵⁹ İslâm'da köleliğin tek kaynağı savaş esirliğidir. Bu da zorunlu olmayıp seçeneklerden biridir.⁶⁰ Şu da unutulmamalıdır ki; İslâmiyet'te asla ve asla Batı'nın kölelere uyguladığı ağır muameleler, aşağılama vb. insan onurunu zedeleyecek hiçbir muamele tasvip edilmez. Hz. Peygamber, esirlerin yiyecek, giyecek gibi zaruri ihtiyaçlarının karşılanması,⁶¹ anne ile çocuğunun ayrılmaması,⁶² kölelere iyi davranılması gerektiğini hatta köleye hitap ederken dahi kölem, cariyem olarak değil; yiğidim, kızım, oğlum diye söylemelerini⁶³ tembih etmiş, ayrıca köle azat eden kişiyi Allah Teâlâ'nın mükafatlandıracağını bildirmiştir.⁶⁴ Esirler konusu İslâm

⁵⁷ Eman: İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen bir yabancıya verilen can ve mal güvencesi demektir. Nebi Bozkurt, "Eman", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/75-77.

⁵⁸ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye* (Kahire: Dâru'l-hadîs, ts.), 207; Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef Ebû Ya'lâ el-Ferrâ', *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fıkî (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, 1421/2000), 141.

⁵⁹ Ebû Ya'lâ el-Ferrâ', *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 143-145; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/48-52.

⁶⁰ Hacı Mehmet Günay, "Devletler Hukuku", *İslâm Hukuku*, ed. Talip Türkan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 538.

⁶¹ Buhârî, "İtk", 15,18; Müslim, "İmân", 40; Ebû Dâvûd, "Edeb", 132.

⁶² İbn Mâce, "Ticârât", 46; Tirmizî, "Büyû", 52.

⁶³ Buhârî, "İtk", 17.

⁶⁴ Buhârî, "İtk", 1; Müslim, "İtk", 21.

hukukunda geniş yer tutmuş, esir almadaki kurallardan tutun da esirlere yapılacak muamelelere ve kişilik haklarına varıncaya kadar hükümler getirilmiştir.⁶⁵

1.4. Câhiliye Araplarında Genel Durum ve Ganimet Anlayışı

İslâmî dönemde ortaya çıkan “Câhiliye” terimi, Arapların İslâm’dan önceki sosyal, dînî, ahlâkî ve iktisadî hayat tarzlarını; İslâm’ın medeniyet, adalet ve inanç sisteminden ayırt etmek için kullanılmıştır.⁶⁶ Câhiliye döneminin hangi dönemler olduğu hakkında farklı rivayetler bulunmakla beraber Cafer Acar yaptığı doktora tez çalışmasında, bu sürenin İslâm’dan önce 150 yıllık bir dönemi kapsadığının daha isabetli olduğunu belirtmektedir.⁶⁷

İslâmiyet’ten önce Araplar hadarî ve bedevî olarak iki kısma ayrılır. Hadarîler, belli bir yerde yerleşik hayata geçmiş; geçimlerini tarım, ticaret, el sanatları ile sağlayan kabilelerdir. Bedevîler ise; yerleşik bir hayatı olmayan, hayvanlarını otlatmak için meralar arayıp sürekli konar göçer bir durumda olan, hayvancılık haricinde avcılık yapan ve en önemlisi de yağma ve talan ile geçimlerini sağlayan kabilelerdir.⁶⁸

Câhiliye Arapları, “Fedâilü’l-Arab” olarak adlandırılan hürriyetperverlik, cömertlik, kanaatkârlık, yiğitlik, misafirperverlik, cesaret, sabır, yalan söylemeyi çirkin görme, zayıf koruma, haksızlığa karşı koyma, ahde vefa ve kendisine sığınanı himaye etme gibi güzel ahlâk ve davranışlara sahiptiler. Câhiliye Arapları genelde ümmî (okuma yazma bilmeyen) olmakla beraber keskin zekâ ve kavrama yeteneğine sahip kişilerdir. Câhiliye dönemi Araplarının belirtilen güzel hasletleri yanı sıra “Mesâlibü’l-Arap” denilen gasp, yağma, hırsızlık, yetim malı yeme, intikam arzusu, câhiliye asabiyeti, içki, kumar, fuhuş, tefecilik, ahiret inancı olmadığından zevk ve sefaya düşkünlük, özellikle köle ve cariyelere (kadın köle) kötü davranma, kız çocuklarını diri diri gömme gibi kötü ahlâk ve davranışları vardı.⁶⁹ Bu döneme “Câhiliye Dönemi” denilmesi, dönemin Araplarının sosyal, dînî, ahlâkî, iktisadî vb. genel yaşantılarında kötülük ve inançsızlığın baskın ve hâkim olmasından

⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Abuzer Fidan, *İslâm Hukukunda Savaş Esirlerinin Statüsü* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009); Mehmet Birsin, “İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirlerine Uygulanan Yaptırımların Analizi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/21 (01 Haziran 2012), 163-194.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Fayda, “Câhiliye”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/17-19.

⁶⁷ Cafer Acar, *İslâm’da Savaş -Cahiliye ve Risalet Döneminde Savaş Olgusu-* (Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2020), 32-33.

⁶⁸ Abdülkerim Özeydin, “Arap”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/321; Acar, *İslâm’da Savaş*, 35.

⁶⁹ Sami b. Abdullah b. Ahmed el-Mâğlus, *Siyer Atlası*, thk. Muhammed Emin Yıldırım, çev. Abdullah Karakaş (İstanbul: Siyer Yayınları, 2011), 97-98; İbrahim Sarıçam, “Hz. Peygamber Dönemi”, *İslâm Tarihi*, ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 66; Mustafa Çağrı, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk* (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 19-23.

kaynaklanmaktadır yoksa tüm Arapların bu şekildeki kötü davranışlara ve huylara sahip olduğu anlamına gelmemektedir.⁷⁰

Câhiliye Araplarının ticaret kervanlarında herhangi bir devlet koruması yoktu. Bu sebeple de ticaret kervanlarına sürekli baskınlar oluyordu. Gelecek ticaret kervanı ancak büyük bir kabilenin koruması altında gelebilirdi. Ticaret kervanlarına saldırı olmaması için diğer kabileler üzerinde itibarı olan veya sözü geçen büyük kabileler, saldırı potansiyeli olan kabilelerle veya ülkelerle “îlâf” adı verilen antlaşmalar yaparlardı.⁷¹ Câhiliye döneminin merkez konumundaki üç şehirden birisi olan Mekke şehri tarıma elverişli olmadığından dolayı halk, geçimini ticaretle temin etmek zorundaydı. İlâf antlaşmalarıyla Mekke’deki ticarî faaliyet kışın Şam’a yazın ise Yemen’e seferler düzenleyerek devam ettirilirdi. Medine şehrinde; hurma bahçeleri, üzüm bağları, çeşitli meyve bahçeleri, hububat ve sebze tarlaları ile tarıma dayalı ticarî hayat hakimdi. Merkezî şehirlerden bir diğeri olan Tâif de ise; üzüm, nar ve sebze bahçeleri çoğunlukta; ayrıca öküz, zebra, geyik, ceylan, tavşan vb. hayvanları avlayarak da geçimlerini sağlıyorlardı.⁷²

Câhiliye Araplarının kadınlara karşı tutum ve davranışlarında genel olarak kadınlara rağbet edilmediği, kadınların toplumun bir parçası olarak kabul edilmediği, kadınların görüşlerine değeri verilmediği ve erkeklerin kadınlara karşı mutlak bir hakimiyetinin olduğu görülmektedir.⁷³ Buna rağmen erkeklerin ticaret, yağmacılık, av gibi işlerle uğraşırken çocuklara bakma, hayvanları sağma, hasır yapma, çamaşır, bulaşık gibi ev işleri diye tabir ettiğimiz bütün bu işleri ayrıca savaş hazırlıkları olarak silahları onarma, harp malzemelerini hazırlama işlerini de kadınlar görüyordu. Kabile baskınla karşı karşıya kaldığı zaman savaşçılara su taşımak, yaralıları tedavi etmek, savaşçılara moral verip cesaretlendirmek de kadınların görevlerindendi.⁷⁴ Nadir de olsa kabile reislerinin ve soylu ailelerin kadınları yöneticilik, ordu komutanlığı gibi görevleri de yerine getiriyorlardı. Kadınların hürler ve

⁷⁰ Değerlendirme için bk. Feriha Özmen, “İslâm Öncesinde Arapların Ahlâkî Yapısı ve Bunun Kur’ân’daki Yansımaları”, *Geçmişten Geleceğe Ahlâk Uluslararası Katılımlı Sempozyum*, ed. Asife Ünal (Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, 2015), 341-359; Feriha Özmen, “Dönemin Şiirlerinden Örneklerle Câhiliye Araplarında Ahlak”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1/3 (01 Eylül 2012), 300-328; Fethullah Zengin, “Cahiliye Araplarında Bazı İyi Ahlâk Örnekleri ve Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (14 Nisan 2017), 53-69; Mehmet Bölükbaşı, “Cahiliye Devri Araplarında Din Anlayışı”, *Nüşa* 19/49 (29 Aralık 2019), 97-120.

⁷¹ el-Mâğlus, *Siyer Atlası*, 95; Muhammed Hamîdullah, “İlâf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/63.

⁷² Özeydin, “Arap”, 3/322-323; el-Mâğlus, *Siyer Atlası*, 95.

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bk. Zeynep Feyza Öngeli, “Cahiliye Dönemi ve Günümüz Toplumunda Kadın Algısının Değerlendirilmesi”, *II. Genç Akademisyenler Sempozyumu “Cahiliye Dönemi”*, ed. Feyza Betül Köse (Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2020), 319-336.

⁷⁴ İbrahim Sarıçam, *Hizmeti Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 40.

cariyeler olarak sınıflandırılması, hadarî ve bedevî kadınların farklı görev ve sorumluluklarının olması, hadarî veyahut bedevî olsun kadınların soy veya zenginlik gibi durumları kadının değerinin sosyal statüsüne göre belirlendiğini göstermektedir. Hatta erkek çocuk doğuran kadınların statüsü, diğer kadınların statüsünden dahi farklıydı. Erkek çocuk dünyaya geldiğinde iftihar etmek için şenlikler yapıp yemekler verilirken, kız çocuğu dünyaya geldiğinde utanma, sıkılma ve aile içi sorunlara sebebiyet vermekteydi. Kız çocuğunun dünyaya gelmesi, aile içinde uğursuzluk ve felaket olarak telakki edilirdi. Bazı kabilelerin kız çocukları hakkındaki bu câhilâne zihniyeti, onların diri diri gömülmesini bile meşru görecektik kadar vahimdir.⁷⁵ Dipnotlarda zikredilen kaynaklardan çıkarılan sonuca göre; kadınlara yapılan bu muameleyi genellemek yanlıştır zira her doğan kız çocuğunu öldürmek nüfusun yok olmasına sebep teşkil edeceğinden veya her kadına aynı muamelenin yapıldığını söylemek de Câhiliye Araplarının kadınlara karşı bakışında bizleri yanıltacaktır. Genel olarak şunu söylemek mümkündür ki kadının hak, değer ve konumu asla erkeklerle kıyaslanamaz bir durumdaydı.

Câhiliye döneminde kabileler; mala sahipse mallarını korumak, malı yoksa geçimlerini temin etmek gibi maddî sebepler veya intikam, liderlik, şan ve şeref gibi manevî sebeplerden dolayı savaşmak⁷⁶ zorunda olduklarından her daim savaşa hazır olmak durumundaydılar. Câhiliye Araplarında sık sık anlaşmazlıklar ve çatışmalar olur, bu durumlarda çözüm ise adaletten ziyade güce dayanır, gücü ve desteği olanlar istediklerini alırlardı.⁷⁷ Câhiliye Arapları, çöl hayatının bir gereği olarak zamanlarının çoğunu mücadele içinde geçirdiklerinden ve bu mücadelede de ayakta kalmanın tek çaresi mal ve soy çokluğu olduğundan dolayı savaşlarda maddî kaynağın ve eli silah tutan kişilerin çokluğu oldukça önemliydi. Kabilenin maddî imkanları ve eli silah tutanları ne kadar fazla ise savaşı kazanan taraf o kabile olur ve böylelikle bütün ganimeti de onlar toplarlardı. Böylelikle diğer kabileler arasında itibarı, egemenliği, refah ve ekonomik gücü artardı.⁷⁸ Câhiliye Araplarının dînî inançları genelde putperestlik⁷⁹ olduğundan dolayı âhiret, ceza, mükâfat gibi inançları yoktu. Bu sebeple Câhiliye Araplarında gasp, yağmacılık gibi kötü fiiller hayatta kalmak için câiz görülmekteydi. Kabilenin başına geçen reisin ilk işi kabilesinin geçimini sağlamak

⁷⁵ Ramazan Altıntaş, “Cahiliye Arap Toplumunda Kadın”, *Diyanet İlmi Dergi* 37/1 (Ocak 2001), 61-85.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Cafer Acar, “Anahatlarıyla Cahiliye Toplumunda Savaş Sebepleri”, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1 (Haziran 2014), 101-111.

⁷⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/92.

⁷⁸ Altıntaş, “Cahiliye Arap Toplumunda Kadın”, 80.

⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Çağrı, “Arap”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/316-321; Bölükbaşı, “Cahiliye Devri Araplarında Din Anlayışı”; Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 40-56.

ve gelirini artırmaktı. Kabilesini ayakta tutmak için ekin, sebze, meyve, hububat gibi ürünlerin yetiştiği dönemlerde veya maddî gelir sağlayacak kervan veya kabilelere karşı saldırılar tertip etmek de kabile reisinin görevlerindendi.⁸⁰

Câhiliye Arapları, yaptıkları savaşlarda veya yağmalarda adam öldürmemeye dikkat ederlerdi. Zira adam öldürmek demek savaş kurallarında kısas veya diyet denilen kan bedeli gibi çok ciddi sonuçlar doğururdu ancak ölenin intikamını alma yerine kan bedeline razı olma durumu pek hoş karşılanmaz ve korkaklık olarak nitelendirilirdi. Bu sebeple belki senelerce sürecektir olan kan davaları başlar ve bu kan davası ise her iki kabileyi de maddî-manevî çok büyük zararlara uğrattı. Hiçbir kabile böylesi bir durumu kolay kolay kaldıramayacağından dolayı adam öldürmeden emellerine ulaşmak öncelikli gayeleriydi.⁸¹

Câhiliye Araplarında kabileler arasında şan, şeref, servet gibi kavramlar önemliydi.⁸² Kabileye karşı yapılan kötöleme, hakaret, haksızlık gibi durumlar kabilenin şanı, şerefi, gururu gibi manevî değerlerini zedelediğinden dolayı savaş sebebiydi⁸³ hatta bu durumlar kabilenin bir ferdine yapılacak olsa kabilenin tümüne yapılmış gibi kabul edilirdi.⁸⁴ Bu sebeple herhangi bir kabileye mensup; esir alınan veya öldürülen bir kişi, cariye veya köle, kabileden herhangi birine ait olup çalınan veya öldürülen bir at, deve gibi hayvanlar, diyeti ödenmemiş bir öldürme olayı gibi sebeplerle sürekli kabile savaşları yaşanırdı.⁸⁵ Câhiliye döneminde kabileler arası savaşta, savaşın doğal bir neticesi olarak; güçlü olan kabile zayıf olan kabilenin mallarını yağmalar ve ganimet olarak alırdı. Ayrıca şan, şeref, haksızlık, kan davası gibi daha önce zikredilen kabilenin itibarının söz konusu olduğu savaşlarda ganimeti almada aceleci davranmak kabilenin itibarını zedeleyeceğinden dolayı kınanacak bir durumdu.⁸⁶

Câhiliye Araplarının savaşlarda bazı kuralları da vardı. Mesela, haram aylardan olan Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarında hiçbir kabile saldırı yapmaz ve savaşmazdı⁸⁷ ancak bazen çeşitli sebeplerle “fıcâr” adı verilen savaşlarda bu kuralın ihlal

⁸⁰ Ali Cundî, *Şi'ru'l-harb fi'l-'aşri'l-câhilî* (Beyrut: Mektebetü'l-câmi'atü'l-'Arabiyye, 1966), 81-82.

⁸¹ Ali Bardakoğlu, “Diyet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/473-474.

⁸² Neş'et Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı* (Ankara: AÜİF Yayınları, 1957), 116.

⁸³ Acar, “Anahatlarıyla Cahiliye Toplumunda Savaş Sebepleri”, 105.

⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Çağrı, “Asabiyyet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/453-455; Mehmet Ali Kapar, “Eyyâmü'l-Arab”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/14-16; Casım Avcı - Recep Şentürk, “Kabile”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/30-31; Adem Çaylak, “İslâm'da Siyasi Akıl ve Düşüncenin Oluşumu”, *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 11/43 (15 Mart 2015), 15-25.

⁸⁵ Acar, *İslâm'da Savaş*, 53-59, 131-135, 157-162, 170-174.

⁸⁶ Acar, *İslâm'da Savaş*, 120.

⁸⁷ Hüseyin Algül, “Haram Aylar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/105.

edildiği de görülmektedir.⁸⁸ Daha önce zikredilen özellikle geçimlerini yağma ile sağlayan kabileler ve kan davaları olan kabilelerden bazıları bazen haram aylarda savaşmama kuralına uymayarak karşı tarafa saldırırlardı. Kamerî takvim sebebiyle aylar bir önceki yıla göre on bir gün erken geldiği için ekin, hububat, meyve gibi yiyeceklerin olgunlaşma zamanı haram aylara denk geliyor, art arda gelen üç ayda savaşın olmaması özellikle geçimlerini yağma vs. ile yapan kabileleri zorluyordu. Ayrıca değişik mevsimlere rastlayan hac merasimini Zilhicce ayının belirli günlerinde değil hava şartlarının ve ticarî ortamın müsait olduğu günler veya aylarda yapmak istiyorlardı. Bu sebeplerle ayların yerlerini “nesî” denilen uygulama ile değiştirerek haram ayların hürmetini ihlal ediyorlar veya bu uygulama ile haram ayları helal sayıyorlardı.⁸⁹

Câhiliye Araplarında savaş veya yağma sonucunda elde edilen ganimetler güç ve soy esasına göre dağıtılır, savaşta en büyük veya en değerli payı (aslan payını) kabile reisi alırdı.⁹⁰ Ordu kumandanı elde edilen ganimetin $\frac{1}{4}$ 'ini kendine ayırır ve buna “mirba” (مِرْبَا) ⁹¹ denilirdi. Ganimetten geriye kalan $\frac{3}{4}$ 'ü ise savaşa katılan askerler kendi aralarında paylaşırlardı.⁹² Arapça’da $\frac{1}{4}$ anlamı normalde rub (رُبْع) kelimesi ile ifade edilirken “mirba” kelimesi özel olarak komutanın veya reisin, malın $\frac{1}{4}$ 'ini almasından dolayı liderlik için istiare⁹³ edilmiştir.⁹⁴ Düşmanın bozguna uğramasından veya genel yağmadan önce ele geçirilen ganimetlerden, taksim yapılmadan önce kılıç, at, cariyeye gibi değerli şeylerden istediğini seçme hakkı ordu komutanına ait olurdu.⁹⁵ Savaşlarda ganimetin önemli bir bölümünü de esirler oluşturmaktadır. Esirler ya köle haline getirilir ya öldürülür ya da fidye karşılığı serbest bırakılırdı. Esirler arasında da kadının yeri erkeklere göre farklıydı zira kadın esirlerin savaşçılar arasında paylaştırılması, kadın esirlerin önemli bir ganimet malı olduğunu göstermektedir. Kadın esirler, Arap değilse cariyeye olarak kabul edilir, Arap’sa ya fidye karşılığı serbest bırakılır ya da esir alınan kadının kabilesinin itibarını zedelemek

⁸⁸ Hüseyin Algül, “Ficâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/52.

⁸⁹ Mustafa Fayda, “Nesî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/578-579.

⁹⁰ Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 80; Ali Osman Ateş, “Asr-ı Saadet’te Dinler ve Gelenekler”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslâm*, ed. Vecdi Akyüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 2/67.

⁹¹ İbn Manzûr, “rb”, 3/1523; Mustafa vd., “mirbâ’u”, 325.

⁹² Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü’l-eimme es-Serahsî, *Şerhu’s-siyeri’l-kebir* (b.y.: eş-Şeriketü’s-Şarkıyyeti lil-i’lânât, 1971), 608; Ebü’l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed es-Süheyli, *er-Ravdu’l-ünüf fi şerhi’s-sireti’n-nebeviyye li’bni Hişâm* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâşi’l-‘Arabî, 1421/2000), 7/103.

⁹³ İstiare: Bir sözün benzetme amacıyla, başka bir sözün yerine kullanılmasıdır. Anlamı için bk. Türk Dil Kurumu TDK, *Güncel Türkçe Sözlük* (Erişim 20 Mayıs 2020), “İstiare”; İsmail Durmuş - İskender Pala, “İstiare”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/315-318.

⁹⁴ Râgıb el-İsfahânî, “mirbâ’u”, 340.

⁹⁵ Hamîdullah, *İslâm’da Devlet İdâresi*, 286.

amacıyla tutulurdu.⁹⁶ Esirler mal gibi alınıp satılır, miras yoluyla gelecek nesillere intikal eder, hediye edilir, gelin için mehir olarak verilir veya sanat, ticaret ve çiftçilikte işçi olarak kullanılırdı. Bir köle veya cariyeye sahibi; kölesine istediği gibi davranabilir, elini, kulağını, burnunu keser, gözünü çıkarır isterse onu ölünceye kadar döver ve bundan dolayı da hiçbir zaman sorumlu olmazdı.⁹⁷ Bazı kişiler de teşvik veya zorlama ile cariyelere fuhuş yaptırır ve bunun üzerinden kazanç sağlardı.⁹⁸ Savaş bir intikam savaşı ise intikam duygularını tatmin için çeşitli işkenceler yapılır, vücudunun uzuvları kesilir veya toplu olarak yakılarak öldürülürdü.⁹⁹ Esirlere yapılan muamelede; esirin esirlikten önceki sosyal kimliği veya kabilesinin statüsü, esir alınan kişi veya kabile ile ilgili karşılıklı ilişki ve anlaşmaların olması veya yapılan savaşın ne için yapıldığı gibi durumlar etkilidir.¹⁰⁰

⁹⁶ Acar, *İslâm'da Savaş*, 195-196.

⁹⁷ Çağatay, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, 119-120.

⁹⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/76-78.

⁹⁹ Ahmet Özel, *İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirleri* (Ankara: TDV Yayınları, 2014), 37.

¹⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Acar, *İslâm'da Savaş*, 48-52.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER VE DÖRT HALİFE DÖNEMİNDE GANİMET

Hadis ve siyer âlimlerinin kabul ettiklerine göre; asker sayısı kaç olursa olsun, savaş olsun veya olmasın Hz. Peygamber'in bizzat katılıp yönettiği seferlerine “gazve” (الْغَزْوَةُ), Hz. Peygamber'in bizzat katılmayıp bir sahabe'nin kumandasında gönderdiği askerî harekâtlara da “seriyye” (السَّرِيَّةُ) denilir.¹ Vâkıdî (ö. 207/823) ve İbn Sa'd (ö. 230/845)'a göre gazvelerin sayısı 27, seriyyelerin sayısı ise 47'dir.² Gazve ve seriyyelerin kronolojik sıralamasında ise farklılıklar olmakla beraber bazı olay veya savaşların öncesine veya sonrasına göre tarihçiler bazı çıkarımlarda bulunmuş ve buna göre tarih tespiti yapmışlardır.³

2.1. Hz. Peygamber Döneminde Ganimet Taksimi Yapılan Gazve ve Seriyyeler

Hiz. Peygamber, Mekke döneminde çok ciddi sıkıntılar çekmiş özellikle İslâm'ı tebliğ ile başlayan süreçte müşriklerin psikolojik baskılarından tutun da ekonomik baskılarına kadar yoğun baskılar altında kalmıştır. Bu baskılar o kadar şiddetli bir hal almıştır ki Hz. Peygamber, kendisine inananlarla Medine'ye hicret etmek zorunda kalmıştır. Medine'ye hicretten sonra da bu baskılar devam etmiş ve artık bütün bunlar sabır sınırlarını zorlamıştır.⁴ es-Sa'lebî (ö. 427/1035) Hac sûresi 38 ila 47. âyetleri tefsîr ederken; ashabın müşriklerin yaptıklarına karşı sabırları kalmadığını ve bu durum üzerine Hz. Peygamber'e şikayette bulunduklarını, bu şikayet üzerine Hz. Peygamber'in ashabına “*Sabredin, çünkü hicret edinceye kadar savaşmakla emrolunmadım*” buyurduğunu zikretmektedir.⁵ Daha sonra “*Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihâd için izin verildi. Şüphesiz ki Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter. Onlar, haksız yere sırf, 'Rabbimiz Allah'tır' demelerinden dolayı yurtlarından çıkarılmış kimselerdir...*”⁶ âyeti nâzil

¹ Hüseyin Algül, “Gazve”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/488.

² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî el-Vâkıdî, *Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-İlmiyye, 1409/1989), 1/7; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990), 2/3.

³ J. Marsden B. Jones, “İlk Kaynaklara Göre Peygamber'in Savaşlarının Kronolojisi (Bir Metin Tahlili)”, çev. Kasım Şulul, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2001), 115-164.

⁴ Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 81-148.

⁵ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. 'Aşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1422/2002), 7/25.

⁶ el-Hac 22/39-40.

olmuş ve bu âyetle Allah Teâlâ, savaşa izin vermiştir.⁷ Ayrıca bu âyet, savaşa izin veren ilk âyettir.⁸

Bu izin doğrultusunda Hz. Peygamber, Kureyşli müşriklerin saldırılarına cevap vermek ve onları dizginlemek maksadıyla hicretten yedi ay sonra Suriye’den gelen Kureyşliler’in ticaret kervanlarına gazve ve seriyyeler düzenlemiştir. Ne yazık ki bu gazve ve seriyyeler amacına ulaşamamıştır. Bunun sebebi içerdeki hainlerin bu gazve ve seriyyelerden Kureyşli müşrikleri haberdar etmesidir. Bu gazve ve seriyyelerin başarılı olamamasından sonra Hz. Peygamber taktik değiştirerek bu gazve ve seriyyelerin gizli tutulmasını uygun görmüş, hatta şaşırtma maksatlı gazve ve seriyyeler düzenlemiştir.⁹

2.1.1. Batn-ı Nahle Seriyyesi (Ocak-624)

Hz. Peygamber hicretten on yedi ay sonra (Receb/2) gizlilik tedbirleri uygulayarak Abdullah b. Cahş’a bir mektup verdi ve kendisini seriyye komutanı tayin etti. Kendisine Muhacirlerden verilen 7, 8 veya 12, 13 kişi ile - develerini kaybeden veya yolunu şaşıran iki kişi hariç- Nahle’ye ulaştılar. Recep ayının sonlarına doğru Amr b. Hadramî başkanlığında bir kervan gördüler. Yükleri yağ ve işlenmiş deri -veya kuru üzüm ve işlenmiş deri veya içki ve yağ- idi. Seriyye mensupları, daha önce kendilerini yurtlarından çıkaran veya Müslümanlara haksızlık yaparak çeşitli baskılar uygulayan kimseleri cezalandırmak istediler. Gün olarak; Recep ayının son günü mü yoksa Şaban ayının ilk günü mü olduğundan emin olamadıklarından dolayı saldırıp saldırmama konusunda tereddüt ettiler. Abdullah b. Cahş ve beraberindekiler aralarında istişare ederek, kervana saldırma kararı verdiler. Kervanda toplam dört kişi vardı. Vâkîd b. Abdullah, kervanın başı Amr b. Hadramî’yi ok atarak öldürdü ve 2 esir alındı. Bir kişi de kaçarak kurtuldu.

Abdullah b. Cahş henüz bununla ilgili bir kural olmamasına rağmen ele geçen ganimetleri beşe bölerek $\frac{1}{5}$ ’ini Hz. Peygamber için ayırdı ve ganimetten geri kalan $\frac{4}{5}$ ’ünü kendi aralarında bölüştüler. Daha sonra ganimetlerin taksimi ile ilgili âyet¹⁰ Abdullah b. Cahş’ın taksimine uygun düştü.

Medine’ye vardıklarında Hz. Peygamber’e iki esiri ve kendisi için ayrılan ganimeti sundular. Hz. Peygamber iki esiri hapsetti ve haram ayda savaştıklarından dolayı onlara kızdı, bu sebeple ganimeti almadı. Bunun üzerine seriyye mensupları üzüldüler ve pişman

⁷ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 3/736-738.

⁸ es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, 7/25.

⁹ Mustafa Fayda, “Batn-ı Nahle Seriyyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/202.

¹⁰ el-Enfâl 8/41.

oldular. Kureyşliler ise haram ayda savaş yapıldığı için Müslümanları kınadılar. Hatta Müslümanlar aleyhinde haram ayda kan döküldüğü ve ganimet alındığı için propaganda yaptılar ve Medine’de bunu yaydılar. Daha sonra,

“Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaş büyük bir günahdır. Allah’ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram’ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak Allah katında daha büyük bir günahdır. Zulüm ve baskı ise adam öldürmekten daha büyüktür. Onlar, güç yetirebilseler, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler...”¹¹

âyeti indiğinde seriyye mensuplarının haklı olduğu anlaşıldı ve Müslümanlar rahatladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber humus için ayrılan 1/5 hisseyi aldı -veya Bedir savaşından dönünceye kadar taksim etmedi.- Esir alınan iki kişiden biri olan Hakem b. Keysân Müslüman olup Medine’de kaldı, diğeri olan Osman b. Abdullah ise fidye karşılığında serbest bırakıldı.¹²

2.1.2. Bedir Gazvesi (Mart-624)

Kureyş, Ebû Süfyân önderliğinde 30 veya 40 kişilik bir kervanı hicretin ikinci yılında Mekke’den Şam’a gitmek üzere 1000 deve, bir sürü mal ve sermaye ile yola çıkardı.¹³ Bu kervanın gelirlerinin Müslümanlara karşı savaşta kullanılacağını haber alan Hz. Peygamber, kervanı takip ettirdi ve kervana Şam’dan Mekke’ye dönerken Bedir mevkiinde baskın yapılabileceğini ashabı ile istişare etti ve istişare sonucunda baskın kararı verildi. 70 deve 2 at ve 305,¹⁴ 315¹⁵ veya 319¹⁶ kişilik bir ordu hazırlandı. Ebû Süfyân, Müslümanların kendilerini takip ettirdiğini öğrenince baskın yapacaklarını anladı ve Şam’dan ayrıldıktan sonra Kureyş’ten yardım istedi. Ebû Süfyân’ın yardım isteği üzerine Ebû Cehil kumandasında 1000 kişilik bir ordu hazırlandı ve orduda 700 deve ve zırhlı 100 at vardı. Bu sırada Hz. Peygamber, Bedir’e doğru gelen Kureyş ordusundan habersiz¹⁷ Bedir yakınlarında bir yerde konaklıyordu. Bedir kuyusunda Kureyş ordusu için su alan kölelerden

¹¹ el-Bakara 2/217.

¹² Vâkıdî, *Megâzî*, 1/14-19; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd. (Mısır: Şirketü mektebetü ve matba’atü Muştafâ el-Bâbî el-Halebî, 1375/1955), 1/601-606; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/7; Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmülî Ebû Ca’fer et-Taberî, *Târîhu’r-rusûl ve’l-mülûk* (Beyrut: Dâru’t-türâs, 1387/1967), 2/410-415; Ebû’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (b.y.: Dâru hicr, 1418/1997), 5/36-44.

¹³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/606; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/55.

¹⁴ Taberî, *et-Târîh*, /432-433.

¹⁵ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 155.

¹⁶ Müslim, “Cihâd ve Siyer”, 58.

¹⁷ el-Enfâl 8/42.

birkaçı yakalanarak sorguya çekildi. Sorgu sonucunda Hz. Peygamber Kureyş ordusunun 900 ila 1000 kişi olduğunu tahmin etti. Hicretin ikinci yılı Ramazan'ın 17 veya 19'unda Bedir kuyularında iki ordu karşılaştı. Hz. Peygamber, düşman ordusuna elçi olarak gönderdiği Hz. Ömer ile; savaş yapılmamasını, barış ve güvenlik içinde Mekke'ye dönmelerini bildirdi. Ebû Cehil bunu kabul etmeyip savaşmak konusunda ısrar etti. Savaş mübareze usulü (karşılaşan iki ordudan birilerinin çıkarılarak teke tek vuruşması) başladı. Böylelikle savaş kızıştı. Allah Teâlâ'nın Müslümanlar'ı meleklerden oluşan 1000 kişilik bir orduyla desteklemesi,¹⁸ hafif bir uyku ile Müslümanların kalplerini endişe ve heyecandan kurtarıp onların kalplerine cesaret vermesi, yağın yağmurun Müslümanların bulunduğu toprağı sertleştirip Kureyşliler'in bulunduğu toprağı yumuşatması¹⁹ ve Hz. Peygamber vahiy meleğinin talimatı üzerine yerden bir avuç toprak alıp Kureyş ordusu üzerine fırlatması, böylece düşman ordusunun gözlerine giren tozlar ile desteklemesi sonucunda savaş, ikindiye doğru Müslümanların zaferiyle sonuçlandı. Ebû Cehil başta olmak üzere İslâm düşmanlarından 70 kişi öldürüldü.²⁰

Savaşın Müslümanların zaferiyle sonuçlanmasının ardından 49 esir ve bir sürü ganimet alındı. Esirler aslında 70 kişiydi fakat esirlerden Müslümanlar aleyhinde aşırıya gidenler öldürüldü.²¹ Buradan anlaşılan 49 esir, muhtemelen Medine'ye ulaşan esirlerdir çünkü Müslümanların Medine'ye doğru giderken esirlerden bazılarını fidye karşılığı veya eman verilmek suretiyle serbest bırakması veya öldürmesi yolculuk esnasında olmalıdır çünkü Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye bazı azıllı kişilerin öldürülmesi emrini yolculuk esnasında verdi.²²

Hz. Peygamber Medine'ye yakın bir yerde ashabını topladı. Esirleri öldürmek için bir sürü neden olmasına rağmen, fidye alınmak suretiyle serbest bırakılmasına karar verildi. Normal bir esirin 4000 dirhem fidye miktarı vardı.²³ Esirlerden alınacak dirhem miktarı hakkında 4000'den 3000'e, 2000'den 1000'e kadar bir miktar belirlendi. Malı olanlardan fidye miktarı üzerine anlaşıldı. Malı olmayan kişilere, Hz. Peygamber ihsanda bulundu herhangi bir fidye almadı. Ganimetlerin başına Ensâr grubundan Abdullah b. Ka'b

¹⁸ Âl-i İmrân 3/123-127.

¹⁹ el-Enfâl 8/11; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/670-671.

²⁰ Vâkidî, *Megâzî*, 1/19, 23, 26-27, 43-45, 50-71; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/607-637; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/8-20; Taberî, *et-Târîh*, 2/421-427, 431-447; Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerîm b. Abdulvâhid eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, 1417/1997), 2/12-24.

²¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/115-119.

²² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/188.

²³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/174.

görevlendirildi. Zülfikar adlı kılıcı Hz. Peygamber şâfi olarak aldı. Daha sonra Medine'ye vardıklarında Hz. Peygamber, ganimetin hepsini savaşa katılanlara taksim etti, mazeret bildirip izin alan 8 kişiye de ganimetten hisse verdi ve ayrıca kendisi de hissesini aldı bunlar arasında Ebû Cehil'in devesi de vardı.²⁴

Esirler arasında Hz. Zeyneb'in kocası Ebü'l-Âs da bulunuyordu. Hz. Zeyneb kocasının esir edildiğini öğrenince fidyesi için bir miktar mal ve annesinin hediye ettiği gerdanlığı Mekke'den Medine'ye gönderdi. Hz. Peygamber gerdanlığı görünce Hz. Hatice'nin hediye ettiği gerdanlık olduğunu anladı ve duygulandı, ashap ile istişare ederek gerdanlığın Zeyneb'e verilmesini ve Ebü'l-Âs'ın serbest bırakılmasını istedi. Ashop, Hz. Peygamber'in isteğini yerine getirerek gerdanlığı Zeyneb'e iade etti ve Ebü'l-Âs'ı serbest bıraktı. Ebü'l-Âs'a yapılan bu iyilik üzerine Hz. Peygamber Ebü'l-Âs'dan kızını Medine'ye göndermesini istedi. Daha sonra Ebü'l-Âs, Zeyneb'i Medine'ye gönderdi.²⁵

Esirler arasında fakir bir kimse olan Ebû Azze, Hz. Peygamber'in yanına gelerek muhtaç olduğunu ve bakmakla yükümlü kızları olduğunu söyleyerek Hz. Peygamber'den onların hatırına kendisini serbest bırakmasını istedi. Hz. Peygamber, ondan Müslümanlar aleyhinde herhangi bir şey yapmayacağına dair söz alarak onu da karşılıksız serbest bıraktı.²⁶

Malı olmayan fakat okuma yazma bilen esirlerden on çocuğa okuma yazma öğretmeleri de o esirlerin fidyeleri oldu. Öğretim işleri bittiğinde onlar da serbest bırakıldı.²⁷

Hz. Peygamber mescidin gölgesinde ashabı ile oturuyordu ve ganimeti nasıl paylaşılacağı soruluyordu çünkü ashap, ganimet paylaşımında anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine;

*“Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara (yolda kalmışlara) aittir. Eğer Allah'a; hak ile bâtılın birbirinden ayrıldığı günde (Bedir'de) kulumuza indirdiklerimize inandıysanız (bunu böyle bilin). Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir.”*²⁸

âyeti indi. Hz. Peygamber bütün ganimeti topladı ve beşe böldü 1/5'ini âyette zikredilenlere ayırmak üzere devlet hazinesine aldı. Geri kalanı savaşımlar arasında eşit şekilde bölüştürdü. Hz. Peygamber'in emri doğrultusunda sefere katılmayan 8 kişiye ve savaşa şehit olan 14 kişiye de hisse ayrıldı. Ganimet olarak Müslümanların eline 150 adet deve, 10 at, kırmızı

²⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/13.

²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/651-652.

²⁶ Diğer karşılıksız serbest bırakılan esirler için bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/659-660.

²⁷ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/16.

²⁸ el-Enfâl 8/41.

kadifeler, silahlar (kılıç ve ok), işlenmiş deri, ev eşyası ve kıyafetler geçmişti. Hz. Peygamber, savaşa katılan 2 süvari için; ikisi atının bakımı biri kendi için olmak üzere 3'er hisse veya biri kendi, diğeri atı için olmak üzere 2'şer hisse ayırdı. Hz. Peygamber'e Zülfikar adlı kılıç, sehim olarak düştü. Ayrıca Hz. Peygamber, Ebû Cehil'in devesini şafî hakkı olarak aldı.²⁹

2.1.3. Benî Kaynuḳā' Gazvesi (Nisan-624)

Hicretin ikinci yılı Şevval ayında Ensâr hanımlarından bir kadın sarraf dükkanında Yahudiler tarafından tacize uğradı. Bu esnada kadının feryadını duyan bir Müslüman, Yahudi sarrafın üzerine atıldı ve onu öldürdü. Bunun üzerine Yahudiler de o Müslümanı linç ederek öldürdüler.³⁰ Ölen Müslümanın yakınları Hz. Peygamber'den yardım istedi ve Hz. Peygamber, Kaynuḳā' çarşısına giderek Yahudileri topladı ve onları uyardı. Onlar ise bu uyarıya tehditle karşılık verdiler.³¹

*“(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez.”*³² âyeti gereği Hz. Peygamber, savaş kararı verdi ve hicretin ikinci yılı Şevval ayı ortalarında Cumartesi günü Benî Kaynuḳā'ın kalesini 15 gün boyunca kuşattı. Kuşatmaya daha fazla dayanamayan Kaynuḳā'lılar teslim oldular. Hz. Peygamber, 700 civarı erkek esirin ellerinin bağlanmasını ve öldürülmesini emretti. Hazrec kabilesinin reisi Abdullah b. Übey, müttefiklerinin bağışlanmalarını istedi. Yahudiler bir kadının örtüsüne el uzatarak, izzetini çiğneyerek aslında bu yaptıkları hareketle; İslâm'ın izzet ve şerefi ile oynamış, İslâm'ı hafife almış, İslâm'la alay etmişlerdi. Bu sebeple Hz. Peygamber Abdullah b. Übey'in isteğine aldırış etmedi. Abdullah b. Übey ısrarcı olunca Hz. Peygamber, gönülsüz de olsa esirlerin ellerinin çözülmesini emretti ve onlara beddua etti ancak Medine'de kalmalarını da istemiyordu bu sebeple Suriye taraflarına sürülmelerini emretti, ayrıca onlara Medine'den ayrılmaları için üç gün süre verdi ve ticaretle uğraştıkları için alacaklarını tahsil etmelerine de izin verdi. Kaynuḳā'lılar; silâhla, silâh yapımında ve kuyumculukta kullandıkları malzemeleri bıraktılar, yanlarına eşi ve çocuklarını alarak Medine'den ayrıldılar ve bir ay Vâdilkurâ'da kaldılar daha sonra Suriye taraflarına gidip Ezriât'a yerleştiler.³³

²⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/98-104.

³⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/176-177.

³¹ Murat Sarıcık, *Hiz. Muhammed'in Çağrısı Medine Dönemi* (Isparta: y.y., 2016), 83-85; Casim Avcı, “Kaynuḳā' (Benî Kaynuḳā')”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/88.

³² el-Enfâl 8/58.

³³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/176-180; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/47-50; Avcı, “Kaynuḳā' (Benî Kaynuḳā')”, 25/88; Sarıcık, *Medine Dönemi*, 83-87.

Hız. Peygamber, ganimetlerden şafî hakkı olarak 3 adet yay, 2 adet kalkan veya zırhlı göğüslük, 3 adet kılıç ve 3 adet mızrak aldı. Kalelerinde bir sürü silah ve kuyumculukta kullandıkları aletler vardı. Ashabından iki kişiye de birer kalkan hediye ettikten sonra ganimetin 1/5'ini devlet hazinesine ayırdı ve geri kalanını ashabı arasında paylaştırdı.³⁴

2.1.4. Karkaratülküdr Gazvesi (Nisan/Temmuz-624)

Benî Süleym ve Benî Gatafân kabilelerine ait kuvvetler Karkara mevkiindeki Küdr suyunun başında toplandılar ve Medine'ye saldırı hazırlıkları yapıyorlardı. Bunu öğrenen Hız. Peygamber 200 kişilik bir birlikle yola çıktı. Hicretin ikinci yılı Şevval ayında veya hicretin üçüncü yılı Muharrem ayının ortasında Küdr suyuna geldiklerinde kimseyi bulamadılar. Daha sonra Benî Süleym ve Benî Gatafân kabilelerinin develerini güden Yesâr isminde bir çobana rastladılar. Çoban esir alındı ve develere el konuldu.³⁵

Hız. Peygamber yol üzerindeki Sırar mevkiinde ganimet olarak alınan 500 devenin 1/5'i olan 100 deveyi humus için ayırıp geriye kalan 400 deveyi ashabı arasında ikiyeşerli olarak paylaştırdı. Daha sonraları Yesâr'ın bir sabah namaza katıldığını gören Hız. Peygamber, onu azat etti.³⁶

2.1.5. Karede (Zeyd b. Hârîse) Seriyyesi (Kasım-624)

Safvân b. Ümeyye önderliğinde geliri Müslümanlar aleyhine kullanılmak üzere 30.000 dirhem ağırlığında gümüş sikke, gümüşten yapılmış eşyalar ve bir sürü malın da içinde bulunduğu ticaret kervanı, bir rehber bularak Irak üzerinden Suriye'ye gitmek üzere yola çıktı. Bu kervan ile ilgili haberi işiten bir sahabe bunu Hız. Peygamber'e bildirdi. Bunun üzerine Hız. Peygamber, Zeyd b. Hârîse komutanlığında 100 kişilik bir seriyveyi hicretin üçüncü yılı Cemâziyelâhir ayında Necid istikametine gönderdi. Seriyye mensupları Karede suyu civarında Kureyş kervanını pusuya düşürdü. Tüccarlar kervanı bırakarak kaçmak zorunda kaldılar. Böylece kervanın bütün malları Medine'ye götürüldü.³⁷

20.000 veya 25.000 dirhem değerinde ganimet ele geçirildi. Bir ya da iki adamı esir olarak aldılar. Ganimetin 1/5'i humus için ayrıldıktan sonra geri kalanı sahabe arasında taksim

³⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/178-179; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/22.

³⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/182-184; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/23.

³⁶ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/183; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/23.

³⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/3, 197-198; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/50; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 1/217; Taberî, *et-Târîh*, 3/154; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/323-325.

edildi. Esir olarak alınan rehber Furât b. Hayyân, Müslüman olduğunu söyleyince Hz. Peygamber onu serbest bıraktı.³⁸

2.1.6. Kağan Seriyyesi (Mayıs/Haziran-625)

Müşrikler Uhud Gazve'si (7 Şevval 3/23 Mart 625)³⁹ ile Müslümanlara kısmî de olsa zarar vermişlerdi. Müslümanların düştüğü bu durumu fırsata çevirmek isteyen topluluklar cesaretlenmiş ve Müslümanlara verdikleri sadakat sözünü çiğneyerek yapılan antlaşmaları bozmuşlardı. Böylece ihanet içine girmişlerdi. Esedoğulları'ndan Tuleyha b. Huveylid ve kardeşi Seleme, Uhud Gazvesi'nden bir ay sonra Medine'ye baskın için asker toplamaya başladı. Bu durum Hz. Peygamber'e haber verilince Hz. Peygamber, hemen önlem almış ve 150 kişilik bir birliği Ebû Seleme b. Abdilesed komutasında Benî Esed kabilesine göndermiştir. Birlik, hicretin üçüncü yılı Zilhicce ayında veya dördüncü yılı Muharrem ayında yola çıkmış ve dört günlük yürüyüşün ardından Esedoğulları'nın sürülerini ele geçirmiş ve bu duruma karşı çıkan 3 çobanı da esir almışlardır. Kağan diğer çobanlar kabilelerine, Müslümanların kalabalık olduklarını haber verince Esedoğulları, savaşmayı göze alamamışlar ve dağılmışlardır. Ebû Seleme, sabaha karşı Esedoğulları'nın yurtlarına girmiş ve aralarında kısa bir çatışma yaşanmış ve bu çatışma sonucunda 1 müşrik öldürülmüş, 1 Müslüman şehit olmuştur.⁴⁰

Müslümanlar sefer dönüşü Medine'ye doğru giderken bir gece Ebû Seleme, ganimetlerin taksim edilmesi emrini verdi ve Hz. Peygamber için şafi hakkı olarak bir köleyi çıkardı ve ganimeti beşe böldü. 1/5'ini devlet hazinesine ayırdı, geriye kalan 4/5'ü sefere katılanlar aralarında paylaştı.⁴¹

2.1.7. Benî Nadîr Gazvesi (Ağustos-625)

Hiz. Peygamber Benî Nadîr Yahudileri ile bir antlaşma yapmış ancak Yahudiler antlaşma şartlarını bozacak birçok fiilde bulunmuşlardır. Hiz. Peygamber vahiy meleğinin bildirmesiyle, Nadîroğulları'nın kendisini öldürmek için suikast planı yaptıklarını öğrendi. Bu sebeple Hiz. Peygamber, *"Eğer Allah, onlar hakkında sürülmeye hükmetmemiş olsaydı, muhakkak kendilerine dünyada azap edecekti. Ahirette ise onlar için cehennem azabı*

³⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/198; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/325.

³⁹ Muhammed Hamîdullah - Casim Avcı, "Uhud Gazvesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/54-57.

⁴⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/3, 340-346; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/38-39; Ahmet Önkâl, "Katan Seferi", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/28.

⁴¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/343.

vardır."⁴² âyetinde bildirilen hüküm gereği Nadîroğulları'nın Medine'yi terk etmelerini onlara bildirmiştir. Başta ayrılma kararından başka çareleri olmadığını bilen Nadîroğulları'nın reisi Huvey b. Ahtâb'a Medineli iki kişinin herhangi bir şey olması durumunda kendi kavimlerinden ve diğer Arap kavimlerinden 2000 kişilik askerî birlik ile yardım edeceklerini söyledi. Bu yardım teminatından dolayı Medine'den ayrılma kararından vazgeçen Nadîroğulları bu durumu elçi ile Hz. Peygamber'e bildirmişlerdir.

Hz. Peygamber, cihâd için gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra hicretin dördüncü yılı Rebûlevvel ayında, önce Benî Kurayza' kabilesi ile tarafsızlık antlaşması yaptı daha sonra Benî Nadîr'in bulunduğu kaleyi kuşatarak Medine'den çıkıp gitme teklifini yineledi ancak onlar bunu kabul etmedi ve savaşa hazır olduklarını bildirdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e bir yer yapıldı ve kalenin etrafı kuşatıldı. Kaleye müdahale esnasında oklarla ve taşlarla karşılık verdikleri için kaleye girilemedi. Hz. Peygamber, normalde askerî zorunluluk ve harp hileleri haricinde düşmana ait ağaçların ve ürünlerin tahrip edilmesini yasaklamıştı. Nadîroğulları kalelerinden çıkmadıkları ve Müslümanlar da kaleye giremedikleri için başka çare kalmamıştı. Bu sebeple Hz. Peygamber, onları kalenin dışına çıkarmak, böylece savaşmak için kalenin dışında kalan evlerin yıkılmasını, hurma ağaçlarının kesilmesini ve yakılmasını emretti. Bu yakılma emrinin, *"(Savaş gereği,) hurma ağaçlarından her neyi kestiniz yahut kesmeyip kökleri üzerinde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyledir. Bu da fasıkları rezil etmesi içindir."*⁴³ âyeti gereği Allah Teâlâ'nın izniyle olduğu bildirilmektedir. Böylece 15 gün boyunca kale kuşatıldı.

*"O kitap ehlinden inkâr edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı ama Allah'ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle hem de mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri ibret alın."*⁴⁴

âyetinde de belirtildiği üzere kuşatmanın şiddetinden bunalan ve Allah'ın izniyle kalplerine korku kaplanan Benî Nadîr Yahudileri, bekledikleri askerî destek de gelmeyince eşyalarını alarak Medine'den ayrılma talebinde bulundular. Bunun üzerine Hz. Peygamber, silahları dışındaki eşyalarını almalarına izin verdi ve şehri üç gün içinde boşaltmalarını emretti. Anlaşmaya göre her üç kişiye bir deve verilecekti.⁴⁵

⁴² el-Haşr 59/3.

⁴³ el-Haşr 59/5.

⁴⁴ el-Haşr 59/2.

⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/536.

Nadîroğulları, eşyalarını yükleyip eşleri ve çocuklarını da alarak 600 deve yükü ile Medine'den ayrıldılar. Kalan silahlar 340 adet kılıç, 50 adet miğfer ve 50 adet zırh idi. Ayrıca tarım arazisi ve hurma bahçeleri de kalmıştı. Hz. Peygamber bu malları Muhacir grubuna taksim etti. Ensâr grubundan muhtaç olan Ebû Ducâne ve Sehl b. Huneyf 'e⁴⁶ ve daha sonra Hâris b. es-Simme'ye de mallardan verdi.⁴⁷ Haşr sûresinde belirtilen:

*“Onların mallarından Allah'ın, savaşılmaksızın Peygamberine kazandırdığı mallar için siz, at ya da deve koşturmuş değilsiniz. Fakat Allah, peygamberlerini, dilediği kimselerin üstlerine salıp onlara üstün kılar. Allah'ın her şeye hakkıyla gücü yeter.”*⁴⁸

*“Allah'ın (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) haline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak etsiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir. Bu mallar özellikle, Allah'tan bir lütuf ve hoşnutluk ararken ve Allah'ın dinine ve peygamberine yardım ederken yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan fakir muhacirlerindir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir.”*⁴⁹

âyetleri gereği Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e bu ganimetlerin Muhacirlere verilmesini bildirmiştir.

*“Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”*⁵⁰

âyeti gereği Ensâr, elde edilen ganimetlerin, kendileri ihtiyaç sahibi olsalar bile kendilerine değil de Muhacirlere verilmesinden dolayı da rahatsızlık duymamışlardır.

Hz. Peygamber, kendisine has kılınan Nadîroğulları ganimetini Muhacirler arasında taksim etti. Ensârdan iki kişi çok ihtiyaç sahibi olduklarını söylemeleri üzerine sadece onlara ganimetten pay verdi. Sa'd b. Muâz'a kılıç hediye etti. Daha sonra Hz. Peygamber, bu ganimetler arasında olan araziye ve hurmalıklara ekin eker buradan gelen mahsul veya gelir ile ailesinin ve Abdülmuttaliboğulları'nın yıllık ihtiyacını karşıladı. İhtiyaçtan fazlasını da devletin at ve silah ihtiyacı için kullanırdı. Bu arazilerden bazı yerleri Hz. Ebûbekir,

⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/61.

⁴⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/44-45; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/537-538.

⁴⁸ el-Haşr 59/6.

⁴⁹ el-Haşr 59/7-8.

⁵⁰ el-Haşr 59/9.

Abdurrahman b. Avf, Suheyb b. Sinân, Zubeyr b. Avvâm, Ebû Seleme b. Abdilesed, Sehl b. Huneyf ve Ebû Dücâne'ye işletmeleri için verdi.⁵¹

2.1.8. Benî Muştalîk (Müreysî') Gazvesi (Aralık-626)

Benî Mustalik kabilesinin reisi Hâris b. Ebû Dırâr'ın Müreysî' suyu başında kendi kabilesi ve sözünün geçtiği diğer kabileleri Medine'ye saldırmak için toplanmaya davet ettiği haberini Hz. Peygamber, gönderdiği gözcü (hafiye) ile teyit etti. Bunun üzerine ashabını cihâda çağırdı. Hicretin beşinci yılı 2 Şâban'da 30'u süvari olmak üzere 700 kişilik bir birlikle sefere çıktı. Müslümanlar zikredilen yere doğru hareket halindeyken Benî Müstalik kabilesinden biri ile karşılaştılar. Bu kişinin casus olduğunu öğrendiklerinde Hz. Peygamber onu İslâm'a davet ettiyse de küfründe ısrar etti ve bunun üzerine o casus öldürüldü. Müşrikler bu haberi öğrendiklerinde bazı kabileler savaşmayı göze alamadıklarından dolayı ayrılıp gittiler. Müslümanlar Müreysî' suyu yakınlarına geldiklerinde savaş düzeni alındı ve Hz. Peygamber, Hz. Ömer'e müşrikleri İslâm'a davet etmelerini emretti ve icabet etmeleri halinde güvende olacaklarını söyledi ancak bu davete ok atarak karşılık vermeleri üzerine Hz. Peygamber'in emriyle hücumla geçildi. Müşriklerden 10 kişi öldürüldü ve savaş Müslümanların zaferiyle sonuçlandı. Müslümanlardan da Hişâm b. Subâbe düşman askeri sanıldığından dolayı yanlışlıkla şehit edildi.⁵²

Müşriklerden geri kalanlardan 200 aile (600 veya 700 kişi)⁵³ esir alındı. 2000 deve ile 5000 koyun ganimet olarak ele geçirildi. Ganimetler içinde fazla değeri olmayan elbise veya eşyalar vardı. Bu değersiz eşyalar ve esirler ayrıldıktan sonra 1 deveye karşı 10 koyun sıralandı. Eski elbiseler ve eşyalar satıldı. Humus ayrıldı. Bu esnada iki kişi gelerek humustan sadaka verilmesini istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, *"Zengin ve para kazanacak güce sahip olan kimsenin bu gelirden payı yoktur."* dedi. Mes'ûd b. Huneyde'ye develerin hissesinden deve, koyunların hissesinden koyun verdi. Bunun üzerine *"Ya hepsini koyun ya hepsini deve yapın develer ile koyunları beraber nasıl süreyim yâ Resûlallah?"* demesi üzerine Hz. Peygamber gülümsedi ve *"Hangisi sana daha sevimli geliyor?"* diye sordu ve "deve" cevabını alınca 10 deve vererek ailesinin yanına gönderdi. Daha sonra Mes'ûd b. Huneyde'ye *"Hz. Peygamber sana bunu savaştığın için mi verdi yoksa humustan*

⁵¹ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/378-383.

⁵² Vâkıdî, *Megâzî*, 1/404-407; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/289-290, 293-294; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/48-49; Taberî, *et-Târîh*, 2/604-605.

⁵³ Ahmet Önkâl, "Mustalik (Benî Mustalik)", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/361.

mi verdi?” diye sorulması üzerine o, bilmediğini söyledi. Daha sonra süvariye atı için 1 hisse, kendi için 1 hisse olmak üzere 2 hisse ayırdı, piyadeye ise 1 hisse verdi. Esirlerden Cüveyriye bnt. Hâriş, sahabeden Sâbit b. Kays’a veya amcasının oğluna düştü. Ona 9 okka altın fidye yazıldı. Hz. Peygamber’in yanına gelip Müslüman oldu. Hz. Peygamber kendisine yazılan miktarı ödedi ve daha sonra onunla evlendi.⁵⁴ Bu esirleri serbest bırakma veya Hz. Peygamber’in onunla evlendiğini ilan etmesiyle beraber ashap, 100 aileyi karşılıksız serbest bıraktı. Bu olaydan sonra çoğu kişi İslâm’ı kabul etti.⁵⁵ İbn Hişâm’a göre ise; Hâriş b. Ebû Dırâr’ın kızı Cüveyriye de esirler arasındaydı. Hz. Peygamber onu azat etti ve kendisiyle evlendi. Onun ismi “Berre”ydi. Hz. Peygamber ona “Cüveyriye” ismini koydu. Hz. Peygamber Cüveyriye ile ailesi ve akrabalarından 100 kişiyi serbest bırakması karşılığında evlendi. Onlar azat edildikten sonra evlerine döndü.⁵⁶

Müstalikoğulları’nın mallarını ve esirlerini ganimet olarak aldılar.⁵⁷ Hz. Peygamber ganimetleri taksim etti. Taksimden önce şafi hakkını aldı. Daha sonra ganimetleri beşe böldü humusu ayırdı ve kura çekerek $\frac{4}{5}$ ’den kendi hissesine düşeni aldı.⁵⁸

2.1.9. Benî Kurayza Gazvesi (Nisan-627)

Müslümanlar, Hendek Gazvesi ile açlık, soğuk, düşmanın çokluğu gibi bir sürü sıkıntılara karşı mücadele etmek durumunda kalmıştır.⁵⁹ Hendek Gazvesi sonrası Müslümanlar yorgun ve bitkin bir vaziyette evlerine henüz yeni adım atmışken⁶⁰ vahiy meleği Cibrîl, Dıhye suretinde Hz. Peygamber’e gelerek; Hendek Gazvesi’nde yardıma gelen Melek ordusunun hâlâ silahlarını bırakmadıklarını söyledi ve Allah Teâlâ’nın Kurayzaoğulları üzerine yürüme emrini kendisine ilettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ashabına durumu anlattı ve ikinci namazını Kurayza’da kılacaklarını ve buna göre hazırlık yapmalarını söyledi.⁶¹

Hz. Peygamber, hicretin beşinci yılı Zilkade ayında sefere başladı. Kurayzalılar İslâm’a davet edildi fakat bu davete küfür ve hakaretlerle cevap verdiler. Ok atışı ile savaşma

⁵⁴ Taberî, *et-Târîh*, 2/610.

⁵⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/409-412.

⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/295-296.

⁵⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/290.

⁵⁸ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Cümelü min ensâbi’l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr - Riyâz Ziriklî (Beyrut: Dâru’l-fikr, 1417/1996), 1/341-342.

⁵⁹ Muhammed Hamîdullah, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, çev. Nazire Erinç Yurter (İstanbul: Beyan Yayınları, 2019), 75-94.

⁶⁰ Hendek Gazvesi’nde çekilen sıkıntılar ve inen âyetler için ayrıca bk. Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/440-496.

⁶¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/496-499; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/233-234.

istediklerini bildirdiler. Böylece Hz. Peygamber, 15, 25 veya 30 gün Kurayza kalelerini kuşatma altında tuttu. Kuşatmaya 3000 piyade ve 36 süvari katılmıştı.⁶²

Ganimetler toplandı ve esirler ayrıldı. Evs kabilesine daha önce teklif edilen fakat onların kabul etmedikleri şartları daha sonra kendileri Hz. Peygamber'e iletiler. Evs Kabilesi, kendi mallarının hibe edilmesini ve böylece kaleden çıkıp gitmeyi teklif ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Sa'd b. Muâz'ı hakem tayin ederek karar vermesini istedi. Sa'd, Hendek Gazvesi'nde yaralanmış olmasına rağmen olay yerine geldi ve Yahudilere, vereceği hüküm hakkında razı olup olmayacaklarını sordu. Yahudiler, Sa'd'ın vereceği kararı kabul edeceklerini söylediler. Sa'd'ın verdiği karar; savaşabilecek yaşta bulunan erkekler öldürülecek, kadın ve çocuklara esir muamelesi yapılacak, malları da Müslümanlar arasında paylaştırılacaktı.⁶³ Hz. Peygamber Sa'd'ın kararını uygun buldu.⁶⁴ Bu kararla birlikte öldürülen erkeklerin sayısı 400,⁶⁵ 600 veya 700⁶⁶ kişiydi. İbn Hişâm, bu sayının 800 veya 900 olduğunu söylemektedir ve Sa'd'ın verdiği öldürme hükmünün Allah ve Resûlü'nün hükmüne uygun düştüğünü ve bunu Hz. Peygamber'in ifade ettiğini söylemektedir.⁶⁷ İbnü'l-Esîr sayı belirtmemekle beraber Sa'd'ın verdiği hükmün Allah ve Resûlü'nün muradı olduğunu söylüyor.⁶⁸

Bu kuşatma sonrasında Muhammed b. Mesleme, onların kalelerinde 1500 kılıç, 300 zırh, 1000 mızrak, 1500 kalkan, deve ve birçok davar vardı ayrıca içki ve içki kapları bazı yiyecek-içecek maddeleri ile mücevher, ev eşyası ve elbise gibi eşyalardan ibaretti ve bunları saymadı.⁶⁹

Muhammed b. Mesleme ganimeti toplamakla görevlendirildi ve o da adamlarına ganimetin toplanmasını söyledi. Ganimetler toplanınca Hz. Peygamber; kadınları, çocukları, develeri, koyunları ve bazı eşyaları ayırdı. Bu gazvede şehit olan 2 kişi için de hisse ayırdı. Daha sonra hurma ve esirlerin Abdül-Eşheloğulları'ndan dileyene satılmasını emretti. Humusu çıkardıktan sonra; bu savaşta yaralıların tedavi edilmesi vb. yardımını olan kadınlardan 6 kişiye ganimetten pay ayırmadı ancak rağh verdi. Müslümanlar 3000 kişiydi

⁶² Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/496-521; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/57-60; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/57; Belâzürî, *Ensâb*, 1/347-348; Taberî, *et-Târîh*, 2/581-586; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/70-71; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/70-85.

⁶³ Taberî, *et-Târîh*, 2/587.

⁶⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/512; Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (Beyrut: Dâru ve mektebetü'l-hilâl, ts.), 30-32.

⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/85.

⁶⁶ Taberî, *et-Târîh*, 2/587-588.

⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/240-241.

⁶⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/71.

⁶⁹ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/57.

ve 36 atlı vardı. Atlıya; ikisi atı, biri kendi için olmak üzere toplam 3 pay verdi, piyadeye ise 1 pay verdi.⁷⁰

Taberî ve İbn Kesîr'e göre; Hz. Peygamber, atlara 2 hisse, adamlara 2 hisse ayırdı. Ganimetler 2 hisseye ayrıldıktan sonra humus çıkarıldı. Süvari için; ikisi atı, biri kendi için olmak üzere toplam 3 hisse, piyadeye ise 1 hisse verildi. Hz. Peygamber, esirlerden Reyhâne bnt. Amr'ı (Reyhâne bnt. Zeyd olarak da geçiyor) seçerek kendisine aldı. Diğer esirler Necid'e götürülerek satıldı ve ordunun ihtiyacı için at ve silah alındı. Reyhâne daha sonra İslâm'ı kabul etti ve Hz. Peygamber kendisine evlenme teklif etti fakat o, cariyesi olarak kalmayı tercih etti.⁷¹

İbn Sa'd'a göre; ganimetin tamamı hisselerle bölündü ve ganimetler 2 hisse şeklinde 3000 ve 72 hisseye bölündü. Hz. Peygamber, 3000 kişiye 1 hisse verdi. Kalan 72 hisseyi ise; 36 süvariye 1 hisse ve onların 36 atı için olmak üzere 2 hisse verdi. Yani atı için 2 hisse, kendi için 1 hisse olmak üzere süvariye toplam 3 hisse verdi. Humusun başına Mahmiye b. Cez' görevlendirildi ve Hz. Peygamber onu, humusa ait esirlerden dilediğini azat etme ve esir olarak bırakıp hizmet etme konusunda serbest bıraktı.⁷²

İbn Hişam'a göre; Hz. Peygamber, kadın ve çocuk esirleri Müslümanlar arasında paylaştırdı. Humusu çıkardıktan sonra atlara 2 hisse adamlara 2 hisse ayırdı. Süvariye atı için 2 hisse, kendi için de 1 hisse olmak üzere toplam 3 hisse ayırdı, piyadeye 1 hisse verdi. Hz. Peygamber, Sa'd b. Zeyd'i görevlendirip esirleri Necid'e gönderdi ve esirleri satarak onların yerine silah ve at satın aldı. Hz. Peygamber, şafî hakkı olarak esirlerden Reyhâne bnt. Amr'ı seçti. Ona evlilik teklif ettiyse de o bunu kabul etmedi ve cariyesi olarak kalmayı tercih etti.⁷³

Taberî, İbn İshâk'tan rivayetinde, o yılın, yani hicrî beşinci yılın savaşlarla geçtiğini ve ganimetin azlığı sebebiyle süvariye atı için hisse ayırlamadığından; süvariye atı için 2 hisse, kendisi için 1 hisse verildiğinden bahsetmektedir.⁷⁴

2.1.10. Kuraât' (Muhammed b. Mesleme) Seriyyesi (Haziran-627)

Hz. Peygamber, hicretin altıncı yılı Muharrem ayında, Ensâr grubundan Muhammed b. Mesleme komutasında, Bekerat suyunun başında oturan Kuraât' kabilesine 30 süvariden

⁷⁰ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/521-523.

⁷¹ Taberî, *et-Târîh*, 2/591-592; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/96-97.

⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/57-58.

⁷³ İbn Hişam, *es-Sîre*, 2/244-245.

⁷⁴ Taberî, *et-Târîh*, 2/591.

oluşan bir birlik gönderdi. Böylece birlik, “Şerebe veya Şerebbe” denilen yere vardıklarında bir kervana rastladılar. Bu kervan Muhârib kabilesine aitti ve bu kabile Müslümanlara aşırı düşmanlık besleyen ve çok ağır davranışlarda bulunan bir kabileydi.⁷⁵ Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme onların yakınlarında pusuya yattı ve tam hareket edecekleri zaman saldırı emri verdi. Saldırıda kervandan kaçanlar oldu, bazıları öldürüldü. Kervana ait kadın ve çocuklar esir olarak alındı, davar ve develere ise el konuldu. Asıl hedefleri olan Kuratâ’ topraklarına doğru hareket ederlerken seriyyeyi yavaşlatmaları sebebiyle kadın ve çocuk esirler serbest bırakıldı. İki gün ilerledikten sonra düşmanı iyice görebilecekleri bir noktaya geldiler ve her taraftan hücumla geçtiler ve 10 kişi öldürüldü.⁷⁶

150 deve ve 3000 koyun ile Medine’ye döndüklerinde Hz. Peygamber, 1 deveyi 10 koyuna denk gelecek şekilde ayırıp humusu çıkardıktan sonra kalan 4/5’ü seriyye mensuplarına dağıttı.⁷⁷

Bir hafta süren dönüş yolculuğu esnasında Medine’ye varmalarına az bir zaman kala bir akşam tek başına yol alan biriyle karşılaştılar ve onu yakalayıp Hz. Peygamber’e getirdiler. Yakaladıkları kişi Sümâme b. Üsâl (Hz. Peygamber’e suikast girişimde bulunmuş fakat başarılı olamamış)’dı. Hz. Peygamber, Sümâme’nin mescit direğine bağlanmasını emretti. Hanımlarına da yiyecek ve deve ağzı (ağız veya ağuz da denilen; yeni doğum yapmış hayvanın memesinden çıkan koyu ve yapışkan olan besleyici bir süt) vermelerini söyledi. Hz. Peygamber ona her gün gönlünde ne olduğunu sordu. Sümâme de Hz. Peygamber’e, hep gönlünde hayır olduğunu, kendisini öldürürse eli kanlı bir katili öldürmüş olacağını ama iyilik eder de salarsa iyiliğinin karşılığını göreceğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onun salınmasını emretti. Salındığına sevinen Sümâme, şehadet getirerek Müslüman oldu.⁷⁸

2.1.11. Zülkaşsa (Ubeyde b. Cerrâh) Seriyyesi (Eylül-627)

Hz. Peygamber, hicretin altıncı yılı Rebîulâhîr ayının sonuna doğru Ebû Ubeyde b. Cerrâh’ komutasında 40 kişilik bir birliği Zülkassa mevkiine yolladı. Bölgeye ulaşan birlik, orada toplanan kabilelere aniden saldırdı. Kabileler dağlara doğru kaçarak kurtuldular. Birlik; 1 kişi esir, çok sayıda hayvan ve bazı eşyaları ganimet olarak alarak Medine’ye doğru hareket etti. Esir edilen kişi Medine’ye getirildiğinde Müslüman oldu ve Hz. Peygamber onu

⁷⁵ İbrahim Sarıçam, “Muhârib (Benî Muhârib)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/3.

⁷⁶ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/534-535; İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabakât*, 2/60; Hüseyin Algül, “Kuratâ Seriyyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/431.

⁷⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/535; İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabakât*, 2/60.

⁷⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/638-639; İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabakât*, 6/75-76; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 15/517-519 (No. 9833); Buhârî, “Salât”, 75.

serbest bıraktı. Hz. Peygamber ganimetlerden humusu ayırarak geriye kalan 4/5'ü askerlere taksim etti.⁷⁹

2.1.12. Gābe (Zûkared) Gazvesi (Eylül-627)

Gābe Gazvesi, Hz. Peygamber'in Zûkared bölgesindeki kabilelere birlik göndermesi bakımından bir seriyyeyi ve Seleme b. Ekva'ın düşmanı takip ve püskürtme girişimini de içinde barındırmaktadır.

Uveyne b. Hısn, Gābe mevkiinde Hz. Peygamber'in yirmiye yakın devesinin bulunduğu yere baskın verip Ebû Zer'in oğlunu öldürdü ve yirmi deve ile Ebû Zer'in hanımını ve oğlunun hanımını alıp götürdüler. Seleme b. Ekva', Rebâh'a atını vererek haberi Hz. Peygamber'e ulaştırmasını istedi. Ok atmadaki maharetiyle tanınan Seleme, müşrikleri takip ederek onları bir süre yaya olarak kovaladı, bazılarını öldürdü. Rebâh tarafından baskın haberi Hz. Peygamber'e ulaştığında Hz. Peygamber, Sa'd b. Zeyd kumandasında 8 kişilik öncü süvari birliği Seleme b. Ekva'a destek için yolladı, arkasından da sefer hazırlığına başladı. Seleme b. Ekva' ve ona gelen destek ekibi, gebe olan develerin yarısını, Leylâ ve Leylâ'nın gelinini onların elinden kurtardı. Bu arada Muhriz b. Nadle⁸⁰ ile Vakkâs b. Mücezziz şehid oldu. Öncü birlikten olan Ebû Katâde, arkadaşlarının intikamını almak için kaçanları takip etti ve Abdurrahman b. Uveyne'yi öldürdü. Uveyne'nin atını ve eşyalarını aldı. Bu esnada Müşrikler, daha çabuk kaçabilmek için mızrak ve kaftanlarını yollarda terk etmişlerdi.

Hz. Peygamber bütün bunlar yaşanırken, Medine'de İbn Ümmü Mektûm'u vekil bıraktı ve Sa'd b. Ubâde'yi de 300 kişilik askerî birlikle Medine'yi korumak üzere görevlendirdi. Hicretin altıncı yılı Rebûlâhîr ayında 500 veya 700 kişilik bir kuvvetle hemen yola çıkan Hz. Peygamber, karargâhını Zûkared mevkiinde bir tepe üzerine kurdu ve bir gün bir gece bekledi.

Öncü birliğin girdiği çatışmada 2 kişi şehit olduğu için Sa'd b. Zeyd kumandasındaki birlikten 6 kişi ve Seleme b. Ekva', Hz. Peygamber'i Zûkared mevkiinde buldular. Onların yanında kurtardıkları 2 kişi, 10 gebe deve ve müşriklerin bırakmak zorunda kaldıkları 30

⁷⁹ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/552.

⁸⁰ İbn Kesîr'in rivayetinde sadece bu sahabe şehit olmuştur. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/168.

mızrak, 30 kaftan vb. ganimetler vardı.⁸¹ Hz. Peygamber, Ebû Katâde'nin öldürdüğü Abdurrahman b. Uyeyne'nin selebini (atını ve eşyalarını) kendisine verdi.⁸²

Ganimetler; 10 deve, 30 mızrak, 30 kaftan, bazı yiyecek ve eşyalardı. Ashaptan 100 kişiye bir deve taksim edildi.⁸³

2.1.13. Âs (Zeyd b. Hârîse) Seriiyesi (Ekim-627)

Hz. Peygamber, Gâbe Gazvesi'nden döndüğünde kendisine Kureyş kervanının gelmekte olduğu haber verildi bunun üzerine hicretin altıncı yılı Cemâziyelevvel ayında Suriye'den dönmekte olan Kureyş'e ait bir ticaret kervanını ele geçirmek için Zeyd b. Hârîse kumandasında 170 kişilik süvari birliği Âs mevkiine gönderdi. Süvari birliği, kuşatma yaparak kervandaki kişileri esir olarak aldı ve kervanın mallarını ele geçirdi. Esirler ve ele geçen mallar Medine'ye getirildi. Hz. Peygamber, ganimeti seriyye mensupları arasında paylaştırdı.⁸⁴

Kervanı ve içindekileri ele geçirdiler. Ele geçirilen esirlerden Safvân b. Ümeyye'den ve Ebü'l-Âs'tan çok miktarda gümüş aldılar.⁸⁵ Ebü'l-Âs'ın yanında çok miktarda gümüş ve Kureyş müşriklerine ait değerli mallar bulunuyordu. İslâm'a girmediği için boşanmalarına rağmen; Ebü'l-Âs'ın esir düşmesi Hz. Zeyneb'i çok üzmüştü. Ne de olsa iki çocuğunun babası hem de teyzesinin oğluydu. Hz. Zeyneb, babası Hz. Peygamber'den Ebü'l-Âs'ın serbest bırakılmasını ve Ebü'l-Âs'a emanet edilen malların da iade edilmesini istedi. Hz. Peygamber bu durumu seriyye mensuplarına bildirdi ve sonuçta ganimetin kendilerinin hakkı olduğunu ancak geri verilerse kızının ve kendisinin bu durumundan memnun olacağını söyledi. Bunun üzerine seriyye mensupları, hiç tereddüt etmeden ganimetten paylarına düşenleri iade ettiler. Ebü'l-Âs, malları Mekke'ye götürüp sahiplerine teslim ettikten sonra Müslüman olduğunu bildirdi.⁸⁶

2.1.14. Hayber Gazvesi (628)

Hayber Gazvesi dahilinde bir seriyye ve bir gazve gerçekleştiği için ayrı bir başlık açmadık. Bunlara kısaca değindik ve Hayber Gazvesi'nde alınan ganimet mallarının taksimi üzerine yoğunlaştık.

⁸¹ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/537-539; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/281-284; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/61-65; Taberî, *et-Târîh*, 2/596-604; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/165-175.

⁸² Müslim, "Cihâd ve Siyer", 132.

⁸³ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/546; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/285.

⁸⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/5, 2/553-554; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/66-67; Taberî, *et-Târîh*, 2/641.

⁸⁵ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/67.

⁸⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 8/27.

Hız. Peygamber, Medine için tehlike oluşturan Hayber'e hicretin yedinci yılında 200'ü süvari 1600 kişi ile sefer düzenledi. Haberi alan Hayberliler kalelerine sığındılar. Böylece Hız. Peygamber, onların kalelerini kuşattı. Kuşatma esnasında bazı kalelerden bol miktarda yiyecek ve içecekler ele geçirildi. Hız. Peygamber, evcil eşek etini yemeyi yasakladı, sarhoş edici içkilerin dökülmesini emretti kaplarının ise yıkanıp kullanılmasına müsaade etti. Ayrıca Müslümanların ele geçirdikleri yiyecek ve içeceklerden kendileri ve hayvanlarının ihtiyaçlarını karşılamalarına müsaade etti ancak eve götürmelerini yasakladı.

Hız. Peygamber, Ketibe kalesini fethettiğinde Yahudiler ile; aileleri ve aslı ihtiyaçlarını yanlarına almaları, geriye kalan her şeylerini bırakarak şehri terk etmeleri ve kendisinden bir şey saklamayacakları kaydıyla antlaşma yaptı. Sürgün kararı verilmişti fakat Yahudiler, toprağı işleme ve hurma yetiştiriciliğı işinde başarılı olduklarından dolayı yerlerinde kalmayı ve çıkan mahsulden İslâm Devleti'ne pay vermeyi teklif ettiler. Hız. Peygamber de yetişen meyve ve tarım ürünlerinin yarısını vermek şartıyla onlarla antlaşma yaptı.

Hız. Peygamber, bir Yahudi'ye hazinelerin yerini sorması üzerine bir şey saklamayacağına dair söz vermesine rağmen sözünde durmadı ve hazinelerin yerini söylemedi. Hız. Peygamber, eğer hazine bulunursa kendisinin öldürölmesi ve ailesinin de esir alınması üzerine Yahudi ile antlaşma yaptı. Birinin hazinenin yerini tarif etmesi veya vahiy meleşinin bildirmesiyle hazinelerin yerleri tespit edildi ve topraktan çıkarıldı. Hayber hazinelerini saklaması ve böylece yalan söylemesi üzerine o Yahudi ve bazı Yahudiler öldürölldü.⁸⁷

Şiddetli bir savaş oldu ve çok sayıda kişi öldürölldü. Bölgede bir sürü kale vardı ve bölüm bölüm fethedildi. Kuşatma 10 küsur gün veya bir aya yakın sürdü. 15 (veya 21)⁸⁸ Müslüman ve 93 Hayberlinin ölümü⁸⁹ ile sonuçlandı.

Hız. Peygamber, Hayber'den dönerken Muhayyisa b. Mes'üd'u Fedek halkını İslâm'a davet için gönderdi. Fedeklilerin başkanı Yûşâ b. Nûn, arazilerinin yarısını vermek karşılığında antlaşma yapmak istedi. Bu durum Hız. Peygamber'e iletildiğinde Hız. Peygamber bu teklifi kabul etti. Fedek arazisinin yarısı savaş olmadan alındığı için fey

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/633-672.

⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/343-344.

⁸⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/700.

hükümünde değerlendirildi ve Hz. Peygamber'e ait oldu. Hz. Peygamber Fedek'ten elde edilen geliri kendisi, ailesi ve ihtiyaç sahipleri için kullandı.⁹⁰

Hz. Peygamber, Hayber Gazvesi'nden sonra Vâdilkurâ'ya geldi ve halkını İslâm'a davet etti. Onlar bu davete icabet etmeyip savaştılar. Hz. Peygamber günlerce onların kalelerini kuşatma altında tuttu. Müslümanlar onlardan birçok ticaret malı ve eşyaları ganimet olarak aldılar. Hz. Peygamber humusu çıkardıktan sonra gerisini askerler arasında taksim etti. Hurmalıkları ve araziye Yahudilere işletmek üzere bıraktı ve arazi mahsulünün yarısını İslâm Devleti'ne vergi olarak vermek üzere Yahudilerle anlaştı.⁹¹

Hayber'in fethinde kocası öldürülen Safiyye esir alındı ve esirlerin taksiminde sahâbeden Dihye b. Halife'ye verildi daha sonra Müslümanlardan biri Hz. Peygamber'in yanına gelerek Safiyye'nin Benî Kurayza ve Benî Nadîr kabilelerinin hanımefendisi olduğu için kendisinden başkasına verilmesinin uygun olmayacağını söyleyince, Dihye memnun edildi ve Hz. Peygamber Safiyye'yi kendisine aldı. Hz. Peygamber Safiyye'ye Müslüman olması halinde eşi olabileceğini, kendi dininde kalması halinde ise serbest olup ailesinin yanına gidebileceğini söyledi. Safiyye, İslâmiyet'i kabul ederek Hz. Peygamber'in eşi olmayı kabul etti ve hürriyetine kavuşması da onun mehri oldu. Hz. Peygamber Medine'ye dönerken onunla evlendi.⁹²

Hz. Peygamber Hayber Gazvesi'nde farklı kalelerde birçok ganimet almıştı bunların içinde Vâtîh ve Sülâlim kalelerinden 100 kalkan, 400 kılıç, 1000 mızrak, 500 yay, birçok esir, elbise, mücevherler, süs eşyaları ve bazı ev eşyalarını ganimet olarak aldılar.⁹³ Diğer kalelerden alınan ganimetlerin sayısı hakkında net bilgiye ulaşamadığımızdan bunu vermekle yetindik ancak diğer kalelerden alınan ganimetler de bundan farklı değildi.⁹⁴ Yahudilerin hazinelerinin bulunması ile altından yapılmış bilezik, yüzük vs. mücevherler, ev eşyaları, mancınık, arpa, hurma bal gibi yiyecekler ve çeşitli içecekler ile keçi, koyun, inek, eşek vb. hayvanlar ve daha bir sürü ganimet malı da bulunuyordu.⁹⁵

⁹⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/706-707.

⁹¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/710-711; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 43-44; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/101; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/352-353.

⁹² Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/675, 707; Buhârî, "Şalât", 12; Taberî, *et-Târîh*, 3/9-10.

⁹³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/671.

⁹⁴ Hamîdullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 137.

⁹⁵ Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ' bimâ li'n-nebiyyi min'el-ahvâli ve'l-emvâli ve'l-hafede ve'l-metâ'*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, 1420/1999), 1/313-315.

Kaynaklarda ganimet taksiminde süvariye atından dolayı fazladan hisse verilmesi durumu ilk olarak Bedir Gazvesi'nde (Mart-624) daha sonra Benî Müstalık (Müveysî') Gazvesi (Aralık 626)'nde daha sonra ise Benî Kurayza Gazvesi (Nisan 627)'nde olduğunu tespit etmiştik. Muhammed Hamidullah, Hayber Gazvesi'nde ele geçen ganimetin taksiminden bahsederken süvarilerin atlarının ihtiyaçlarını karşılaması için piyadeden fazla hisse alması kuralının bu gazvede ilan edildiğinden bahsetmektedir.⁹⁶

Öncelikli olarak elde edilen ganimetler,

“Şüphesiz Allah, ağaç altında sana bîat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih (Hayber'in fethi) ve elde edecekleri birçok ganimetler nasip etmiştir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimetler vaat etmiştir. Şimdilik bunu size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir. (Allah böyle yaptı) ki, bunlar mü'minler için bir delil olsun, sizi de doğru bir yola iletsin.”⁹⁷

âyeti gereği Hz. Peygamber'e Hudeybiye'de canı pahasına destek verenlerden,⁹⁸ Hayber Gazvesi'nde bulunan bulunmayan, ayrıca vefat etmiş veya sağ olması da fark etmeksizin herkese pay edildi.⁹⁹

Humus ayrıldıktan sonra ganimetin tamamı 18 hisseye bölündü ve her bir hissenin başına, hisseleri 100 kişiye dağıtacak olan bir kişi görevlendirildi. Hisseler bu şekilde askerlere eşit şekilde dağıtılıyordu. Savaşta yardımcı olan kadınlara humustan radh verildi.¹⁰⁰ Savaş esnasında ve savaştan sonra Yahudilerden bazıları, Hz. Peygamber'e gelerek iman etti ve Müslüman oldu. Savaş esnasında Müslüman olanları, Hz. Peygamber cihâda davet etti, onlar da Müslümanlar ile beraber savaştı. Yahudilerin bu durumları üzerine yani savaştan önce ve sonra iman etmesi bakımından Hz. Peygamber, ganimet malları dağıtılırken bunları göz önünde bulundurdu. -Muhtemelen bu durumu göz önüne alarak veya kalplerini İslâm'a iyice ısındırmak için- Müslüman olan bir Yahudi'ye bütün koyun ve keçilerin verilmesini emretti, bazı Müslüman olmuş Yahudilere de esir olarak alınan ailesinin iade edilmesi gibi büyük bir lütufla beraber ganimetten birçok hediyeler de verdi.¹⁰¹

⁹⁶ Hamîdullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 137.

⁹⁷ el-Fetih 48/18-20.

⁹⁸ Mustafa Fayda, “Bey'atürrıdvân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/39-40; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/74-77; Muhammed Hamîdullah, “Hudeybiye Antlaşması”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/297-299.

⁹⁹ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/683-684.

¹⁰⁰ Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 1/320-322.

¹⁰¹ Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 1/308-309.

Hayber ganimetleri 36 hisseye bölündü. Bu hisselerin her biri 100 hisse olarak ayarlandı. Bunlardan 18 hisse Müslümanlara verildi ve onlar aralarında bölüştüler. Bu hisselerden Hz. Peygamber'e de hisse verildi.¹⁰² Kalan 18 hisse; Hz. Peygamber'in kendisine gelen heyetleri ağırlaması ve diğer ihtiyaçlar için Hz. Peygamber'e verildi.¹⁰³ Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e biât edenler 1540 kişi, Habeş ülkesinde Ca'fer b. Ebû Talip'in yanında bulunanlar 40 kişiydiler. Hayber'de toplam 1580 kişi olduğundan dolayı hisseler 1580'e bölündü.¹⁰⁴

İbn Sa'd'a göre ise; Hz. Peygamber, humus çıkarıldıktan sonra kalan $\frac{4}{5}$ 'ünün satılmasını emretti. Piyadelerden 1400, süvarilerden 200 kişi tespit edildi. Her 100 kişi için 18 pay verildi. Süvari için 400 pay verildi. Humus ihtiyaç sahiplerine, Hz. Peygamber'in yakınlarına vb. kişilere dağıtıldı.¹⁰⁵ İbn Sa'd başka rivayetinde iki farklı dağıtımdan bahsetmektedir. Bu dağıtımdan birincisi; biri kendi için biri atı için olmak üzere süvariye 2 hisse verildi, piyadeye ise 1 hisse verildi. Diğerisi ise; ikisi atı için biri kendi için olmak üzere süvariye 3 hisse verildi, piyadeye ise 1 hisse verildi.¹⁰⁶

Abdullah b. Revâha, Hayberlilerle yapılan anlaşma gereği beytûlmâl için araziden çıkan mahsulün yarısını almak üzere Hz. Peygamber tarafından görevlendirildi ve bu görevine iki yıl devam etti daha sonra şehit olunca Hz. Peygamber, bu görevi Cebbâr b. Sahr'a verdi ve o da bu görevi birkaç yıl sürdürmüştür. Abdullah b. Revâha çıkan mahsulleri adalet üzerine ikiye böler ve istedikleri hisseyi almakta Yahudileri serbest bırakırdı.¹⁰⁷

Zikredilmesinde konumuza herhangi bir katkısı olmadığı için tek tek zikretmedik ancak Hz. Peygamber, savaş meydanında olan olmayan herkese hatta savaş esnasında doğan bebekler için bile hediyeler ile bazı kişilere ihtiyaçlarına ve cinsiyetlerine binaen hurma gibi yiyecekler veya ev eşyaları, yüzük, küpe gibi mücevherler verdi.¹⁰⁸ Buradan anlaşılan ganimetin çokluğu sebebiyle Hz. Peygamber, savaşa katkıları olan herkese ve onların çocuklarına hediyeler verdi.

¹⁰² İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/87.

¹⁰³ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 1/34-35.

¹⁰⁴ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 1/38.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/82.

¹⁰⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/87.

¹⁰⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/691.

¹⁰⁸ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/685-688.

2.1.15. Benî Fezare (Zeyd b. Hârişe/Hz. Ebûbekir) Seriyyesi (Aralık-628)

Hiz. Peygamber, hicretin altıncı yılı Ramazan ayında Zeyd b. Hârişe veya Hiz. Ebûbekir¹⁰⁹ kumandasında Fezârelilere bir seriyye gönderdi. Seriyye mensupları, Müslümanların azılı düşmanı olan Ümmü Kırfeye adında bir kadını ve onun kızını esir aldılar ve Fezâre kabilesinin ileri gelenlerini öldürdüler. Ummü Kırfeye'nin de öldürüldüğü rivayet edilmiştir. Ümmü Kırfeye'nin kızını, Seleme b. Ekva' cariyeye olarak almıştır. Seleme Medine'ye geldiğinde Hiz. Peygamber ondan bu kızını istemiş ancak Seleme, Hiz. Peygamber'in üçüncü istemesinde bu kızını vermiştir. Hiz. Peygamber de bu kızını Hazn b. Ebî Vehb'e vermiştir.¹¹⁰

Müslim'de geçen bir hadiste; Seleme b. Ekva' halktan bir topluluğa bakarken içlerinde kadın ve çocukları görmüş ve kendisinden önce dağa varacaklarından endişe ettiği için onlarla dağın arasına bir ok atmış ve attığı ok ile onları durdurmuştur. İçlerinde Fezâre kabilesinden Ümmü Kırfeye ve onun kızını varmış. Bu kadının kızını, (Seleme'nin kendi tabiri ile) "Arapların en güzeli"ymiş. Seleme, onları Hiz. Ebûbekir'e getirmiş. Hiz. Ebûbekir bu kızını ona nefel olarak bağışlamış böylece Medine'ye gelmişler ve Seleme'nin kız ile herhangi bir cinsî münasebeti olmamış, Hiz. Peygamber ondan bu kızını kendisine hibe etmesini istemiş ancak bu kız çok güzel olduğu için Seleme'nin hoşuna gitmiş ve onu vermek istememiştir. Ertesi gün yine aynı hadise olmuş ve bu sefer bu kızını Hiz. Peygamber'e vermiş, verirken de herhangi bir cinsî münasebette bulunmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Hiz. Peygamber, bu kızını Mekke'de esir edilen Müslümanlara karşı fidye olarak göndermiştir.¹¹¹

2.1.16. Mürre (Gâlib b. Abdullah) Seriyyesi (Haziran-629)

Hiz. Peygamber, hicretin sekizinci yılı Safer ayında Gâlib b. Abdullah komutasında 200 kişilik bir birliği Mürreoğulları'na gönderdi. Gâlib b. Abdullah, düşmana yakın bir yere konuşlandı ve onları gözetlemeye başladı. Hava daha aydınlanmadan Mürreoğulları'na baskın verildi. Bir müddet savaştan Mürreoğulları'ndan birçok kişi öldürüldü ve birçok ganimetler ele geçirildi.¹¹²

¹⁰⁹ Müslim, "Cihâd ve Siyer", 46.

¹¹⁰ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/564-565; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/617; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/69; Taberî, *et-Târîh*, 2/643-644; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 2/90; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 8/14.

¹¹¹ Müslim, "Cihâd ve Siyer", 46.

¹¹² Vâkıdî, *Megâzî*, 2/723-725; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/96.

Savaşta galip gelen Müslümanlar, kadın ve çocukları esir olarak aldı. Kabilenin birçok deve ve davar sürüleri ele geçirdi. Seriyyeye katılan her askere 10 deve veya 10 deveye denk¹¹³ olarak koyunlardan hisse verildi.¹¹⁴

2.1.17. Siy (Şücâ' b. Vehb) Seriyyesi (Temmuz-629)

Hiz. Peygamber, hicretin sekizinci yılı Rebûlevvel ayında Şücâ' b. Vehb komutasında 24 kişilik bir birliği Siy bölgesindeki Benî Âmir b. Sa'saa'dan bir topluluğun üzerine gönderdi. Sabaha karşı baskın yapan birlik, kabileden birçok kadını esir aldı ayrıca kabilenin birçok deve ve koyunlarını da ganimet olarak ele geçirdi. Esirler ve hayvanlarla Medine'ye doğru yola çıktılar. Her askerin hissesine 15 deve düştü ve 1 deveyi 10 koyuna eşitlediler.¹¹⁵

Bu seriyyeden sonra Benî Âmir b. Sa'saa kabilesinden bir heyet Medine'ye gelip İslâm'ı kabul ettiklerini bildirdi ve esirlerin iadesini istedi. Hiz. Peygamber bu durumu ashâbı ile istişare etti. Daha sonra bu esirler İslâm'ı kabul ettiler ve iade edildiler.¹¹⁶ Şücâ'ın payına düşen bir cariye, kabilesine geri dönmeyip Medine'de onun yanında kalmayı tercih etti.¹¹⁷

2.1.18. Hâdırâ (Ebû Katâde) Seriyyesi (Aralık-629)

Hiz. Peygamber, hicretin sekizinci yılı Şâban ayında Ebû Katâde komutasında 16 kişilik bir birliği Gatafân'a gönderdi. Bölgeye ulaşan birlik hücumu geçerek Gatafânlıları kuşattı. Onlardan bazılarını öldürdüler. Ganimet olarak 200 deve, 1000 koyun ve çok sayıda da esir ele geçirdiler. Müslümanlara öldürdükleri kişinin selebi verildi. Ebû Katâde ganimetleri topladı ve humusu ayırdı. Geriye kalanı seriyye mensuplarına taksim etti. Askerlerin hisseleri 12 deveydi ve 1 deve 10 koyuna eşit sayıldı. Ebû Katâde'nin hissesine esirlerden genç bir cariye düştü. Hiz. Peygamber Katâde'den o kızı kendisine vermesini teklif etti. Katâde de o kızı Hiz. Peygamber'e verdi. Hiz. Peygamber de o kızı Mahmiye b. Cez'e verdi.¹¹⁸

2.1.19. Huneyn Gazvesi (1 Şubat-630)

Hiz. Peygamber, Mekke'nin fethinden (Ramazan 8/Ocak 630) sonra hicretin sekizinci yılı Şevval ayında Mekke'den çıkan 12.000 kişilik bir birlikle Tâif çevresinde oturan

¹¹³ Daha önceki savaşlarda Hiz. Peygamber'in 1 deveye karşılık 10 koyunu denk saydığı zikredilmişti. Buna istinaden 100 koyun olduğu söylenebilir.

¹¹⁴ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/725.

¹¹⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/753-754; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, 2/96-97.

¹¹⁶ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/754.

¹¹⁷ Levent Öztürk, "Siy Seriyyesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/291.

¹¹⁸ Vâkıdî, *Megâzî*, 2/777-780.

Hevâzin kabilesi üzerine bir sefer düzenledi. Müslümanlara pusu kuran Hevâzinlilerin şiddetli saldırısı karşısında Müslümanlar bozguna uğradılar. Daha sonra Müslümanlar toparlanıp Hevâzinlileri bozguna uğrattılar. Bunun üzerine Hevâzinliler ailelerini savaş alanında bırakarak kaçtılar. Müslümanların bu gazvede bazı kadınları ve çocukları öldürdüğü Hz. Peygamber'e intikal edince, Hz. Peygamber bunu yasakladı. Düşman ordusundan 72 ölü, Müslümanlardan 4 şehit vardı. Hz. Peygamber, ele geçen ganimetlerin Ci'râne'ye götürülmesini emretti. Savaş meydanından kaçan bazı kişiler Evtâs mevkiinde tekrar savaş için toplandı. Bazı komutanların da bulunduğu büyük bir çoğunluk Tâif'e kaçtı.

Evtâs (Ebû 'Âmir el-Eş'arî) Seriyyesi (2 Şubat-630) olarak bilinen seriyveyi Hz. Peygamber Evtâs'a yönlendirdi. Seriyye komutanı Ebû 'Âmir el-Eş'arî bu savaşta şehit düştü. O şehit olunca kumandayı Ebû Mûsâ el-Eş'arî aldı. Kendilerine verilen emir gereği ganimetleri alarak Ci'râne'ye götürdüler. Hz. Peygamber, savaş mevkiinden kaçanların bulunduğu Tâif şehrine giderek onların kalelerini kuşattı. Kalelerinin kalınlığı 2 metre kadardı ne yaptılarsa onu aşamadılar. Kaleye yanaşan Müslümanları da öldürüyorlardı, böylece 15 gün süren kuşatmadan sonuç alınamadı. 14 şehit verildi. Kuşatmanın bir faydası olmayacağını Hz. Peygamber'le istişare edilmesi üzerine kuşatma kaldırıldı ve Ci'râne'ye gidildi. Ganimet dağıtımının gecikmesinden doğan rahatsızlık kendisine iletildiği için de Ci'râne'ye gittiği bilinmektedir.¹¹⁹ Hz. Peygamber Ci'râne'de¹²⁰ 13 gün boyunca ganimetleri taksim etti. Bu ara Tâiflilerden bir heyet geldi ve Hz. Peygamber'le anlaşmak istediklerini söyledi, belli ki Müslümanların tekrar saldırılarından korktular.¹²¹

*“Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış, yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisin geriye dönüp kaçmıştınız. Sonra Allah, Resûlü ile mü'minler üzerine kendi katından güven duygusu ve huzur indirdi. Bir de sizin göremediğiniz ordular indirdi ve inkâr edenlere azap verdi. İşte bu, inkârcıların cezasıdır.”*¹²²

âyetinde Allah Teâlâ, Müslümanların düşman ordusundan sayıca üstün oldukları için gurura kapılmalarından ve İlahî yardımın göz ardı edildiğinden bahsetmektedir. Daha sonra Allah

¹¹⁹ Taberî, *et-Târîh*, 3/84-85.

¹²⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Kılıç, “Hazreti Peygamber'in Ci'râne Günleri”, *Usul İslam Araştırmaları* 17/17 (01 Haziran 2012), 81-106.

¹²¹ Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 214-218.

¹²² et-Tevbe 9/25-26.

Teâla, dilediğinin tövbesini kabul edeceğini bildirmiş¹²³ ve Müslümanları melek ordularıyla desteklemiştir.¹²⁴

Hız. Peygamber Ci' râne'ye giderken insanlar deve ve koyunların kendilerine taksim edilmesini istediler ve Hız. Peygamber'in üstüne gittiler. Hız. Peygamber bir ağaca dayandı ve insanlar Hız. Peygamber'in cübbesini çekiştirdiler hatta cübbesi yırtıldı. Sonra insanlara, devenin bir tüyünü koparıp göstererek; kendisinde humus dışında bir iğne bile olmayacağından, humusun askerlere yasak olduğundan bahsetti ve iğneden ipliğe her şeyi getirmelerini istedi ve sonra hepsini kendilerine taksim edeceğini bildirdi.¹²⁵

Esirlerin sayısı 6000 kişiydi.¹²⁶ Bu 6000'in deve olduğu rivayeti de vardır. Ayrıca keçiler sayılmamıştır.¹²⁷ Ganimet dağıtıldıktan sonra 14 kişilik Hevâzin heyeti, Hız. Peygamber'e gelerek pişmanlıklarını bildirdiler ve İslâm'ı kabul ettiler. Bunun üzerine Hız. Peygamber bu heyete, esir alınan aileleri veya ele geçirilen malları arasında seçim yapmasını istedi. Onlar ailelerini tercih ettiler. Hız. Peygamber, hissesine düşen esirleri serbest bıraktı. Daha sonra ashaptan diğerleri de aynı şeyi yaptılar. Yeni Müslüman olanlardan Fezâre ve Süleym kabilesi reisleri bu karara itiraz ettiler. Hız. Peygamber onlara bir konuşma yaptı ve onlar da esirleri serbest bıraktılar. Böylece herkesin rızası ile esirler teslim edildi. Hız. Peygamber Hevâzin kabilesinin lideri Mâlik b. Avf'ın mallarını ve ailesi taksimata dahil etmedi. -Belli ki Müslüman olacağı üzerine bir kanaati vardı.- Hevâzinliler'den gelen heyetle Mâlik b. Avf'a, Müslüman olması dahilinde mallarını ve ailesini iade edeceğini ve 100 deve vereceğini bildirdi. Bunun üzerine Mâlik geldi ve Müslüman oldu. Hız. Peygamber, vadettiklerini kendisine verdi ve daha sonra o, Müslümanlarla beraber cihâd etti.¹²⁸

6000 esir, 24.000 deve, 40.000'den fazla koyun, 4000 okka ağırlığında altın ve gümüş ganimetler arasındaydı. Ganimet beşe bölündü. Humus çıkarıldı geriye kalan askerlere dağıtıldı.¹²⁹

¹²³ et-Tevbe 9/27.

¹²⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/744-748.

¹²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/492.

¹²⁶ Vâkıdî, *Megâzi*, 3/943.

¹²⁷ Taberî, *et-Târih*, 3/86.

¹²⁸ Vâkıdî, *Megâzi*, 3/952-955.

¹²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/116.

Huneyn günü Hz. Peygamber, bazı insanları tercih edip fazla ganimet verdi. Mesela, Akra‘ b. Hâbis'e 100 deve verdi. Uyeyne b. Hısn'a da 100 deve verdi. Ayrıca bazı insanlara da bu suretle yüzer deve verdi. Bazılarına 50 deve verdiği de olmuştur.¹³⁰

Taberî'nin rivayetinde; ganimetler taksim edildiğinde her adama kişi başı 4 deve ve 40 koyun düştü. Bu adamlardan süvari olanlara, atı için de ayrıca hisse verildi.¹³¹

Vâkidî'nin rivayetinde ise; ganimetlerden her adama kişi başı 4 deve veya 40 koyun düştü. Süvariye ise 12 deve veya 120 koyun düştü. Birden fazla atı olan süvariye ise sadece bir atı için hisse verildi.¹³² Bu rivayetten anlaşılan süvariye verilen ganimet hissesi; kendisi için bir hisse, atı için ise 2 hisse şeklindedir.

Ensâr grubuna ganimetten hisse ayrılmadı. Bunun üzerine Ensâr, huzursuz oldu ve bu durum Hz. Peygamber'e haber verildiğinde Hz. Peygamber, Ensâr grubunu topladı ve İslâm'a ısındırmak için ganimetleri o kimselere verdiği bahsetti ve bu minvalde bir konuşma yaptı. Daha sonra Ensâr grubunu överek onlara kendisi ile beraber olmalarının yetip yetmeyeceğini sordu ve bunun üzerine Ensâr, suskunluk içine girdi ve Hz. Peygamber konuşmasını tekrar etti.¹³³ Onlar da üzümlere ve ağlayarak “*Yeter ya Resûlallah*” diye cevap verdiler. Daha sonra onlara bu anlayışı için çokça dua etti.¹³⁴

2.1.20. Benî Temim (‘Uyeyne b. Hısn) Seriyyesi (Mayıs-630)

Hz. Peygamber, hicretin dokuzuncu yılı Muharrem ayında Uyeyne b. Hısn'ın teklifi üzerine ona Araplardan 50 kişilik süvari bir birlik vererek Benî Temim üzerine gönderdi. Baskın yapan birlik; 11 erkek, 11 kadın ve 30 çocuğu esir olarak alıp Medine'ye getirdi. Bu durum üzerine Benî Temim kabilesinden 10 kişi geldi ve Hz. Peygamber'le görüşerek ona esirlerin durumunu sordular ve iadelerini istediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, bazılarını karşılıksız, bazılarını da fidye karşılığı veya takas yoluyla serbest bıraktı.¹³⁵

2.1.21. Benî Haş'am (Kutbe b. Âmir) Seriyyesi (Haziran-630)

Hz. Peygamber, hicretin dokuzuncu yılı Safer ayında Kutbe b. Âmir kumandasında 20 kişilik bir seriyyeyi Has'amlılar üzerine gönderdi. İki taraf arasında şiddetli çatışma oldu.

¹³⁰ Buhârî, “*Meğâzî*”, 58 (No. 4338); Develerin kimlere ve ne kadar verildiği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Taberî, *et-Târîh*, 3/90; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/493.

¹³¹ Taberî, *et-Târîh*, 3/95.

¹³² Vâkidî, *Meğâzî*, 3/949.

¹³³ “Hz. Peygamber'in Cî'râne'de Ensâr'a Yaptığı Konuşma”, çev. Abdülkerim Özaydın - Casim Avcı, *Bize Yön Veren Metinler* (Erişim 05 Temmuz 2021).

¹³⁴ Vâkidî, *Meğâzî*, 3/956-958; Buhârî, “*Meğâzî*”, 58.

¹³⁵ Vâkidî, *Meğâzî*, 3/974-980; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/621-622; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/121-122; Belâzürî, *Ensâb*, 1/382; Taberî, *et-Târîh*, 3/157.

Müslümanlar çıkan çatışmada bazı erkekleri öldürdüler, 1 veya 2 kadını esir aldılar. Has‘amlıların davar ve develerini de toplayıp Medine’ye döndüler. Humusu çıkardıktan sonra 1 deveyi 10 koyuna eşitlediler ve her askere 4’er deve düştü.¹³⁶

2.1.22. Kuraṭâ (Dahhâk b. Süfyân) Seriiyesi (Haziran-630)

Hiz. Peygamber, hicretin dokuzuncu yılı Rebîülevvel ayında Dahhâk b. Süfyân kumandasında bir birliğı Kuraṭâ üzerine gönderdi.¹³⁷

Birlik, Ri’ye es-Sühaymî’nin develerini ve ailesini ele geçirdi. Ri’ye ise kaçarak kurtuldu. Daha sonra damadı ona Hiz. Peygamber’e gitmesini ve Müslüman olup af dilemesini tavsiye etti. Ri’ye Medine’ye giderek bir sabah namazının ardından Müslüman olduğunu bildirdi. Hiz. Peygamber, ashabına Ri’ye’nin İslâm’a girdiğini ailesini ve develerini geri istediğini söyledi. Bunun üzerine Ri’ye’nin ailesi iade edildi ancak develeri dağıtıldığı için geri verilmedi.¹³⁸

2.1.23. Hiz. Ali’nin Yemen Seriiyesi (631)

Hiz. Peygamber, hicretin onuncu yılı Ramazan ayında Mezhiçlileri İslâm’a davet için 300 kişilik süvari birliğı Hiz. Ali komutasında Yemen’e gönderdi. Mezhiçliler 300 atlıyı görünce dağıldılar. Birlik, kadın ve çocukları esir olarak alarak deve, koyun vb. ganimetleri ele geçirdiler. Hiz. Ali, ganimetlerin başına Bureyde b. Husayb’ı görevlendirdi. Daha sonra Hiz. Ali, Mezhiçlilerin toplandığı yere rastladı ve onları İslâm’a davet etti. Onların bu davete ok ve taş atarak cevap vermeleri üzerine çatışma başladı ve böylece savaş kızıştı. Mezhiçliler bozguna uğradı ve Hiz. Ali onları tekrar İslâm’a davet etti. Bunun üzerine Mezhiçli liderlerden bazıları İslâm’ı kabul ettiler ve elinde bulunan malları sadaka olarak Hiz. Ali’ye teslim ettiler. Hiz. Ali, ele geçen bütün ganimeti beşe böldü ve humusu ayırdıktan sonra geriye kalan 4/5’ü askerlere paylaştırdı.¹³⁹

2.2. Dört Halife Döneminde Ganimet

Hiz. Peygamber vefat ettiğinde kısa bir süre de olsa yönetim boşluğu oldu ve hemen istişareler sonucunda Hiz. Ebûbekir hilafet makamına geçirildi.¹⁴⁰ Hiz. Peygamber’in vefatını fırsat bilen bazı kabileler toplu olarak dinden dönmeye başladı. Kendilerini peygamber ilan eden insanlar ortaya çıktı ve taraftarları da vardı ayrıca bazı Müslümanlar yıllık zekatlarını

¹³⁶ Vâkıdî, *Megâzî*, 1/7, 2/754-755; İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabaḳât*, 2/122-123.

¹³⁷ Vâkıdî, *Megâzî*, 3/982; İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabaḳât*, 2/123.

¹³⁸ Algül, “Kuraṭâ Seriiyesi”.

¹³⁹ İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabaḳât*, 2/128-129.

¹⁴⁰ İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabaḳât*, 3/135-139; Taberî, *et-Târîḥ*, 3/202-205.

İslâm Devleti'ne vermediler. Bazı Müslümanlar da kendilerine zor geldiği için beş vakit olan namazı iki vakide indirmek, içkiyi ve zinayı helal kılmak gibi İslâm dininin hükümlerini tahrif ettiler ve Hz. Ebûbekir, bütün bunlara karşı savaş ilan etti.¹⁴¹

Dinden dönenler üzerine açılan savaşların sona ermesi ile irtidat olayları da sona erdi ve Hz. Ebûbekir fetih hareketleri için hazırlığa başladı. Hâlid b. Velîd komutasında ve Ebû Sa'd (Saîd) İyâz b. Ganm komutasında iki ordu hazırlatarak Irak ve İran bölgesinin fethi büyük oranda gerçekleşti. Daha sonra Hz. Ebûbekir hicretin 13. yılında Şam'ın belli bölgelerine dört farklı ordu gönderdi. Şam'da Bizans ile yapılan savaş çok çetin geçtiğinden Hâlid b. Velîd'i ordusu ile birlikte Şam'a kaydırıldı. Böylece 2 yıl (630-632) hilafet görevini yerine getiren Hz. Ebûbekir'in vefatıyla bu bölgelerin fethi Hz. Ömer'in hilafeti sırasında oldu.¹⁴²

Burada önemli gördüğümüz bir durum; "Yermük Savaşı" gibi çetin bir savaş için artık Bizans İmparatorluğu'nun karşısında durulmuş ve önceki gibi asker sayıları binli, iki binli rakamlarda değildi. "Yermük Savaşı" için Müslümanlar 26 bin veya 46 bin askerle savaş meydanında yerlerini almıştı¹⁴³ ve Hz. Ebûbekir döneminde Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk günlerinde bu savaş zaferle sonuçlanmıştı.¹⁴⁴

Hz. Ebûbekir, ailesinin maiyeti için çalışmak zorundaydı, bu sebeple devlet işleri aksıyordu, ayrıca yukarıda zikredilen onca sıkıntı ile uğraşırken bir de çalışıp geçimini sağlaması nasıl düşünülebilirdi. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir'in sadece devlet işleriyle meşgul olması için kendisine aylık maaş bağlanması kararlaştırıldı.¹⁴⁵

Humus için ayrılan ganimet mallarının 1/5'lik kısmının kimlere verileceği âyetle belirlenmişti. 1/5'lik kısım beş hisseye bölünüp içlerinden bir hisse ehl-i beyte yani Hz. Peygamber'in yakınlarına aitti, Hz. Ebûbekir bu hisseyi Hz. Ömer'in teklifiyle; ehl-i beytin ihtiyaç sahibi olmadıkları gerekçesiyle kaldırmıştı ve onları sadece ihtiyaç sahiplerine ayırıyordu.¹⁴⁶ Konumuzla alakalı olması hasebiyle değinmekte fayda gördüğümüz bir olay da kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenen kişilere zekât gelirlerinden pay verilmesiydi. Yine Hz. Ömer'in teklifiyle artık buna ihtiyaç kalmadığına hükmedilmiş ve bu hisse de

¹⁴¹ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 99-111.

¹⁴² Taberî, *et-Târîh*, 3/343-419.

¹⁴³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/255.

¹⁴⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/272.

¹⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/139; Taberî, *et-Târîh*, 3/432-433.

¹⁴⁶ Buhârî, "Farû'l-humus", 1; Müslim, "Cihâd ve Siyer", 51-54; Tirmizî, "Siyer", 44.

kaldırılmıştı. Yani sosyal devlet olma yolunda daha da ileriye gidiliyor, bu gelirler ihtiyaç sahipleri dışında kimseye verilmiyordu.¹⁴⁷

Daha önce zikredildiği üzere Hz. Peygamber döneminde savaş araç gereçlerinin karşılanması askerlere bırakılmıştı bu sebeple askerin bu ihtiyaçlarını karşılaması için ganimetin $\frac{4}{5}$ 'ü askerlere dağıtılıyordu hatta süvarinin savaşdaki etkisi göz önüne alınıp, Hz. Peygamber, ata ve sahibine ayrı ayrı hisse ayırıyordu çünkü bu ihtiyaçları tedarik edecek devlet sistemi henüz kurulmamıştı. Hz. Peygamber, bazen bu ihtiyaçları humus gelirlerinden karşılıyordu. Nitekim Hz. Peygamber, Benî Nadir ganimetleri arasında olan araziye ve hurmalıklara ekin eker buradan gelen mahsul veya gelir ile ailesinin ve Abdülmuttaliboğulları'nın yıllık ihtiyacından fazlasını devletin at ve silah ihtiyacı için kullanırdı.¹⁴⁸

Hz. Ebûbekir döneminde de askerler kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılıyordu bu sebeple ganimet taksimi konusunda Hz. Peygamber'in uygulamasını devam ettirdi ve $\frac{1}{5}$ humus ayrıldıktan sonra kalan $\frac{4}{5}$ 'ü askerlere dağıtıyordu veya ordu komutanlarına bu şekilde dağıtmalarını söylüyordu. Yine Hz. Peygamber zamanındaki gibi sulh isteyenler ile antlaşma yapıp cizye alıyor ve geliri ile devletin ihtiyacını karşılıyordu.¹⁴⁹

Hz. Ebûbekir'den sonra halife seçilen Hz. Ömer, hilafet görevini 10 yıl (634-644) devam ettirdi ve bu süre zarfında fetih hareketleri hız kazandı. Bizans ülkesindeki (Şam bölgesi/Suriye), Irak ve İran'daki fetihlerde Müslümanların galibiyeti ile İslâm toprakları hızla genişlemeye başlamıştır.¹⁵⁰

Bu fetihler de ganimetin taksimi ile alakalı Sevâd bölgesinin fethine kadar ciddi bir sorun olmamıştır. En büyük sorun ve dönüm noktası olan Sevâd topraklarında yapılan fetihlerdir ve bu fetih sonrası topraklar yerli halka bırakılarak cizyeye bağlanmış ve sonrasında 100 milyon dirhem tutarında cizye alınmıştır. Bu cizye, o zamana kadar alınan en büyük ganimetti¹⁵¹ ve Mustafa Fayda, bu miktarın en yüksek 128 milyon olduğunu tespit etmiştir.¹⁵²

¹⁴⁷ Murat Sarıcık, *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2016), 17-140; Mustafa Fayda, "Dört Halife / Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi", *İslâm Tarihi*, ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 231-240.

¹⁴⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/378-383.

¹⁴⁹ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-harâc*, nşr. Taha Abdurraûf Sa'd-Sa'd Hasan Muhammed (el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, ts.), 155-160.

¹⁵⁰ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 112-153; Taberî, *et-Târîh*, 3/428-623, 4/5-190.

¹⁵¹ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-harâc*, 36.

¹⁵² Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler* (İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2019), 63.

Hiz. Ömer'in toprakları yerli halka bırakıp onlardan cizye alması kararı çok da kolay olmamıştır. Ebû Yusuf (ö.182/798), “*Kitâbü'l-harâc*” adlı eserinde, Hiz. Ömer'in Sevâd arazisi hakkındaki görüşlerine yer vermiş ve Hiz. Ömer, Sevâd arazilerinin askerler arasında pay edilmeyip toplum yararına kullanılmasının daha uygun olduğunu söylemiş bunun üzerine çeşitli tartışmalar olmuştur. Hiz. Peygamber'in müezzini Bilâl b. Rebâh, Hiz. Ömer'e bu konuda ciddi itirazlarda bulunmuştur ve böylece ashap Sevâd arazisinin kendilerine verilmesi konusunda ısrar etmiştir. Aradan iki veya üç gün geçtikten sonra Hiz. Ömer, Allah'ın âyetlerinden¹⁵³ tek tek delil getirerek açıklamalarda bulunmuştur.¹⁵⁴

Ali Bulaç Ebû Yusuf'un “*Kitâbü'l-harâc*” adlı eserinde Hiz. Ömer'in Sevâd arazisi ile ilgili içtihadının gerekçelerini tahlil ederken dört sonuca varmıştır:

- 1- Eğer topraklar belli kişilere bırakılırsa; bazı kişiler zenginleşecek, toplumun diğer kesimleri bundan mahrum kalacaktır.
- 2- Toprak, özel mülkiyete dahil olursa gelecek nesillere bir şey kalmayacak böylece Müslüman toplum huzursuz olacaktır.
- 3- Devletin ihtiyaçları günden güne arttığı için bu arazilerin devlet denetiminde kalması beytûlmâle kaynak sağlayacaktır.
- 4- Bu geniş toprakları işlemek için araç ve gereçlerin temini, ayrıca bu topraklara suyun ulaştırılması gereklidir. Toprak sahipleri kendi başlarına bu işi gerçekleştiremeyecektir.¹⁵⁵

Humus gelirleri Hiz. Peygamber zamanında kayıt altına alınıyordu ancak Müslümanların ihtiyaç içinde olmaları sebebiyle hemen dağıtılıyordu. Hiz. Ebûbekir zamanında beytûlmâlin gelirlerin artması ve Müslümanların maddî durumlarının düzelmesi ile bu gelirlerin muhafazası önem arz ediyordu. Böylece Hiz. Ebûbekir döneminde bu sistem iyice şekillenmeye başlamıştı.¹⁵⁶ Divanların kurulması konusunda yapılan uzun istişareler neticesinde Hiz. Ömer, devletin gelirlerinin tutulduğu divan defterleri düzenletmiş ve bu göreve birini tayin etmiştir. Böylelikle artık devlet gelirleri kayıt altında tutulacak beytûlmâle ne kadar mal girişi oldu, bu hazineden kim ne ve ne kadar aldı görülecekti. Ayrıca acil ihtiyaçlar olması durumunda beytûlmâlde para bulundurulacaktı. İkinci bir

¹⁵³ el-Haşr 59/6-10.

¹⁵⁴ Ebû Yusuf, *Kitâbü'l-harâc*, 36-38.

¹⁵⁵ Ali Bulaç, “Asr-ı Saadet'te Toprak Hukuku'nun Teşekkülü”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, ed. Vecdi Akyüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 3/305-306.

¹⁵⁶ Beytûlmâlin Hiz. Peygamber dönemindeki konumu için bk. Abdülkerim Öner, “Hiz. Peygamber Döneminde Beytûlmal”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 11/1 (23) (30 Nisan 2019), 74-95; Mehmet Erkal, “Beytûlmâl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/90-94.

mesale de nasıl ki sadece devlet işleri ile uğraşsın diye halifeye maaş bağlanıyorsa askere de sadece bu işle uğraşması için maaş bağlanabilirdi. Ayrıca askerlerin aldıkları ganimetlerle de düzenli bir gelirleri yoktu ve bu fetih hareketleri son bulduğunda ne olacaktı? Bütün bunların hesap edilmesi gerekiyordu. Hz. Ömer, Hz. Peygamber zamanında değişik adlarla kurulan “divânü'l-cünd” sistemini¹⁵⁷ daha sistemli hale getirerek günümüz “Savunma Bakanlığı” görevini yerine getirdi. Böylece askerlerin sayıları ve isimleri kayıt altına alındı ve maaş miktarı belirlendi. Bu miktar ile askerler artık geride bıraktıkları ailelerinin geçim derdini düşünmeyeceklerdi. O zamanın şartlarında ailelerini geçindirebilecek derecede iyi bir miktar belirlendi. Ordu içindeki görevi ve sorumluluğuna binaen ordu komutanlarının maaşı askere göre daha yüksekti.¹⁵⁸ Böylece artık düzenli ordu sistemine geçişin ilk adımları atılmıştı.¹⁵⁹

Hz. Ömer'in şehit edilmesiyle hilafet görevini Hz. Osman 12 yıl (644-656) devam ettirmiştir.¹⁶⁰ Hz. Osman'ın hilafeti döneminde de büyük ve önemli fetihler olmuştur. Hz. Osman'ın hilafetinin ilk altı yılında önemli fetihler gerçekleşmiştir ancak Hz. Ömer dönemi fetihlerine göre nispeten azalmıştır. İkinci altı yıl ise (650-656) bazı fitne olayları, problemler ve karışıklarla geçmiştir. Bu altı yılda fetih hareketleri yavaşlasa da yine de devam etmiştir.

Hz. Osman, fetih hareketlerinde ve devlet yönetiminde Hz. Ömer'in vefat etmeden önce söylediği tavsiyelere uymuştur. Hz. Ömer'in vefatını haber alan İranlılar ve Bizanslılar, Müslümanlarla olan antlaşmalarını bozmaya başladılar ve Müslümanları Şam'dan çıkarmak için Şam'a saldırdılar ayrıca Mısır'ı Müslümanlardan geri alma çabası içine girdiler. Böylece Hz. Osman büyük bir sorunla karşı karşıya kaldı. Müslümanların bölgeyi tekrar hakimiyeti altına alması ve Şam bölgesindeki işgal edilen yerlerin tekrar alınmasıyla İslâm Devleti'nin hakimiyeti sağlanmış oldu. Horasan ve Harzem fethedildi. Kuzeyde sınırlar Kafkasya'ya kadar uzandı. Hicrî 31 yılında İran'ın fethi tamamlanmış böylece İran İslâm hakimiyetine girmişti. İskenderiyye onun zamanında alındı, Kuzey Afrika fethedildi. Anadolu topraklarından Antakya ve Tarsus arasındaki bölge Bizans'tan alındı. Ermenistan, Kafkasya,

¹⁵⁷ Celal Yeniçeri, “Asr-ı Saadet'te Devlet Bütçesi”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, ed. Vecdi Akyüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 2/361-375.

¹⁵⁸ Detaylı bilgi için bk. Metin Yılmaz - Mustafa Zeki Terzi, “Klasik İslâmî Dönemde Güvenlik Güçlerinin Maaş ve Ücretleri”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/26-27 (01 Eylül 2008), 215-235.

¹⁵⁹ Detaylı bilgi için bk. Halit Çil, “İslâm Tarihinde İlk Düzenli Ordunun Kuruluşu”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2/3 (01 Eylül 2013), 78-108.

¹⁶⁰ Taberî, *et-Târîh*, 4/243-246.

Gürcistan, Dağıstan, Azerbaycan hep onun döneminde fethedildi. Hakeza Hz. Osman döneminde İslâm Devleti'nin sınırları epey genişlemişti.¹⁶¹

Hz. Osman zamanında önemli gördüğümüz bir diğer gelişme Müslümanların denizlere açılmasıdır. Şam valisi Muâviye b. Ebû Süfyan, Hz. Osman'dan müsaade alarak ilk donanmayı kurmayı başarmış ve donanma ile Kıbrıs'a sefer düzenlemiş ve başarılı olmuştur. Cizye karşılığında Kıbrıs halkı ile antlaşma yapılmıştır. Yine Hz. Osman zamanında Kuzey Afrika'nın fethi gerçekleşmiş ve Batı Afrika sahilleri birer birer Müslümanların hakimiyeti altına girmiştir.¹⁶²

Bizanslılar, Müslümanların donanma gücünü kırmak ve Müslümanları yok etmek için donanmalarını Akdeniz'e gönderdi. Müslümanlar da donanmaları ile denize açıldılar ve çok çetin bir savaş oldu ve çok sayıda asker ölmüştür. Bu savaşla birlikte Müslümanlar ilk deniz zaferini kazandılar ve Akdeniz'deki İslâm hakimiyeti sağlanmış oldu.¹⁶³

Hz. Osman zamanında ganimetlerin taksimi konusunda farklı bir uygulama görülmemiş; humus çıkarıldıktan sonra kalan 4/5'ü askerlere dağıtılmıştır. Bazen ise tasarruf yetkisini kullanıp arazileri sahiplerine bırakılıp cizye almıştır.

Hz. Osman'ın şehit edilmesi ile çeşitli fitne kapıları açılmış ve Hz. Ali, hilafet makamına geçmiştir. Hz. Ali bu görevini 5 yıl (656-661) sürdürmüştür. Hz. Ali döneminde Cemel Vakası, Sıffin Savaşı, Hakem Olayı ve Hâricîlerin ortaya çıkması gibi daha çok iç karışıklıklar olmuş ve Hz. Ali bu dönemde bütün bunlarla mücadele içine girdiği için bu dönemde ganimetle ilgili fazla bir uygulama görülmemiştir. Cemel vakasında Hz. Ali galip geldi ve ele geçen ganimetleri ordusuna dağıttı. Hz. Ali döneminde de ganimet taksimi konusunda önceki halifelerin uygulamasından farklı bir uygulamaya rastlanmamıştır.¹⁶⁴

¹⁶¹ Taberî, *et-Târîh*, 4/246-330.

¹⁶² Hz. Osman dönemi fethihleri için bk. Adnan Adıgüzel, "Hz. Osman Döneminde (24-35/644-656) Fetihler", *Şarkiyat* 11/3 (31 Aralık 2019), 1173-1199.

¹⁶³ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 153-158; Taberî, *et-Târîh*, 4/288-291.

¹⁶⁴ Ethem Ruhi Fırlalı, "Ali", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/371-374.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE CİHÂD ve GANİMETİN DURUMU

3.1. Cihâdın Mahiyeti, Meşruiyeti ve Hükümü

3.1.1. Cihâdın Mahiyeti

“Cihâd” (جِهَاد) kelimesi “cehd veya cühd” (جَهْد - جُهد) kökünden türeyen bir isimdir. Sözlükte; güç ve gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün gayreti göstermek, düşmana karşı savunma yaparken var gücünü kullanmak” gibi anlamlarda kullanılan bir kelimedir.¹⁶⁵ “Müctehid ve ictihâd” kelimesi de “cehd” kökünden gelmekte olup ictihâd, bir şeyi elde edebilmek için gücünün tümünü kullanmak ve zorluğa katlanmak konusunda kendini zorlamak¹⁶⁶ anlamına gelmektedir. Şer‘i-amelî hükümleri tafsîlî delillerinden çıkarmak için elinden gelen tüm ilmî gücünü sarf eden kişiye de müctehid¹⁶⁷ denilmektedir ki bu oldukça meşakkatli ve zor bir iştir. Cihâd kelimesi dar anlamıyla düşmana karşı savunma yaparken var gücünü kullanma anlamına gelirken daha geniş anlamıyla ise; sadece düşmana karşı yapılan bir mücadele değil aynı zamanda şeytanla ve nefis ile yapılan mücadele¹⁶⁸ veya Allah’ın rızasına yönelik olarak ihlaslı bir şekilde kişinin gücü ve takati nispetinde gerek sözlü gerek fiili olarak ziyadesiyle çaba göstermesi anlamında kullanılmaktadır.¹⁶⁹ İslâm hukuku ıstılahında cihâd denilince, “hak yolunda vuku bulacak muharebelerde nefis, mal, lisan vb. vasıtalarla güç ve imkanlarını ziyadesiyle kullanmak”¹⁷⁰ anlamına gelir. Genel anlam baz alınıp değerlendirildiğinde; bir kişinin iyi bir Müslüman ve iyi bir insan olmak, dinini iyi öğrenmek veya yaşamak ve bunu başkalarına öğretmek için çaba sarf etmesi bir cihâd olduğu gibi, zulüm karşısında sosyal konumu itibarıyla ne yapmaya gücü yetiyorsa onu yapması da bir cihâddır. Ayrıca cihâd kelimesinin hadislerde kullanımı¹⁷¹ incelendiğinde, cihâd kelimesine sadece karşılıklı vuruşma, savaş anlamı yüklenmez. Cihâd kelimesi, maddî ve manevî bir mücadeleyi de kapsayan bir kavramdır.

¹⁶⁵ Râgıb el-İsfahânî, “chd”, 208; İbn Manzûr, “chd”, 1/710.

¹⁶⁶ Râgıb el-İsfahânî, “chd”, 208.

¹⁶⁷ Zekiyüddîn Şa’bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü’l-Fıkıh)*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 437.

¹⁶⁸ Râgıb el-İsfahânî, “chd”, 208.

¹⁶⁹ İbn Manzûr, “chd”, 1/710.

¹⁷⁰ Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 3/334.

¹⁷¹ Buhârî, “Cihâd ve Siyer”, 1; Müslim, “İmâre”, 86; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 17; Tirmizî, “Feđâilü’l-cihâd”, 2.

Kur’ân’ı Kerîm’de cihâd kelimesi ile bağlantılı olan; “kâtele” (قَاتِلَ), “nefir” (نَفِيرَ) ve “harb” (حَرْبَ) kelimeleri de kullanılmaktadır. “Kâtele” (قَاتِلَ) fiili savaşmak,¹⁷² “enfera” (أَنفَرَ) fiili savaşmak için sefere çıkmak¹⁷³ ve “hârabe-yuhâribu” (حَارَبَ - يُحَارِبُ) fiili harp etmek, karşılıklı çatışmak¹⁷⁴ anlamlarına gelir. Bazı anlam farklılıkları olmakla beraber genelde savaşmak anlamına gelir. Lider’in muharebe için çağırdığı görevlilerin seferberlik halini ifade etmek için “nefir-i hâs”, Lider’in davetiyle halkın topyekûn katıldığı savaş halini ifade etmek için ise “nefir-i âm” tabiri kullanılır.¹⁷⁵ Savaş amacıyla çıkılan bu yolculuk ve savaş hali için “nefir” kelimesi kullanılmıştır. Yakın tarihimizde Birinci Dünya Savaşı’nda ¹⁷⁶ ve 15 Temmuz Darbe Girişimi’nde¹⁷⁷ olduğu gibi halk ve görevliler düşman ile topyekûn bir mücadele içine girmiştir. Kur’ân’ı Kerîm’de “harb” kelimesine bakıldığında ise; normal karşılıklı savaşma anlamını içine almakla beraber savaşın daha zor olduğunu belirtmek için kullanıldığı görülür. Normal savaşta belli kurallar çerçevesinde savaş hali söz konusu iken harp de kuralların dışında uygulamalar görülebilir. Normal savaş kurallarına göre daha sert tedbirlerin alınması gerekli olabilir.

*“(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları çökertip etkisiz hale getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanları esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur...”*¹⁷⁸

*“Allah’a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır.”*¹⁷⁹

*“Eğer onları savaşta yakalarsan, bunlar(a vereceğin ceza) ile arkalarındakileri de dağıt ki ibret alsınlar.”*¹⁸⁰

âyetlerinin iniş sebeplerine bakıldığında savaş sebebinin diğerlerinden farklı olduğu görülür ve böylesi çetin bir durumda diğer savaş terimleri değil de “harb” kelimesi kullanılması bu

¹⁷² el-Bakara 2/190, 191, 193, 217, 244, 246; Âl-i İmrân 3/13, 111, 146, 167, 195; en-Nisâ 4/74, 75, 76, 84, 90; el-Mâide 5/24; el-Enfâl 8/39; et-Tevbe 9/13, 14, 29, 36, 83, 111, 123; el-Hac 22/39; el-Ahzâb 33/20; el-Fetih 48/22; el-Hucurât 49/9; el-Hadîd 57/10; el-Haşr 59/14; el-Mümtehine 60/9; es-Saf 61/4; el-Müzzemmil 73/20.

¹⁷³ en-Nisâ 4/71; et-Tevbe 9/38-39, 122.

¹⁷⁴ el-Mâide 5/33; et-Tevbe 9/107.

¹⁷⁵ Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 3/347-348.

¹⁷⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I* (İstanbul: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2013, Yayın Nu. 130), 40-41, 45-46, 179.

¹⁷⁷ Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, *15 Temmuz Darbe Girişimi Ve Millettin Zaferi* (Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları, 2016), 11-21.

¹⁷⁸ Muhammed 47/4.

¹⁷⁹ el-Mâide 5/33.

¹⁸⁰ el-Enfâl 8/57.

savaşta genel kurallardan farklı olarak daha sert tedbirlerin alınması gerektiğini göstermektedir. Allah Teâlâ'nın faiz ile ilgili yasağı ve bu yasağı çiğneyenlerin Allah ve Resûlü ile harbe gireceğini ifade eden âyete¹⁸¹ bakıldığında; bu faiz uygulamasını yapanların herhangi bir ticaret, emek vs. olmadan para üzerinden para kazanma ve bu sebeple de ekonomik, toplumsal ve sosyal yönden zararları, emek sömürgeciliği ve bunun hayata yansımaları incelendiğinde ne kadar şiddetli bir harp olduğu görülecektir.

3.1.2. Cihâdın Meşruiyeti

Allah Teâlâ cihâda izin verirken hangi şartlarda izin verdiğini âyetlerde bildirmiştir.¹⁸² İslâm hukukçuları da bu âyetlere ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına göre savaş için gerekli şartları açıklamışlardır ancak şunu da belirtmek gerekir ki saldırı veya savaş için gerekli şartların oluşmuş olması durumunda, savaşa karar verme yetkisi devlet başkanına aittir.¹⁸³

Genel olarak savaşın meşruiyeti için gereken şartlar dört madde altında zikredilmiştir.¹⁸⁴

3.1.2.1. Savaşın Savunmaya (Meşru Müdafaa) Yönelik Olması

Düşmanın İslâm topraklarına saldırdığı, taciz ateşi veya atışı diye tabir edilen bir durumla İslâm Devleti'ni rahatsız etmek istemesi veya böyle bir hazırlık ve hareket içinde bulunması gibi durumlarda; İslâm Devleti savunma amaçlı bir savaş ilan edebilir.

3.1.2.2. Savaşın Din Hürriyeti ve İnsan Haklarının Teminatına Yönelik Olması

Hiçbir kişinin veya devletin herhangi bir kimseyi zorla kendi dinine girmeye zorlaması ve yaşam haklarından mahrum etmesi kabul edilemez. Buna yönelik güç kullanmak; insan haklarını hiçe saymak ve din hürriyetini yok etmek demektir. Gayrimüslim bir ülkede azınlık olarak yaşayan Müslümanlara yönelik veya himayesi altında bulunan vatandaşlara yönelik böyle bir tehdidin olması durumunda; İslâm Devleti ile taraf devlet arasında antlaşmalar varsa bu antlaşmaların hükümlerini uygulamak İslâm Devleti'nin sorumluluğundadır. Böyle bir antlaşma yoksa veya yapılan antlaşmalar uygulanmıyorsa, bu durumda İslâm Devleti, üzerine düşeni yapacak gerekirse savaş ilan edecektir.

¹⁸¹ el-Bakara 2/278-279.

¹⁸² el-Bakara 2/190-193; el-Enfâl 8/39; et-Tevbe 9/29.

¹⁸³ Hamîdullah, *İslâm'da Devlet İdâresi*, 183.

¹⁸⁴ Halil İmâdüddin, *İslâm Tarihine Giriş*, çev. Abdürrahim Şen (İstanbul: Mana Yayınları, 2017), 99-105; Hamîdullah, *İslâm'da Devlet İdâresi*, 182-195; Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021), 2/863-872; Sarıçam, "Hz. Peygamber Dönemi", 129-131; Günay, "Devletler Hukuku", 536-539; Özel, *İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirleri*, 11-34.

3.1.2.3. Savaşın Cezalandırmaya Yönelik Olması

İslâm Devleti'nin herhangi bir devletle veya toplulukla yaptığı antlaşma sonucunda, antlaşma kurallarının kısmen veya tamamen ihlalinin söz konusu olduğu; Müslüman bir topluluğun İslâm'ın sembolü mahiyetindeki zekât, ezan ve namaz gibi fiilleri terk etmesi veya yasaklaması, dinden dönmesi veya İslâm Devleti'ne başkaldırması gibi durumlarda İslâm Devleti, savaş ilan edebilir.

Zikredilen fiilleri sebebiyle Müslüman bir toplulukla yapılacak savaş, gayrimüslimlerle yapılan savaştan farklı değerlendirilmekte ve bu tür savaşların kendine özgü hüküm ve kuralları bulunmaktadır.¹⁸⁵

3.1.2.4. Savaşın Allah Yolunda Cihâd Anlayışıyla Yapılması

Allah ve Resûlü'nün şeriatını (kurallarını) tüm dünyada hayata geçirmek yani İslâm'ın evrenselliğini tüm dünyada hâkim kılmak için savaşılabilir. Bu dünyada toplu olarak yaşadığımız için sosyal, siyasal, ekonomik kurallardan tutun da hayatın tümünü kapsayacak kurallara varıncaya kadar bir düzen ve adalet tesis edilmesi gereklidir. Bu anlamda düşünüldüğünde iman etsin veya etmesin İslâm Devleti, Allah Teâlâ'nın dinini, adalet ve düzenini yeryüzünde yaymak için engel teşkil edenlerle; yeryüzünde adalet ve nizamın tesisi için savaşabilir.

“İslâm'ın kılıç zoruyla kabul ettirildiği veya yayıldığı” ile alakalı görüşlere; Hz. Peygamber'in merhamet peygamberi olduğu ve bu anlayışın İslâm dininin diğer esas ve prensipleriyle uyuşmadığının örneklerle açıklanarak cevap verilmesi yeterince tatmin edici olmamaktadır. Özellikle günümüzde bu durumun bu şekilde izahı kimseye tatmin edici gelmeyecektir. Araştırdığımız kadarıyla görülüyor ki savaşların arka planına bakmak veya olaylara daha geniş bir pencereden bakmak çok az kişinin yaptığı veya çoğunun yüzeysel geçtiği bir durumdur. Hz. Peygamber ve Halifeler Dönemi savaşlarına daha geniş bir pencereden bakmak, bu durumu aydınlatıp çözüme kavuşturacaktır. Özellikle günümüz dünya düzenini de hesaba katarak bu savaşları açıklamak, Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemi savaşlarına getirilen eleştiriler karşısında günümüz insanına bir fikir verecektir.

İslâm, sadece Müslümanların refah ve mutluluğunu değil bütün insanlığın refah ve mutluluğunu istemektedir. Zira Allah Teâlâ'nın insanı en güzel şekilde yaratması,¹⁸⁶ onu

¹⁸⁵ Detaylı bilgi için bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 12/237-299; Ali Şafak, “Bağy”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/451-452.

¹⁸⁶ et-Tegâbün 64/3; et-Tîn 95/1-4.

yarattıklarının birçoğundan üstün kılması¹⁸⁷ ve kainattaki her şeyi insanın hizmetine sunması¹⁸⁸ Allah Teâlâ'nın insana verdiği değeri göstermektedir. Bu sebeple İslâm, kişinin güzel vasıflara sahip bir insan olabilmesi ve hakikate uygun bir hayat sürmesi için olması gereken vasıf ve kuralları açıklamaktadır. İnsanların kalpleri, bu vasıf ve kuralları idrak etme veya tecrübe etme neticesinde İslâm'a ısınacaktır.

Bu dünya, yalnız bazı kişi, aile ve devletlerin tek malı değildir. Toplu olarak yaşadığımız bu dünyada inançlı, inançsız, güçlü veya zayıf herkesin ve her toplumun yaşama hakkı bulunmaktadır. Kısacası dünyada yaşayan her insanın, insan olması hasebiyle insanca yaşamaya hakkı vardır. Kendi refah ve mutlulukları için geçmişte dünyayı yönetmek için mücadele veren firavunlar, krallar, kendini ilah olarak addeden kişi veya örgütler, günümüzde de aile veya aileler, devlet veya devletler gibi bütün bu kişi ve topluluklar, bütün insanların hayatlarına ve hayat kurallarına, ekonomilerine ve siyasetlerine müdahale etmişlerdir.¹⁸⁹ Bu anlamda bu kişi veya topluluklar, kendi refah ve mutluluklarına savaş açan ve kendi düzenlerine başkaldıran İslâm'ı bir tehdit olarak görmüşler, İslâm'ın yayılmaması için elinden geleni yapmışlar ve İslâm davetinin önüne türlü türlü oyunlarla engeller koymuşlardır. Hatta normal şartlarda ittifak kurması mümkün olmayan topluluk veya devletler ne hikmetse İslâm'ın önüne engeller koymak için birleşmişler ve bu uğurda acımasızca davranmışlardır. Burada can alıcı soru şudur: Bütün bu engellemeler, yaptırımlar, kişi veya toplulukların kurmuş oldukları düzenler, sadece ilgili devlet veya topluluk uyarılarak düzeltilebilir mi? İyimser olarak bakıldığında bile bunun cevabı evet olabilir mi? Tabii ki de hayır! Bizler hayalî bir dünyada yaşamıyoruz, bu yaşamın bir gerçekliği olduğu tecrübe edilmiştir.

İslâm'ın insanlar için öngördüğü yaşam modelini tüm hayata hâkim kılmak, hiçbir meşruiyeti olmayan sistem ve yönetimleri alaşağı etmek, bazılarının işine yarayan, toplumun geneline zararı olan beşerî sistemleri kaldırmak, yeryüzünde fitnenin kökünü kazımak, dünyanın herhangi bir bölgesinde dili, dini, milliyeti fark etmeden insanları idarecilerin zulmünden kurtarmak, parası ve silahı olanı değil adil olanı savunmak ve 1. Dünya Savaşı ile anlaşılan “Yeni Dünya Düzeni” dedikleri sistemleri ile kendilerinin haricindeki tüm kişi ve devletleri köle olarak görme anlayışlarının son bulması için yani Allah Teâlâ'nın

¹⁸⁷ el-İsrâ 17/70.

¹⁸⁸ el-Bakara 2/29; Lokmân 31/20; Yâsîn 36/71-73; el-Câsiye 45/12-13; el-Mülk 67/15.

¹⁸⁹ Günümüzde bu düzenin çarkı olan bahsettiğim kişi veya toplulukların daha iyi anlaşılması için Ergün Diler'in tüm yazılarının okunmasını tavsiye ederim. Ergün Diler, “Ergün Diler Köşe Yazıları - A Haber” (Erişim 08 Şubat 2021).

kurallarını tüm dünyada egemen kılmak için İslâm Devleti savaş açabilir. Tabi ki bu durumu önceden fark edecek istihbarat bilgisiyle beraber feraset gerekli olup kişi, örgüt veya devletlerin güçlenmeden gerekli cezalarının verilmesi gereklidir. Bu kişi, örgüt veya devletler güçlendikten sonra veya İslâm Devleti'nde birlik, dirlik veya savaş gücünün olmaması durumunda bu düzene başkaldırmak sadece intihar olacaktır.

Bu açı veya açılardan Hz. Peygamber dönemi savaşlarına bakıldığında yukarıda saydığımız özellikte potansiyel güce sahip kişiler öldürülerek fitnenin kökü kazınmaya çalışılmıştır. Kendi halinde hiçbir şeyden haberi olmayan insanlara zarar verilmemiştir. Aynı şekilde Dört Halife Dönemi'nde, Hz. Peygamber'in vefatı ile yönetim boşluğu oluştuğunu zanneden kişiler, var güçleriyle İslâm'a saldırmışlar, kendini peygamber ilan edip İslâm'ı tahrif etmek istemişlerdir. Bu tür kişilere Dört Halife Dönemi'nde de en ağır ceza verilmiştir.¹⁹⁰

3.1.3. Cihâdın Hükümü

“Gerek yaya olarak gerek binek üzerinde¹⁹¹ Allah yolunda sefere çıkın. Mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihâd edin. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.”¹⁹² âyeti gereği cihâd, seferberlik durumunda farz-ı ‘ayndır ki herkesin sorumlu olduğu bir görevdir.

“(Ne var ki) mü'minlerin hepsi toptan seferber olacak değildirler. Öyleyse onların her kesiminden bir gurup da din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar.”¹⁹³ âyetine göre ilim öğrenmenin de cihâd için gerekli olduğudur.¹⁹⁴ Bu âyette açıklanan duruma göre İslâm âlimleri; bir kısım Müslümanların bu görevi yerine getirmesiyle diğer Müslümanlardan bu görevin düşeceğini ifade etmek için cihâda, farz-ı kifâye demişlerdir. Bu durum için; bir topluluğun savaşla görevli olması hasebiyle savaşma durumunun diğer Müslümanlardan düşmesini ifade eden farz-ı kifâye kavramı herkesin bir sorumluluk ve takati nispetinde hizmet etmesini anlatmaktadır. Bir topluluk savaşla meşgul olurken bir topluluk ilim ve fen ile meşgul olacaktır.

Savaş için “farz-ı ‘ayn” kavramı ise üç şekilde mümkün olur. Birincisi; iki ordu karşı karşıya geldiğinde, İslâm ordusunun veya Müslüman kişilerin geri dönüp gitmesi haram

¹⁹⁰ Fayda, “Dört Halife / Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi”, 231-240.

¹⁹¹ Âyetin bu kısmına tefsir bilginlerince, gençler ve yaşlılar olarak, size kolay da gelse zor da gelse gibi çeşitli anlamlar da verilmiştir.

¹⁹² et-Tevbe 9/41.

¹⁹³ et-Tevbe 9/122.

¹⁹⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/73-75.

olur. Bu ordu içerisinde bulunan tüm Müslümanlara savaşmak “farz-ı ‘ayn”dır. İkincisi; kafirler bir beldeye saldırdığında vatanlarını, namuslarını savunmak ve korumak için genç yaşlı, güçlü zayıf fark etmeden o belde halkından her bir kişinin elinden geleni yapması “farz-ı ‘ayn”dır ki bu bir seferberlik halidir. Bu durumda savaşmak herkesin üzerine düşen bir sorumluluktur. Aksinin yapılması durumunda büyük bir ihanet ve günaha girilmiş olunur. Üçüncüsü; İmam (devlet başkanı veya savaştan sorumlu komutan vb.) bir topluluğun veya herkesin savaşa katılmasını istediği durumlarda, imkânı ve gücü yeten herkesin savaşa katılması da “farz-ı ‘ayn”dır. Bu durum da bir seferberlik halidir ki aksi olması durumunda büyük bir günaha girilmiş olur.¹⁹⁵

Zaten vatan toprağının ciddi bir tehlikede olması durumunda elinden gelen bütün gayreti fazlasıyla göstermek gereklidir ki savaştan veya ölümden korkup kaçmak büyük bir ihanet ve günahıdır. Böylesi ciddi bir tehlike olması durumunda canın da malın da pek bir ehemmiyeti kalmamaktadır ki yakın tarihimiz buna şahittir.

3.2. Savaşmadan Önce Davet

Bir devletin, haklı gerekçelerle savaş ilan etmeden önce rahatsız olunan durumların çözümü için taraf devlete bildirimde bulunması gereklidir.¹⁹⁶ Nitekim Hz. Peygamber herhangi bir sorunun çözümünde savaşa başvurmadan halletme yoluna gitmiş ve sonuç alınamamışsa o zaman savaş ilan etmiştir. Hz. Peygamber, bir sahabeyi bir orduya veya seriyeye komutan tayin ettiği zaman; kendisine Allah'a karşı takvayı, beraberindeki Müslümanlara da hayrı tavsiye eder; sonra şöyle buyururdu:

“...Müşriklerden olan düşmanlarıyla karşılaştığın zaman, onları şu üç durumdan birine çağır. Bunlardan hangisini isterlerse onu kabul et ve kendilerini serbest bırak. Onları önce İslâm’a davet et şayet icabet ederlerse onu kabul et ve onları serbest bırak. Sonra kendilerini muhacirler diyarına göçmeye davet et ve bunu yaparlarsa muhacirler için tanınan hakların onlar için de tanınacağını; muhacirlerin yükümlülüklerinin onlar için de geçerli olacağını bildir. Eğer bunu kabul etmeyip kendi ülkelerini tercih ederlerse, onlara Müslüman bedeviler gibi olacaklarını, kendilerine Allah’ın müminler üzerine cereyan eden hükmünün uygulanacağını, Müslümanlarla birlikte cihâd etmedikleri sürece haraç ve ganimetten hiçbir hisselerinin olmayacağını onlara bildir. Eğer Müslüman olmayı kabul etmezlerse, onları cizye vermeye çağır. Buna icabet ederlerse onu kabul et ve onları serbest bırak. Cizye vermeyi de kabul etmezlerse Allah’tan yardım dileyerek onlarla cihâd et...”¹⁹⁷

¹⁹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/6-8; Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 3/354-358.

¹⁹⁶ Muammer Raşit Sevig, *Devletler Umumi Hukuku* (İstanbul: İÜHF Yayınları, 1958), 219-220.

¹⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/77-78 (No. 22978); Müslim, “Cihâd ve Siyer”, 3; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 88.

Başka bir hadiste ise; Müstalikoğulları hayvanlarını suya götürürlerken Hz. Peygamber'in ani bir baskın yaparak savaşanları öldürdüğü diğerlerini ise esir aldığı zikredilmektedir.¹⁹⁸

Bu iki farklı hadisten hareketle “davet” emri İslâmiyet'in varlığından haberi olmayan düşmanlar için gereklidir. Bu durumda savaşmadan önce davet vacip olur. Davet olmadan savaşmak câiz değildir. Bu konuda dört mezhep de aynı görüştedir. Daha önce İslâm'a davet edildiği halde kabul etmeyenler için savaş başlamadan önce yeni bir davet mecburiyeti yoksa da yine davet yapılması Hanefî, Şafîî ve Hanbelî mezhebince müstehap görülmüştür.¹⁹⁹ Malikî mezhebinden bazı âlimlere göre ise böyle bir durumda yeni bir davetin de vacip olacağı zikredilmiştir.²⁰⁰

3.3. Savaş İlanı

Cihâdın meşruiyeti kısmında maddeler halinde değinilen gerekçeler mevcutsa İslam Devleti öncelikli olarak “Savaş İlanı” yapmak durumundadır. Böyle bir durumda bu savaşa karar verme yetkisi kişi veya kişilerin elinde değil bizzat devlet başkanının yetkisindedir.²⁰¹

3.4. Savaşı Sona Erdiren Durumlar

İslâm dininde uluslararası kamu düzeninin savaş yoluyla sağlanması durumunda belirli kurallara vardır. Bu kuralların durumuna göre ganimet alıp almama durumu da farklılık arz eder. Savaşı sona erdiren durumlar İslâm Hukukunda; taraflardan birinin galip gelmesi, taraflar arasında yapılan barış antlaşması, gayrimüslimlerin savaş esnasında İslâm'ı kabul etmesi veya eman istemesi ve gayrimüslimlerle zimmet akdi yapılması gibi durumlarda savaş sona erer.²⁰²

3.4.1. Gayrimüslimlerin İslâm'ı Kabul Etmeleri

Hız. Peygamber'in; Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet edinceye ve İslâm'ın emirlerini yerine getirinceye kadar gayrimüslimlerle cihâd edeceğini ve onların İslâm'ı seçtiklerinde canları ve mallarının korunmuş olacağını açıklaması²⁰³ cihâddan maksadın ganimet elde etmek değil İslâm'ı anlatmak olduğuna işarettir. Karşı tarafın Müslüman

¹⁹⁸ Buhârî, “İtk”, 13; Müslim, “Cihâd ve Siyer”, 1.

¹⁹⁹ Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 72-73; Muhammed b. Ahmed Ebî Sehl Şemsü'l-eimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1414/1993), 10/6; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/29-31.

²⁰⁰ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrahmân el-Mısrî el-Karâfî, *ez-Zahîre*, nşr. Muhammed Haccî vd. (Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1994), 3/402-404.

²⁰¹ Hamîdullah, *İslâm'da Devlet İdâresi*, 183.

²⁰² Hamîdullah, *İslâm'da Devlet İdâresi*, 301-305.

²⁰³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/229; Buhârî, “Zekât”, 1; Müslim, “İmân”, 32, 33, 35; İbn Mâce, “Fiten”, 1; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 34, 103; Tirmizî, “İmân”, 1.

olması ile sonlanan bir savaşta amaçlanan esas gaye budur. Savaş, karşı tarafın Müslüman olmasıyla sona ermişse Müslümanlar bir sürü ganimet elde edebilecekken bu haklarından vazgeçecekler ve ele geçebilecek olan bütün ganimetleri sahiplerinin elinde bırakacaklardır.

Gayrimüslimlerle savaş halinde iken gayrimüslimlerin savaşın herhangi bir safhasında İslâm'ı kabul etmeleri halinde savaş sona erdirilir ve o kişilerin canları ve malları koruma altına alınır²⁰⁴ ve o bölge dârüislâm (İslâm yurdu) kabul edilir.²⁰⁵

3.4.2. Gayrimüslimlerin Zimmet Akdi İstemesi

“...Eğer Müslüman olmayı kabul etmezlerse, onları cizye vermeye çağır. Buna icabet ederlerse onu kabul et ve onları serbest bırak...”²⁰⁶ hadisinde geçen emre göre gayrimüslim düşman Müslüman olmayı kabul etmezse cizye vermeye çağrılır ve bu çağrı kabul edilirse gayrimüslimlerle cizye ödemeleri karşılığında akit yapılır. Yapılan bu akde “zimmet akdi” denilir. Bu durumda olan gayrimüslim erkeğe “zimmi” gayrimüslim bir bayana da “zimmiyye” denilir.²⁰⁷

Zimmîlerle yapılan akit ile onların can, mal ve inanç hürriyetleri güvence altına alınmıştır. Tevbe sûresi 29. âyette sadece ehl-i kitaptan (Yahudi ve Hıristiyan) olanlardan cizye (baş vergisi) alınacağı ile alakalı bir hüküm olmasına rağmen ehl-i kitap haricindeki Mecûsîlere nasıl muamele edileceği ile alakalı Hz. Peygamber'in “Onlara ehl-i kitap gibi muamele edin”²⁰⁸ buyurması sonucunda ehl-i kitap dışındaki bu inanca sahip kişiler için de cizye alınmıştır.²⁰⁹ İslâm Hukuk âlimleri, bundan hareketle İslâm'ı kabul etmeyen ehl-i kitaba ve Mecûsîlere cizye vergisinin uygulanacağı, mürtetlere (İslâm dininden dönenlere) ise cizye vergisinin uygulanmayacağı konusunda hemfikirdirler ancak diğer inanç sahipleri hakkında farklı görüşler mevcuttur. Hanefîlere göre, Arap olmayan putperestlerle de zimmet akdi yapılabilir ve cizye vergisi konulabilir. Arap putperestlerine bu vergi konulmaz.²¹⁰ Şâfiîler ve Hanbelîlere göre ise bu zimmet akdi sadece ehl-i kitap ve ehl-i kitap şüphesi olan

²⁰⁴ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-harâc*, 156,158; Serahsî, *el-Mebsût*, 10/6; Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-muhtâr*, nşr. Mahmûd Ebû Dakîka (Kahire: Matba'atü'l-Halebî, 1356/1937), 4/118; Cemâ'atü min'el-'ulemâi, *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye (el-Fetâva'l-Hindiyye)*, ed. Şeyh Nizâm Burhânîpûrlu (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1310/1892), 2/193.

²⁰⁵ Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sulţâniyye*, 88.

²⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/77-78 (No. 22978); Müslim, “Cihâd ve Siyer”, 3; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 88.

²⁰⁷ Bilmen, *Fıkhiyye Kamusu*, 3/422-423.

²⁰⁸ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvaţta'*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1406/1985), “Zekât”, 42.

²⁰⁹ el-Kâsım b. Sellâm b. Abdillâh el-Herevî Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-emvâl*, nşr. Halîl Muhammed Herrâs (Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.), 44.

²¹⁰ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-harâc*, 71,79; Serahsî, *el-Mebsût*, 10/7; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/138.

Mecûsîlerle yapılabilir.²¹¹ Mâlikîlere göre bütün gayrimüslimlerle zimmet akdi yapılabilir.²¹²

Gayrimüslimlerden hangi şartlarda, ne miktarda ve nasıl cizye alınacağı veya cizye alınmasına hükmedilen gayrimüslim halktan olup da cizyeden muaf tutulanların kimler olduğu ile alakalı mezheplerin detaylı görüşleri mevcuttur. Konumuz dışında olduğu için değinmedik.²¹³

3.4.3. Gayrimüslimlerin Eman Talebinde Bulunması

*“Eğer Allah’a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah’ın kelamını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.”*²¹⁴ âyetine istinaden gayrimüslimler eman talebinde bulunursa savaş sona erdirilir.

İslâm hukuk terimi olarak eman; İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen yabancı gayrimüslime can ve mal güvencesi sağlayan taahhüt veya akdi ifade eder. Eman isteyen kimseye müste’min, eman verilene ise müste’men denilir.²¹⁵

Müslümanların birbirlerine eşit olduğu hadisinden²¹⁶ dolayı emanı herhangi bir Müslüman verebilir görüşünde olan âlimler olduğu gibi bu emanı devlet başkanın onayına bağlayan âlimler de vardır. Bu eman, bölgeye veya bir millete verilirse “genel eman” olur. Genel eman İslâm Hukukçularının çoğunluğuna göre devlet başkanı veya onun vekiline aittir. Hanefîlere göre genel emanı herhangi bir Müslüman da verebilir. Hanefîlere göre eman akdi bağlayıcı değildir. Maslahat gereği akit bozulabilir. Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî, İmâmî ve Zeydî hukukçuları emanın bağlayıcı bir akit olduğunu ve müste’men Müslümanlara zarar verecek herhangi bir fiilde bulunmadığında bozulamayacağını savunmaktadırlar.²¹⁷

3.4.4. Taraflar Arasında Barış Antlaşması Yapılması

Taraflardan birinin barış antlaşması yapmak istemesi savaşı sonlandıran sebeplerden biridir. İslâm hukukçuları, yapılan savaş Müslümanların lehine iken ve herhangi bir maslahat

²¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfi, *el-Üm* (Beyrut: Dâru’l-ma’rife, 1410/1990), 4/181-184; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/203-208.

²¹² b. Mâlik b. Ebu Âmir el-Asbahî el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene* (b.y.: Dâru’l-kütübü’l-‘ilmiyye, 1415/1994), 1/529.

²¹³ Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Emre Bakırcı, *İslâm Hukuku’nda Cizye* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

²¹⁴ et-Tevbe 9/6.

²¹⁵ Bozkurt, “Eman”, 11/75.

²¹⁶ İbn Mâce, “Diyât”, 31; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 157.

²¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Vehbe ez-Zühaylî, “Eman”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/79-81.

olmadan Müslümanların sulh antlaşması yapmasını câiz görmemişlerdir çünkü bu durum cihâdı terk ve tehir olarak görülür. Bu sebeple Müslümanların güçlü iken düşmana barış teklif etmeleri muhtemel bir zaferden vazgeçmeleri anlamına gelir. Müslümanların zafer sonucunda daha iyi bir konumda olmaları durumu var iken aksini yapmaları “*Sakin zaaf göstermeyin. Üstün olduğunuz halde barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. Sizin amellerinizi asla eksiltmeyecektir.*”²¹⁸ âyetine istinaden câiz değildir ancak sulh teklifi düşmandan gelirse “*Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et. Çünkü O hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.*”²¹⁹ âyetine istinaden Müslümanların üstünlüğünü kabul etmiş sayılan tarafla antlaşmanın yapılması gerekir. Sulh antlaşması Müslümanların menfaatine ise daha büyük zarar ve zayıatın önlenmesi için câiz görülmüştür.²²⁰

Sulh antlaşmasının Müslümanların üstünlüğü ile olması durumunda, Müslümanların savaş tazminatı almaları câizdir. Sulh antlaşmasının gayrimüslimlerin üstünlüğü ile olması durumunda da Müslümanların daha büyük zarardan kaçmak, toparlanıp güçlenmek için savaş tazminatı vermeleri câizdir.²²¹

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre ateşkesin süresini sınırlamadan antlaşma yapmak cihâdı terk etmek anlamına geldiği için caiz değildir. Bazı âlimlere göre bu süre 3, 4 veya 10 yıl olabilir.²²² Şâfiîler başta olmak üzere âlimlerin çoğunluğuna göre; Hudeybiye Antlaşması'nda belirlenen süre esas alınarak ateşkesin 10 yıldan fazla olması caiz değildir fakat ateşkesin gerekli olması durumunda ateşkes süresinin sonunda bu süre tekrar uzatılabilir.²²³ Hanefîler ise maslahata binaen yani o andaki şartlara ve ihtiyaca göre sözleşmenin on yıldan fazla yapılabileceğini söylemektedirler.²²⁴

²¹⁸ Muhammed 47/35.

²¹⁹ el-Enfâl 8/61.

²²⁰ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-ğarâc*, 51; eş-Şâfi, *el-Üm*, 4/188-200; Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, 107; Serahsî, *el-Mebsût*, 10/86-88; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/155; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/120.

²²¹ Serahsî, *Şerhu's-siyerü'l-kebîr*, 1690-1692; Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâyetü fî şerhi bidâyetü'l-mübtedî*, thk. Yûsuf Tılâl (Beyrut: Dâru ihyâ'it-türâsi'l-'Arabî, ts.), 2/381-382; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (Kahire: Dâru'l-hadîs, 1425-2004), 2/150-151; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/155-156.

²²² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*, 2/150.

²²³ eş-Şâfi, *el-Üm*, 4/200; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, 48; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/155-157.

²²⁴ Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i fî tertibi's-şerâ'i* (b.y.: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, ts.), 7/108-109; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/382; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/121.

3.4.5. Müslümanların Galip Gelmesi

Müslümanların savaşmadan önce ve savaş esnasında İslâm'a göre uyması gereken kurallara değinmiştik. Savaş, Müslümanların zaferi ile sonuçlanmışsa; düşmandan ele geçirilen ganimet kapsamına giren menkul-gayrimenkuller ve esirlerin durumunun ne olacağı ile alakalı da İslâm'da kurallar vardır. Bu kurallar ile ilgili İslâm hukuk âlimlerinin görüşleri genellikle “ganimet” başlığı altında ele alınmıştır. Cihâd kapsamında ganimetin konumu, meşruiyeti ve taksimi hakkında İslâm'ın hükümleri ve bu hükümlerde İslâm hukuk alimlerinin görüşleri; bizlere ganimet konusunda günümüzde nasıl bir yol izlememiz gerektiğini gösterecektir.

3.4.5.1. Ganimetin Meşruiyeti ve Kapsamı

Müslümanların gayrimüslimlerden ganimet almasının meşruluğu; ganimetin taksimının nasıl olacağını bildiren Enfâl sûresi 41. âyeti ve “*Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve temiz olarak yiyin...*”²²⁵ âyetine ve “*...Allah bizler için ganimeti helal kıldı. Allah bizim zayıflığımızı ve aczimizi gördü de ganimetleri bize helal kıldı.*”²²⁶ hadisine dayanmaktadır.²²⁷

Müslümanlara ait olup da devlet hazinesine verilen mallar zekât, öşür ve sadaka olmak üzere üç kısımdır. İki kısım da vardır ki gayrimüslimlerin malından alınır bunlar fey, humus ve cizye (haraç)'dir.²²⁸

Müslümanların savaşarak gayrimüslimlerden aldıkları her türlü menkul veya gayrimenkul mallar ve esirler ganimet olarak değerlendirilir.²²⁹ Gayrimüslimlerden alınan mallar savaşarak alınmışsa ganimet, savaş olmadan alınmışsa fey hükmündedir.²³⁰ Gerçekte her ikisi de feydir ve ganimettir. Bu şekilde farklı iki isim olarak zikredilmesi birini diğerinden ayırmak içindir.²³¹

²²⁵ el-Enfâl 8/69.

²²⁶ Buhârî, “Farûdu'l-humus”, 7.

²²⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/282-283; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ b. Muhammed b. Asbağ b. el-Münâsîf el-Ezdî el-Kurtubî İbnü'l-Münâsîf, *el-İncâd fî ebvâbi'l-cihâd*, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlû Selmân - Muhammed b. Zekeriyâ Ebû Gazî (Müessesetü'r-reyyân, ts.), 341-342; Ebû'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (Kahire: Hicr li't-tıbbâ'a ve'n-neşr, 1410/1990), 10/195-196.

²²⁸ Mehmet Erkal, “Asr-ı Saadet'te Vergi”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, ed. Vecdi Akyüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 2/2/311-323.

²²⁹ Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, 207.

²³⁰ eş-Şâfi, *el-Üm*, 4/145-147; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-emvâl*, 69; Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, 200; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, 136; Serahsî, *el-Mebsût*, 10/6-7; Cemâ'atü min'el-ulemâi, *el-Fetâva'l-Hindîyye*, 2/204-205.

²³¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/281.

Benî Kurayza²³² ve Hayber Gazvesi'nde savaşıarak elde edilen ganimetlerin askerlere taksiminin yapılması ganimet hükmünde,²³³ yine Hayber Gazvesi'nde Fedek halkının lideri ile yapılan²³⁴ ve Benî Nadîr²³⁵ ile yapılan antlaşmada ganimet malları sulh ile alındığı için Hz. Peygamber'e ait kabul edilip askerlere taksiminin yapılmaması olayı da fey hükmünde değerlendirilmiştir.²³⁶

3.4.5.2. Savaşın Yapılma Gerekçeleri İçinde Ganimetin Konumu

Abdullah b. Amr, Hz. Peygamber'e gelerek *"Ey Allah'ın Resûlü bana cihâdı anlat."* dedi. Hz. Peygamber de

*"Ey Abdullah! Eğer sen sabrederek ve sevabını yalnız Allah'tan bekleyerek cihâd edersen, Allah da seni sabreden ve uman (bir kişi) olarak diriltir. Eğer gösteriş için veya mal çokluğu ile övünmek için savaşırsan Allah da seni gösterişçi ve mal çokluğu ile övünen bir adam olarak diriltir. Ey Abdullah sen hangi niyet üzerine savaşırsan Allah da seni o niyetin üzerine diriltir."*²³⁷

buyurdu. Yine Hz. Peygamber,

*"Her kim Allah'ın dinini yüceltmek, devlet başkanına itaat etmek, malını ve canını hiçe saymak, arkadaşına kolaylık göstermek ve fesattan kaçmak amacıyla savaşırsa o kişinin uykusu da uyanıklığı da sevaptır. Her kim de övünmek, gösteriş yapmak, devlet başkanına itaat etmemek ve yeryüzünde fesat çıkarmak amacıyla savaşırsa yeterli bir sevap ile dönemez."*²³⁸

buyurmak suretiyle Allah için yapılan cihâdın gerekçelerini sıralamıştır.

Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek, *"Bir adam hem Allah yolunda savaşmak istiyor hem de ganimet elde etmek istiyor, bunun durumu nedir?"* diye sorması üzerine, Hz. Peygamber, *"Onun için bir sevap yoktur."* buyurmuş, bunun üzerine yanındakiler ısrar etmişler ve bu adam, bu soruyu üç kez sormuş ve soruların hepsinde Hz. Peygamber *"Onun için sevap yoktur"* cevabını vermiştir.²³⁹ Yine Hz. Peygamber, *"Allah yolunda savaşıp da ganimet elde eden kimse, ahirette alacağı sevabın üçte ikisini peşin olarak almıştır. Ahirette üçte bir kalır. Eğer herhangi bir ganimet elde edemeden dönerlerse ahirette sevabı tam verilir."*²⁴⁰ buyurmuştur.

²³² Taberî, *et-Târîh*, 2/587.

²³³ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/710-711; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 43-44; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/101; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6/352-353.

²³⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/706-707.

²³⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/378-383.

²³⁶ Erkal, "Ganimet", 13/352.

²³⁷ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 25 (No. 2519).

²³⁸ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 24 (No. 2515).

²³⁹ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 24 (No. 2516).

²⁴⁰ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 12.

Yukarıda zikredilen hadislerden anlaşıldığına göre savaşmanın asıl amacı Allah Teâlâ'nın rızasını kazanma hedefine yönelik olmalıdır. Savaş, asla ganimet almak için yapılmamalıdır. Hz. Peygamber'in "savaş" terimi yerine "cihâd" terimini kullanması da bu gayeye yöneliktir.

3.4.5.3 Hz. Peygamber'in Ganimet Taksiminde Adalet Anlayışı Üzerine Değerlendirme

Hz. Peygamber, ganimet olarak alınan hayvanlar farklı ise 1 deveyi 10 koyuna eşit saydı ve bunu herkes kabul etti. Çünkü hayatın içinde maişet kaygısı güden herkes bir malın değerini aşağı yukarı bilir. Bir malın değerini en iyi bilen kişi o maldan anlayan kişidir. Her konu ehliyle istişare edilir diye bir tabir vardır ki bu tabir, bilinmeyen bir konu var ise bu konunun bir bilene sorulmasını tavsiye eder. Eğer bir malın değeri bilinmiyorsa bu mal piyasada sorulur ve değeri hakkında bilgi sahibi olunur. Piyasa dediğimiz şey ise bu malı satan kimselerin o mal için biçtiği fiyattır. Hayat şartları gereği insanlar ne ile meşgullerse o konuya vakıftır. Arapların hayat şartları gereği deve, at ve koyun gibi hayvanlarla iştilal ettiklerinden dolayı bu hayvanların değerlerini bilmemeleri söz konusu olamaz. Bu sebeple Hz. Peygamber, 1 deveyi 10 koyuna denk saydığına herhangi bir itiraza rastlamadık. Hz. Peygamber'in bu denkleme kabul görmüş ve daha sonraki gazve ve seriyyelerde buna göre dağıtım yapılmıştır. Bu denkleme, ganimet dağıtımında adaletin sağlanması içindir. Bu adalet sağlanıldığında hissesini deve veya koyun olarak almak isteyenler için herhangi bir problem teşkil etmez. Bu anlamda bakıldığında isteyen hem deve hem koyun alabilir. Deve ve koyunlardan bir askerin hissesine düşenlerin küsuratlı olması durumunda 1 deve 10 koyuna denk sayılabilir, bunda herhangi bir problem yoktur. Bu eşitleme, ganimetin askerler arasında adaletle dağıtılması içindir ancak Kuratâ' Seriyyesi'nde, seriyyeye katılan 30 askerin her birine eşit sayıda deve ve koyun hissesi olmasına rağmen neden 1 deve 10 koyuna denk sayılsın ki? Kuratâ' Seriyyesi'nde 150 deve ve 3000 koyunun ganimet olarak alındığı bilinmektedir. Askerlerin hisselerine düşen hayvanları eşit olarak aldıkları varsayıldığında; $\frac{1}{5}$ 'i humus için çıkarırsak 30 deve ve 600 koyun devlet hazinesine kalmış olacaktır. Geriye kalan $\frac{4}{5}$ olan, 120 deve ve 2400 koyun için 30 askerin hissesine kişi başı 4 deve ve 80 koyun düşmektedir. Herkes için eşit sayıda deve ve koyun hisseleri zaten düşmüştür. O zaman bu seriyyede neden 1 deve 10 koyuna denk sayılmıştır? Bu eşitleme gereksiz midir? Burada seriyyeye katılanların kendi hoşlarına giden hayvanlardan alması veya bu hayvanlara bakabilecekleri yerinin olup olmaması gibi bir durum söz konusu olabilir. Veleve ki bu hayvanlardan yararlanmayacaklarını ve hayvanları satıp paralarını alacaklarını varsaysak bile bir devenin fiyatı 10 koyunun fiyatı ile denk olduğundan dolayı yine adalet anlamında

bir sıkıntı olmayacaktır. Bu hayvanların fiyat durumuna 2021 yılı Suudi Arabistan ülkesi için baktığımızda; farklı cins koyunlar için fiyat farkı olmakla beraber ortalama 500 riyal (1.100 TL) ile 1000 riyal (2.200 TL) arasında değişmektedir. Genelde 600 riyal civarındadır. Deve fiyatları ise yaşına ve cinsine göre değişmekle beraber 4000 riyal (9.150 TL) ile 6000 riyaldır (13.750 TL). Bu fiyatlar kurbanlık hayvanların fiyat durumudur ve ortalama 1 devenin fiyatı 10 koyuna denk gelmektedir.²⁴¹ Bu sebeple bir asker, hissesine düşen 4 deve ve 80 koyuna bakabileceğine inanıp hissesine düşeni alabileceği gibi, hepsini deve olarak almak istediğinde 80 koyun 8 deveye denk olduğu için hiç koyun almayıp hissesini 12 deve olarak da alabilir, bunda yine herhangi bir problem yoktur. Bunun tam tersini aldıklarını düşündüğümüzde ise; bir asker hiç deve almayıp hepsini koyun olarak almak istediğinde 120 koyun almış olacaktır. Hakeza bir asker kendi ihtiyacına göre 1 deve 110 koyun veya 2 deve 100 koyun vb. hisseler de almış olabilir. Bu tamamen askerlerin kendi aralarındaki bir durumdur, adalet için ve ihtiyaç nispetinde yapılmış bir denklemedir.

Ganimet paylaşımında o zamanın şartlarında asıl sorun teşkil edecek şeyin deve, at ve koyun cinsi hayvanlar olması muhtemeldir. Hz. Peygamber, bu hayvanların değerini bildiğinden dolayı 1 deveyi 10 koyuna denk sayarak askerlerin kendi aralarında çıkabilecek büyük bir çatışmanın önüne geçmiştir. Diğer eşyalar zaten bilinen bir değere sahiptir ve aşağı yukarı fiyatı bellidir ve paylaşım esnasında fazla sorun teşkil edileceği düşünülmez. Ayrıca Hz. Peygamber'in savaşta üstün gayret gösterenlere nefel denilen fazladan bir pay verdiğini de bu çalışmamızda tespit ettik.. Bu da askeri savaş için motive etmek için gereklidir ve bu nefelle herkesin savaşta gayret göstermesi hedeflenmektedir. Bu tasarruf yetkisi Hz. Peygamber'e aittir. Savaşta alınan ganimetlerde kaynakların bütününe bakıldığında at, deve, koyun ve silah haricindeki eşyaların cinsine çoğu zaman değinilmemiştir. Bir gazvede “ganimet alınmıştır” denildiği vakit önce deve ve koyunların hesabı yapılmaktadır. Diğer ganimetlerin nasıl dağıtıldığı muhtemelen çok fazla mevzu bahis olmamıştır. Bu durum da bölge şartlarında değerlendirildiğinde bu hayvanların ve savaş araç gereçlerinin günümüzdeki altın gibi değerli olduğunu göstermektedir. Diğer eşyalar ya satılmış nakde çevrilmiş ve böylece herkese eşit şekilde dağıtılmış ya da herkes kendi ihtiyacına göre ortalama üç aşağı beş yukarı değeri belli olan bir malı aralarında paylaşmışlardır. Biz dipnotlarda zikredilen kaynaklarda geçen “aralarında eşit şekilde paylaştılar” ibaresinden bunu anlıyoruz. Bu eşyalar halı ve kilim gibi yere serilecek ev eşyaları olabileceği gibi tabak,

²⁴¹ TL karşılıkları 09/07/2021 günü kurları üzerinden küsuratsız olarak yazılmıştır. “اسعار الاضاحي في عيد” موقع المرجع السعودية 2021 الاضحى (09 Temmuz 2021).

çanak gibi temel mutfak eşyaları da olabilir. Bu eşyalar her ne ise aralarında paylaşmışlar ve muhtemelen bunun değerini kendi aralarında belirlemişler veya Hz. Peygamber takdir etmiştir. Kaynaklarda bu tür eşyaların nasıl paylaşıldığı ile alakalı bir bilgiye, ayrıca bu paylaşımda askerler arasında herhangi problemin olduğuna rastlamadık.

Hz. Peygamber döneminde görülen bir adalet örneği de kura çekme yöntemidir. Ganimet olarak alınan deve ve koyun gibi hayvanların yaşı, gebelik durumu gibi adaletle engel teşkil eden faktörler elbette bulunacaktır. Bu gibi durumlarda yine piyasanın durumunu bilen Hz. Peygamber, muhtemelen ona göre eşitleme yapmış ve askerler arasında herhangi bir sorun teşkil edecek durum bırakmamıştır. Bazı ufak tefek problemler olmaması için de ganimet hayvanlarını eşit bir şekilde sıralamış ve sıralanan ganimetler arasında kura çekmiştir. Herkes kurada kendine düşen hisseye razı olmuştur. O zamanın şartlarında adalet için en güzel örnektir. Örneğin süt veren bir deve, inek ve koyun gibi bir hayvanın değeri kasaba sorulduğunda hesabını hayvandan çıkacak ete göre hesaplamaktadır ancak bu hayvanın değeri hayvancılıkla uğraşan birine sorulduğunda bu kişi hayvanın değerini çıkan süte göre hesaplayacaktır. Bütün bunlar düşünüldüğünde Hz. Peygamber'in ganimet dağıtımında adaletsizlikten yana olmayacağı söylenebilir.

3.4.5.4. Ganimetin Taksimi

Mücahidin ganimeti hak edebilmesi cihâd için hazır bulunmasına bağlıdır. Cihâda fiilen katılsa da katılmasa da ganimeti hak eder.²⁴² Ayrıca askerin ganimetteki payı rütbesi ile alakalı değildir. Başkumandan, kumandan, er, geri hizmette bulunan asker aynı payı alır. Hz. Peygamber'in emri doğrultusunda Bedir Gazvesi'ne katılmayan ve kendilerine keşif vb. görevler verilen sekiz sahabeye de Hz. Peygamber ganimetten hisse vermiştir.²⁴³ Ebû Hanîfe'ye göre; ganimet malları dârüislâma nakledilmeden önce mücahitlere katılan yardımcı birlikler, ganimetten hisse almaya hak kazanırlar. Zira onlar da cihâd için gelmiş birliklerdir her ne kadar savaşmasalar da savaşmaya gelmiş ve ordunun gücünü arttırmışlardır.²⁴⁴

Savaş birliklerinde yer alıp fiilen savaşmayan kadın ve çocuklara, savaşa katılsalar bile kölelere ve gayrimüslimlere ganimetten pay ayrılmayıp onlara yaptıkları hizmet karşılığında bazı hediyeler verilir.²⁴⁵ Bu görüş Hanefî, Şafî ve Mâlikîlere aittir. Ahmed b.

²⁴² Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 218.

²⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/13.

²⁴⁴ Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 219-220.

²⁴⁵ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-harâc*, 216; eş-Şâfi, *el-Üm*, 7/361-362; Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 218; Ebû Ya'la el-Ferrâ', *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 151.

Hanbel (ö. 241/855)'den bu konuda iki görüş zikredilmektedir: Birinci görüşüne göre Müslümanlarla savaşa katılan gayrimüslimlere Müslümanlar gibi ganimetten hisse verilir. İkinci görüşüne göre ise hisse verilmez. Gayrimüslimler komutanın izni dışında savaşa katılırlarsa onlara hisse verilmez.²⁴⁶

Ebû Yusuf'a göre yük develeri ve katırlara hisse ayrılmaz. Ayrıca süvarinin birden fazla atı olması durumunda sadece tek at için hisse verilir.²⁴⁷ Ahmed b. Hanbel; kişi mazereti sebebiyle savaşa at ile değil de devesiyle iştirak ederse devesinden dolayı da bir hisse alır, demiştir. Buna yakın görüş Hanbelî fâkih Hirakî (ö. 334/946)'den de aktarılmıştır. Hirakî, *"Onların mallarından Allah'ın, savaşılmaksızın Peygamberine kazandırdığı mallar için siz, at ya da deve koşturmuş değilsiniz. Fakat Allah, peygamberlerini, dilediği kimselerin üstlerine salıp onlara üstün kılar. Allah'ın her şeye hakkıyla gücü yeter."*²⁴⁸ âyetini delil göstererek atı ve deveyi müsavi saymıştır. Bu sebeple deve için de hisse verileceğini söylemiştir. İbn Kudâme (ö. 620/1223), Hz. Peygamber'in atlar dışındaki hayvanlara hisse verdiğinin nakledilmediğini ve ayrıca mücahitlerin savaşa deve ile gitmediklerini, develeri genelde binek olarak kullandıklarını, aynı şekilde Hz. Peygamber'den sonra gelen halifeler için de durumun aynı olduğunu, atın dışındaki katır, eşek, fil ve diğer hayvanlar için ihtilafsız olarak hisse olmadığını söylemiştir.²⁴⁹

Ganimetten humus çıkarıldıktan sonra kalan 4/5'lük pay, âlimlerin icmâsına göre savaşa katılan askerlere aittir. Buna, *"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara (yolda kalmışlara) aittir..."*²⁵⁰ âyetini delil getirmişlerdir. Hz. Peygamber'in Hayber'de süvariye; kendisi için 1, atı için 2 hisse vermesi²⁵¹ delil teşkil ettiğinden ve yaygınlık kazandığından dolayı ganimeti hak eden askerlerden; süvariye atı için 2 hisse, kendisi için 1 hisse olmak üzere toplam 3 hisse verileceği, piyade için ise 1 hisse verileceği hakkında da âlimler arasında ihtilaf yoktur.²⁵² Ebû Hanife'den bir görüşe göre; bir atın

²⁴⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/97-98.

²⁴⁷ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-ğarâc*, 28.

²⁴⁸ el-Haşr 59/6.

²⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/89-90.

²⁵⁰ el-Enfâl 8/41.

²⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 9/47 (No. 4999); Buhârî, "Megâzî", 40; Müslim, "Cihâd ve Siyer", 57; İbn Mâce, "Cihâd", 36; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 102; Tirmizî, "Siyer", 6.

²⁵² Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 1/519; Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-ğarâc*, 28; eş-Şâfi, *el-Üm*, 4/152; Mâverdi, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, 219; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/87.

sahibinden daha değerli olmasının câiz olmadığı bu sebeple ata 1 hisse, sahibine 1 hisse şeklinde toplam 2 hisse verileceği, piyadeye ise 1 hisse verileceği zikredilmiştir.²⁵³

Âlimler arasındaki görüş ayrılığı savaş yoluyla ele geçen gayrimenkul (arazi) mallardadır. Hanefiler, savaş yoluyla elde edilen taşınmazlar konusundaki görüşlerini esas itibarıyla Hz. Ömer'in uygulamasına dayandırmaktadırlar. Buna göre savaşla alınan yerlerde ele geçen taşınmazlarda devlet başkanının bir seçim hakkı vardır; dilerse toprağı mücahitlere taksim eder dilerse eski sahiplerinde bırakarak onlardan vergi alır. Bu görüş, taşınmazlarda devlet başkanına tercih hakkı tanımaktadır.²⁵⁴ Ayrıca Hz. Peygamber Mekke fethedilince ganimet hükümlerini tatbik etmeyip arazileri sahiplerine bırakması da bu görüşe delil teşkil edebilir. Farklı görüşler olsa bile Mekke'nin savaş yoluyla alındığı bilinmektedir.²⁵⁵ Mâlikîlere göre savaş yoluyla ele geçirilen arazi öncelikli olarak askerlere dağıtılmaz ancak maslahata binaen dağıtılması devlet başkanına aittir.²⁵⁶ Şâfiîlere göre; elde edilen ganimetin taksimi barış veya savaş yoluyla olmasına bağlıdır. İmam Şâfiî (ö. 204/820), savaşla elde edilmesi durumunda araziye de ganimet kabul etmekte ve mücahitlere dağıtılmasını öngörmektedir. Sevâd arazisi için de Hz. Ömer'in mücahitlerin rızasını alarak taksim etmeyip vergiye bağladığını zikretmektedir.²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel de Hz. Ömer'in Irak toprakları uygulamasını bu şekilde izah etmektedir arazinin mücahitlere dağıtılmasını öngörmektedir.²⁵⁸

Humus konusunda ise; İmam Şâfiî, humusun beş parçaya bölüneceğini söylemiştir. Şâfiî mezhebine göre fey de beşe bölünerek taksim edilir.²⁵⁹ Bunu söyleyenler, Enfâl sûresi 41. âyetinin zahirine göre Allah için de pay ayrılacağını ve bu payın Kâbe'nin bakımı için harcanması gerektiğini savunmuşlardır. Çoğu âlim tarafından bu görüşe karşı çıkmıştır. Bu görüşe karşı çıkanlar; zaten dünya ve içindekilerin ve hatta ahiret ve nimetlerinin de Allah Teâlâ'ya ait olduğunu, âyete Allah Teâlâ'nın ismi ile başlanılmasının tazim için olduğunu söylemişlerdir.²⁶⁰

²⁵³ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-ḥarâc*, 29; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/129-130.

²⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 10/40.

²⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Ṭabaḳât*, 2/103-104; Ebû Dâvûd, "Ḥarâc, İmâre ve Fey", 25; Taberî, *et-Târîḫ*, 3/55.

²⁵⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*, 163-164; Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî İbn Cüzey, *el-Ḳavâninü'l-fıkhiyye* (b.y.: y.y., ts.), 99.

²⁵⁷ eş-Şâfiî, *el-Üm*, 4/191-192; Mâverdî, *el-Aḥkâmü's-sultânîyye*, 229.

²⁵⁸ Mansûr b. Yûnus Buhûfî, *Keşşâfü'l-ḳinâ' an metni'l-İḳnâ'*, nşr. Hilâl Musaylihî Mustafa (Riyad: Mektebetü'n-naşri'l-hadîse, 1388/1968), 3/100-103.

²⁵⁹ eş-Şâfiî, *el-Üm*, 4/161.

²⁶⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/284-285; Erkal, "Ganimet", 13/353.

Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve ekolü; ganimetin 1/5'lik payını yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar olarak üç kısma ayırmaktadır.²⁶¹ Onlar, Hz. Peygamber'in vefatıyla onun payı ve ehl-i beytinin payının düştüğünü, nitekim Hz. Ebûbekir²⁶² ve Hz. Ömer²⁶³ döneminde bu payların kaldırıldığını ve onun yerine Hz. Peygamber'in sadakası olarak Allah yolunda harcanması gerektiğini söylemişlerdir. Ayrıca zikredilen hususun Müslümanların maslahatında kullanılması ve oralara sarf edilmesi anlamında olduğunu savunmuşlardır.²⁶⁴

Yukarıda zikredilen paylar haricinde kölelerin, kadınların, kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenenlerin de payları konusunda âlimlerin görüşü zikredilmektedir. Konumuz dışında olduğu için değinilmemiştir.

²⁶¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/132.

²⁶² Buhârî, "Meğâzî", 40 (No. 4240).

²⁶³ Buhârî, "Meğâzî", 40 (No. 4235, 4236).

²⁶⁴ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-harâc*, 29-33.

SONUÇ

Hız. Peygamber, karşılaştığı sorunları savaşmadan önce barış yoluyla halletmeye çalışmış ve bütün çabalarına rağmen savaş olması durumunda ise savaşın ganimet için yapılmayacağını zikrederek, cihâd terimine yepyeni bir anlam katmıştır.

Hicretin ikinci yılı Ramazan ayında (Mart 624) meydana gelen Bedir Gazvesi'nden önce ganimetle ilgili herhangi bir âyet inmemiştir. Bedir Gazvesi'nden önce Kureyşliler'i kontrol etmek için yapılan Batn-ı Nahle Seriyyesi'nde, Abdullah b. Cahş komutasında sekiz veya on iki kişilik bir birlik çıkan çatışma sonrasında galip gelmiş ve Abdullah b. Cahş, ele geçirdikleri ganimeti kendi içtihadına göre askerlere taksim etmiş ve bu taksim, daha sonra nâzil olan âyetin (el-Enfâl 8/41) hükmüne de uygun düşmüştür.

Bedir Gazvesi'nde önemli miktarda esir ve mal ele geçirilince ganimetlerin taksimının nasıl olacağı Müslümanlar arasında tartışılmış ve bu durum Hız. Peygamber'e bildirilmiştir. Bunun üzerine nâzil olan Enfâl sûresinin 1. âyetinde Allah Teâlâ, ganimetlerin durumunun sorulduğunu ve ganimetlerin Allah'a ve Resûlüne ait olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Hız. Peygamber, bu ganimetleri savaşa katılan mücahitlere eşit olarak bölüştürmüştür.

Bedir Gazvesi'nden sonra savaş ganimetleriyle ilgili ayrıntılı hükümler içeren Enfâl sûresinin 41. âyeti inmiş ve bu âyette ganimetin beşte biri Allah'a, Resûlüne, ehl-i beyte, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara ait olduğu bildirilmiştir. Hız. Peygamber, bu âyetin hükümlerini ilk defa aynı yıl Benî Kaynukâ' Yahudilerinden alınan ganimetlere uygulamıştır. Ayrıca Hız. Peygamber, ganimet taksiminden önce bir iğne dahi olsa alınmasını yasaklayarak diğerlerinin haklarına riyeti edilmesini istemiş ve ganimet taksiminde adaleti en üst seviyede tutmuştur.

Hız. Peygamber döneminde askerlik, profesyonel anlamda yapılamadığı için alınan ganimetlerin taksiminde genel olarak ganimetin 1/5'inin (humus) beytül-mâl için alındığı geri kalan 4/5'ünün ise askerlere dağıtıldığı müşahade edilmektedir ancak bazı savaş ve seriyelerde bu kurala uyulmadığı da görülmektedir. Hız. Peygamber, ganimet taksiminde ordunun ve askerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurduğu söylenebilir.

Ganimetin dağıtımında da Allah Teâlâ'nın herhangi bir emri olması durumunda o emir, Hız. Peygamber tarafından yerine getirilmiştir. Hız. Peygamber, Benî Nâdir

Gazvesi'nde elde edilen ganimetleri cihâda katılan Ensâr grubuna değil, Allah'ın emri doğrultusunda (el-Haşr 59/7-8) cihâda katılmayan Muhacir grubuna dağıtması bu emrin örneğidir. Böyle bir emrin olmaması durumunda ise tasarruf yetkisinin Hz. Peygamber'e ait olduğu görülmüştür. Allah Teâlâ'nın herhangi bir emri olmadığı Huneyn Gazvesi'nde; Hz. Peygamber'in taksimle alakalı doğrudan tasarruf yetkisini kullanarak ganimeti cihâda katılan mücahitlere değil ihtiyacı olanlara dağıtması veya ihtiyaç sahipleri için de hisse ayırması bu yetkinin örneğidir. Bu sebeple ganimetlerin dağıtımında; Hz. Peygamber'in cihâda katılan mücahitlere genel olarak 1 pay verdiği, bazen normal uygulamasından fazla olarak pay verdiği veya nadir de olsa pay vermediği tespiti yapılmıştır. Bazı savaşlarda ise; ganimet alınamadığından dolayı mücahitlere ganimet dağıtımı yapılamamıştır ancak daha sonra ganimet alınan bir savaşta daha önce ganimet alınamayan savaşa katılan mücahitlere pay ayrıldığı da tespit edilmiştir.

Süvariye atından dolayı piyadeden fazla pay verileceğine yönelik âyet bulunmamaktadır. Hz. Peygamber, ganimetlerin taksimini yaparken savaşa katılan atların bakım ve ihtiyaçları için süvarilere piyadelere göre daha fazla pay vermiştir. Böylece daha sonra kural olarak yerleşmiş olan piyadeye 1 pay, süvariye ise; atı için 2 pay, kendi için 1 pay olmak üzere toplamda 3 pay ayırmıştır. Bunlar, Hz. Peygamber'in tasarruf yetkisini kullandığına örnektir. Hz. Peygamber'in bu tasarruf yetkisini nasıl kullandığına baktığımızda; savaş stratejisi, devletin güvenliği için aldığı tedbirler ve yaptığı uygulamalar ile neyi amaçladığı hakkında bizlere yol gösterecektir.

İslâm dininde özel mülkiyet hakkı mahfuzdur. Ganimetin $\frac{4}{5}$ 'ü mücahitlerin hakkı olup taksimi zorunlu olsaydı savaşlarda edinilen ganimet hakkında Hz. Peygamber'den bu kadar farklı uygulama ortaya çıkmazdı. Hakeza Hz. Peygamber döneminde devletin en önemli güvenlik unsuru asker ve at olduğundan askerlerin ve atların güçlü olması demek devletin güçlü olması ile doğru orantılıdır. Bu sebeple Hz. Peygamber, elde edilen ganimeti devletin güvenlik unsuru olan asker ve at için kullanmıştır. Hz. Peygamber zamanında askeri daha güçlü yapan araç ise “at” olduğundan dolayı ata, askerın ganimet hissesinin iki katı hisse vermiştir.

Hz. Peygamber'e ittiba eden Hz. Ebûbekir, halifeliği sırasında bu uygulamaları devam ettirmiş ancak Hz. Peygamber'in ganimet ve fey hissesini vefatı sebebiyle ortadan kaldırmış ve bu hisseyi ihtiyaç sahiplerine dağıtmıştır.

Hız. Peygamber zamanında arazilerin askerlere taksim edildiği de vâkidir Hız. Ebûbekir döneminde de bu durum böyle olmuştur ancak Hız. Ömer zamanında fetih hareketlerinin hız kazanması böylece gayrimenkul ganimetlerin çokluğu Hız. Ömer'i, Hız. Peygamber ve Hız. Ebûbekir zamanında yapılan uygulamadan farklı olan bir uygulamaya itmiştir. Bu taksim de zorunlu olsa idi Hız. Ömer, Sevâd arazisini askerlere dağıtmak zorundaydı. Oysaki Hız. Ömer, yine Allah Teâlâ'nın farklı âyetlerinden delil getirerek (el-Haşr 59/6-10) ve devletin bekâsını düşünerek bu ganimeti askerler arasında dağıtmayıp yerli halka vererek onlardan vergi alması, devletin bekâsının esas olduğu kanaatini ortaya çıkarmaktadır. Böylece araziden çıkan mahsulden alınan vergileri beytûlmâle aktaran Hız. Ömer, beytûlmâlden devletin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamış, böylece devletin bekâsını teminat altına almıştır.

Hız. Ömer zamanında askerlikte düzenli ordu sistemi iyice yerleşmiş ve günümüz Savunma Bakanlığı görevini yerine getirmiştir. Böylelikle askerlere maaş bağlanmış ve özellikle gayrimenkul ganimetin askerlere dağıtılmayıp çeşitli vergi sistemleri ile devlet hazinesine aktararak sürekliliğin sağlanması uygulamasına gidilmiştir. Böylelikle askerlere verilen maaş ile devlet, askerinin ihtiyacını gidermiş ve güvenliğini bu düzen ile sağlamış ve askerliğin bir görev olarak yapılması uygulamasını ortaya çıkarmıştır. Böylelikle devletin güvenliğini sağlayan asker, maişet kaygısı gütmenden sadece devletin güvenliği ile ilgilenmiştir. Hakeza devletin bekâsı bu durumu zorunlu hale getirmiştir.

Sulh ile alınan malların menkul-gayrimenkul ayrımı yapılmadan fey statüsünde olduğu konusunda İslâm hukukçuları arasında genelde görüş ayrılığı yoktur. Savaşla alınan menkul mallar da ganimet sayılıp $\frac{4}{5}$ 'ünün askerlerin hakkı olduğu konusunda da icmâ vardır. Görüş ayrılığı, savaş yoluyla ele geçen gayrimenkul mallardadır. Bu durumda üç görüş mevcuttur: Birincisi, arazilerin humus çıkarıldıktan sonra savaşanlara dağıtılacağı (Şafîî), ikincisi, arazilerin askerlere dağıtılmayıp vakıf olarak kabul edilmesi (Mâlikî-Hanbelî), üçüncüsü ise arazilerin dağıtılıp dağıtılmaması hususunda yetkinin devlet başkanına ait olduğu böylece araziye maslahat gereği dilerse askerlere dağıtıp, dilerse vakıf yapabileceği veya arazi sahiplerine bırakıp vergi alabileceğidir. (Haneffî-Hanbelî)

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda ganimet; cihâda katılanlara kesinlikle (farz) verilmesi gerekir görüşünün aksine maslahat gereği verilmiştir görüşü daha uygundur. Çünkü cihâda sırf ganimet alma arzusu ile çıkmanın uygun olmadığı, cihâdın Allah

Teâlâ'nın rızası için ve İslâm'ı tebliğ için yapılması gerektiği Hz. Peygamber tarafından defaatle söylenmiştir. Ayrıca esirlerin de ganimet taksimine girmesine karşılık devlet başkanına esirlere uygulanacak hükümler konusunda tercih hakkı verilmesi ve onlardan alınan fidyenin mücahitlere dağıtılmayıp devletin ihtiyacının giderilmesi uygulaması da ganimetin bir ihsan olarak verildiği böylece devletin güvenliğini güçlendirmek ve devlet olmanın gereği olarak halkın ihtiyaçlarının giderilmesi maksadıyla yapıldığı görülmektedir.

Günümüzde savaşlar at ile değil tank, savaş uçağı, harb ve taarruz gemileri, silahlı veya silahsız insansız hava araçları vb. savaş araçları ile yapılmaktadır. Savaş aleti olarak ise mızrak, ok, kılıç vb. yerine tabanca, uzun veya kısa menzilli tüfek, top ve roketatar gibi silahlar kullanılmaktadır. Ayrıca bütün bu araçların kullanımı için uzman asker veya mühendis gerekmektedir. Bu uzman kişilerin yetiştirilmesi için de eğitim kurumlarının açılması gereklidir. Tam tersinin olması durumunda ise; pusuya yatmış bir vaziyette rakibinin zaafılarını bekleyen düşmanlar harekete geçmekte ve ölümcül darbeyi vurmaktadır.

Bütün bunların yanında gerekli istihbarat bilgilerinin sağlanması için de ayrı bir teşkilatın bulunması ve bu kişilerin sadece bu işle uğraşmaları gereklidir. Günümüzde artık bunlar da yeterli değildir. Zira teknolojik savaşlar etkisini iyice göstermekte, devletlere bu yöntemlerle aşırı zararlar verilebilmekte ve devletin düzen ve asayişini bozabilmektedir. Bunun için de ayrı bir teşkilat kurulması ve siber savunma ve yazılımlarının millî olması gereklidir. Ülkemiz de bunun farkına varmış ve 2017 yılında “Siber Savunma Merkezi”ni kurarak faaliyetlere başlamış ve bunu, 2020 yılında TSK hizmetine alarak “Siber Savunma Komutanlığı” olarak devam ettirmiştir. (T.C. Cumhurbaşkanlığı SSB, “SİSAMER TSK SİBER SAVUNMA MERKEZİ PROJESİ – SSB”) Belki şimdilik bu yeterli olsa da ileriki zamanlarda yeterli gelmeyecek ve yeni ihtiyaçlar doğuracaktır. Bu ihtiyaçların da giderilmesi için yeni adımların atılması gereklidir. Böylece devletin bekâsı teminat altına alınmış olacaktır.

Ganimetlerin dağıtımında süvarilere ganimetten fazladan pay verilmesi, atların savaşlarda kullanılabilmesi, her daim savaşa hazır tutulmaları ve böylece savaşlarda üstünlüğün ele geçirilmesine yöneliktir. Günümüzde de aynı amaca yönelik olarak ordunun sürekli olarak savaşa hazır tutulabilmesi ve bunun için gereken hazırlıkların yapılabilmesi için harcamaların yapılması elzemdir. Önceki dönemlerdeki gibi bu ihtiyaçları, kişinin kendisinin karşılaması mümkün değildir. Bundan dolayı devletin, ganimet mallarını savaş giderlerine kullanması veya gerekli gördüğü yerlere harcaması tamamen devlet başkanı veya devlet başkanının görevlendirdiği bakan veya komutanın yetkisindedir.

Ganimetle alakalı gerek Hz. Peygamber'in uygulamaları gerek onu takip eden Halifeler Dönemi uygulamaları, ganimet dağıtımının maslahata dayalı olduğunu göstermiştir. Hz. Ömer'in Sevâd arazisi ile uygulamaları, devletin akıbeti ve payidar olması ve daha sonraki nesillere güçlü bir devletin bırakılması gayesine yöneliktir. Yine Hz. Ömer zamanında düzenli orduya geçilerek askerlere düzenli maaş bağlanması, ganimet mallarının taksimi olarak değerlendirilebilir. Çünkü devletin ganimetten elde ettiği mallar dönüp dolaşp yine askerleri bulmaktadır. Savaş olsa da olmasa da düzenli bir maaşla hem asker görevini yapmakta hem de maişet sıkıntısı çekmemektedir. Savaş olmayıp da ganimet geliri olmayan asker nasıl geçinecektir? Gelir sağlamak için savaş çıkmasını mı bekleyecektir? Vele ki savaş çıksa bile ganimet alınıp alınmayacağı da belli değildir. Ganimet alınmaması durumunda asker geçimini nasıl sağlayacaktır? İslâm'ın; böylece devletin ve vatandaşlarının bekâsı için savaş olmasa bile her an savaşa hazır durumda olmak devlet olmanın bir gereğidir. Asker ve savaş araç gereçlerinin her daim hazır olması, dosta güven düşmana korku salmak için elzemdir. Bu sebeple askerlerin ihtiyaçlarının karşılanması, maaşı, yaralanması durumunda tedavi ihtiyaçları, şehit olması durumunda yakınlarına verilen tazminat vb. giderler, devlet tarafından karşılanması gereken ihtiyaçlardır. Askerlik görevi bittiğinde kendisine, şehit olduğunda ise yakınlarına tazminat verilmesi yine ganimetlerin taksimi kapsamında değerlendirilebilir.

Hz. Peygamber ve Dört Halife dönemi incelendiğinde görülmüştür ki; devletin, ganimeti askerlere dağıtmak gibi bir mecburiyeti yoktur. Devlet başkanı veya görevli komutan, ganimet mallarını dilerse dağıtır dilerse dağıtmaz veya dilediğine fazla verip dilediğine az verebilir ancak askerlerin komutanlarına veya devlet başkanına itaatının ve güveninin devamlılığı için ayrıca askerlerin moral ve motivasyonunun devamlılığı ve savaşta üstün başarı sağlayabilmesi için niçin fazla verdiğini veya az verdiğini veya hiç vermediğini Hz. Peygamber örneğinde askerlere açıklaması gerekir. Böylece komutan veya devlet başkanı, askerlerin gönüllerine gelebilecek her türlü fitneden ve aralarında oluşabilecek ayrılıktan uzak kalmasını sağlayacaktır. Ayrıca daha önce zikredilen, savaşın ganimet için yapılmayacağı ile alakalı Hz. Peygamber'in hadisleri dikkate alındığında ganimet almak bir yana gerektiği durumlarda sadece askerlerin değil bütün herkesin canı ve malı ile cihâda koşması gerekir. Can da mal da İslâm'ın; böylece devletin bekâsından önemli değildir.

KAYNAKÇA

- Acar, Cafer. “Anahatlarıyla Cahiliye Toplumunda Savaş Sebepleri”. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1 (Haziran 2014), 93-114.
- Acar, Cafer. *İslâm’da Savaş -Cahiliye ve Risalet Döneminde Savaş Olgusu-*. Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2020.
- Adıgüzel, Adnan. “Hz. Osman Döneminde (24-35/644-656) Fetihler”. *Şarkiyat* 11/3 (31 Aralık 2019), 1173-1199. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.604944>
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Şuayb el-Arnaût vd. 50 Cilt. b.y.: Müessesetü’r-risâleti, 1421/2001.
- Algül, Hüseyin. “Ficâr”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 13/52. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Algül, Hüseyin. “Gazve”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 13/488-489. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Algül, Hüseyin. “Haram Aylar”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 16/105-106. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Algül, Hüseyin. “Kurâtâ Seriyyesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 26/431. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Altıntaş, Ramazan. “Cahiliye Arap Toplumunda Kadın”. *Diyanet İlmi Dergi* 37/1 (Ocak 2001), 61-85.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altıntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2003.
- Apaydın, H. Yunus. “Humus”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18/365-369. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Aslan, Nasi - Kayapınar, Hasan. “Mâlî Hukuk”. *İslâm Hukuku*. ed. Talip Türcan. 549-575. Ankara: Grafiker Yayınları, 6. Basım, 2017.
- Ateş, Ali Osman. “Asr-ı Saadet’te Dinler ve Gelenekler”. *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslâm*. ed. Vecdi Akyüz. 2/5-98. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2007.
- Avcı, Casim. “Kaynukâ’ (Benî Kaynukâ’)”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 25/88. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Avcı, Casim - Şentürk, Recep. “Kabile”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/30-32. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Bakırcı, Mehmet Emre. *İslâm Hukuku’nda Cizye*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Bardakoğlu, Ali. “Diyet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 9/473-479. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-. *Cümelü min ensâbi’l-eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr - Riyâz Ziriklî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru’l-fikr, 1417/1996.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-. *Fütûhu’l-büldân*. Beyrut: Dâru ve mektebetü’l-hilâl, ts.

- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Birsin, Mehmet. “İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirlerine Uygulanan Yaptırımların Analizi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/21 (01 Haziran 2012), 163-194. <https://doi.org/10.14395/jdiv85>
- Boynukalın, Mehmet. “Saffi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 35/469-470. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Bozkurt, Nebi. “Eman”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/75-77. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Bölükbaşı, Mehmet. “Cahiliye Devri Araplarında Din Anlayışı”. *Nüsha* 19/49 (29 Aralık 2019), 97-120. <https://doi.org/10.32330/nusha.605306>
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*. Beyrut: Dâru İbn-i Keşîr, 1423/2002.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus. *Keşşâfû'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ'*. nşr. Hilâl Musaylihî Mustafa. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'n-naşri'l-hadîse, 1388/1968.
- Bulaç, Ali. “Asr-ı Saadet'te Toprak Hukuku'nun Teşekkülü”. *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*. ed. Vecdi Akyüz. 3/287-316. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2007.
- Cemâ'atü min'el-'ulemâi. *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye (el-Fetâva'l-Hindiyye)*. ed. Şeyh Nizâm Burhânîpûrlu. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 2. Basım, 1310/1892.
- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği. *15 Temmuz Darbe Girişimi Ve Milletin Zaferi*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları, 2016. https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/15Temmuz/15temmuz_tr.pdf
- Cundî, Ali. *Şi'ru'l-ḥarb fi'l-'aşri'l-câhilî*. Beyrut: Mektebetü'l-câmi'atü'l-'Arabiyye, 3. Basım, 1966.
- Çağatay, Neş'et. *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: AÜİF Yayınları, 1957.
- Çağrııcı, Mustafa. “Arap”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 3/316-321. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çağrııcı, Mustafa. “Asabiyet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 3/453-455. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çağrııcı, Mustafa. *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*. İstanbul: Dem Yayınları, 3. Basım, 2006.
- Çaylak, Adem. “İslam'da Siyasi Akıl ve Düşüncenin Oluşumu”. *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 11/43 (15 Mart 2015), 15-71.
- Çil, Halit. “İslâm Tarihinde İlk Düzenli Ordunun Kuruluşu”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2/3 (01 Eylül 2013), 78-108.
- Demirci, Mustafa. “Savâfi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36/184-185. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Diler, Ergün. “Ergün Diler Köşe Yazıları - A Haber”. Erişim 08 Şubat 2021. <https://www.ahaber.com.tr/yazarlar/ergun-diler/arsiv>
- Durmuş, İsmail - Pala, İskender. “İstiare”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23/315-318. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. nşr. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karabellî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'r-risâleti'l-'alemiyye, 1430/2009.
- Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm b. Abdillâh el-Herevî. *Kitâbü'l-emvâl*. nşr. Halîl Muhammed Herrâs. Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.
- Ebû Ya'lâ el-Ferrâ', Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef. *el-Ahkâmü's-sultâniyye*. nşr. Muhammed Hâmid el-Fikî. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 2. Basım, 1421/2000.
- Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd. *Kitâbü'l-harâc*. nşr. Taha Abdurraûf Sa'd-Sa'd Hasan Muhammed. el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, ts.
- Erkal, Mehmet. "Asr-ı Saadet'te Vergi". *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*. ed. Vecdi Akyüz. 2/287-330. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2007.
- Erkal, Mehmet. "Beytülmâl". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6/90-94. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Erkal, Mehmet. "Ganimet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 13/351-354. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Fayda, Mustafa. "Batn-ı Nahle Seriyyesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5/202-203. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Fayda, Mustafa. "Bey'atürrıdvân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6/39-40. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Fayda, Mustafa. "Câhiliye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7/17-19. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Fayda, Mustafa. "Dört Halife / Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi". *İslâm Tarihi*. ed. Eyüp Baş. 229-324. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Fayda, Mustafa. *H. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*. İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2019.
- Fayda, Mustafa. "Nesî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/578-579. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Ali". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 2/371-374. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Fidan, Abuzer. *İslâm Hukukunda Savaş Esirlerinin Statüsü*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Günay, Hacı Mehmet. "Devletler Hukuku". *İslâm Hukuku*. ed. Talip Türcan. 529-548. Ankara: Grafiker Yayınları, 6. Basım, 2017.
- Hamîdullah, Muhammed. "Hudeybiye Antlaşması". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18/297-299. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hamîdullah, Muhammed. *H. Peygamber'in Savaşları*. çev. Nazire Erinç Yurter. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- Hamîdullah, Muhammed. "İlâf". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/63-64. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Hamîdullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. 2 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2021.

- Hamîdullah, Muhammed. *İslâm'da Devlet İdâresi*. çev. Hamdi Aktaş. İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.
- Hamîdullah, Muhammed - Avcı, Casim. "Uhud Gazvesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/54-57. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî. *el-Kavânînü'l-fıkhiyye*. b.y.: y.y., ts.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ vd. 2 Cilt. Mısır: Şirketü mektebetü ve matba'atü Muştafâ el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, 1375/1955.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. b.y.: Dâru hicr, 1418/1997.
- İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî. *eş-Şerhu'l-kebîr*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. 30 Cilt. Kahire: Hicr li't-tibâ'a ve'n-neşr, 1410/1990.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî el-Cemmâîlî el-Hanbelî. *el-Muğnî*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. 15 Cilt. Riyad: Dâru 'âlemi'l-kütüb, 3. Basım, 1417/1997.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. b.y.: Dâru'l-ihyâ'il-kütübî'l-'Arabîyye, ts.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-me'ârif, ts.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-hadîs, 1425–2004.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1410/1990.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerîm b. Abdulvâhid eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fî't-târîh*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbî'l-'Arabî, 1417/1997.
- İbnü'l-Münâsîf, Ebû Abdillâh Muhammed b. Îsâ b. Muhammed b. Asbağ b. el-Münâsîf el-Ezdî el-Kurtubî. *el-İncâd fî ebvâbi'l-cihâd*. thk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlû Selmân - Muhammed b. Zekerîyyâ Ebû Gazî. Müessesetü'r-reyyân, ts.
- İmadüddin, Halil. *İslâm Tarihine Giriş*. çev. Abdürrahim Şen. İstanbul: Mana Yayınları, 2. Basım, 2017.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvaţta'*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsî'l-'Arabî, 1406/1985.
- Jones, J. Marsden B. "İlk Kaynaklara Göre Peygamber'in Savaşlarının Kronolojisi (Bir Metin Tahlili)". çev. Kasım Şulul. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2001), 115-164.
- Kapar, Mehmet Ali. "Eyyâmü'l-Arab". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12/14-16. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

- Karâfî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrrahmân el-Mısrî el-. *ez-Zahîre*. nşr. Muhammed Haccî vd. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 1994.
- Karaman, Hayreddin. *İslâm Hukuk Tarihi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 13. Basım, 2017.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2006.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-. *Bedâ'i 'u's-şanâ'i ' fi tertîbi's-şerâ'i*. 7 Cilt. b.y.: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 2. Basım, ts.
- Kılıç, Mustafa. "Hazreti Peygamber'in Ci'râne Günleri". *Usul İslam Araştırmaları* 17/17 (01 Haziran 2012), 81-106.
- Koca, Ferhat. "Gulûl". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 14/190-192. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Mâğlus, Sami b. Abdullah b. Ahmed el-. *Siyer Atlası*. çev. Abdullah Karakaş. thk. Muhammed Emin Yıldırım. İstanbul: Siyer Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Makrîzî, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-. *İmtâ 'u'l-esmâ' bimâ li'n-nebiyyi min'el-ahvâli ve'l-emvâli ve'l-hafede ve'l-metâ'*. thk. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 1420/1999.
- Mâlik b. Enes, b. Mâlik b. Ebu Âmir el-Asbahî el-Medenî. *el-Müdevvene*. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 1415/1994.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-. *el-Ahkâmü's-sultânîyye*. Kahire: Dâru'l-hadîs, ts.
- Mergînânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-. *el-Hidâyetü fi şerhi bidâyetü'l-mübtedî*. thk. Yûsuf Tılâl. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'ihyâ't-türâşî'l-'Arabî, ts.
- Mevsîlî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-muhtâr*. nşr. Mahmûd Ebû Dakîka. 5 Cilt. Kahire: Matba'atü'l-Halebî, 1356/1937.
- Mustafa, İbrahim vd. *Mu'cemü'l-vasîf*. Kahire: Mektebetü's-şurûki'd-düvelîyye, 4. Basım, 1425/2004.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Şahîh-i Müslim*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ihyâ'il-kütübü'l-'Arabîyye, 1412/1991.
- Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I*. İstanbul: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2013, Yayın Nu. 130. <https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Yayinlar/Yayinlar.aspx>
- Öner, Abdulkerim. "Hz. Peygamber Döneminde Beytülmal". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 11/1 (23) (30 Nisan 2019), 74-95.
- Öngeli, Zeynep Feyza. "Cahiliye Dönemi ve Günümüz Toplumunda Kadın Algısının Değerlendirilmesi". *II. Genç Akademisyenler Sempozyumu "Cahiliye Dönemi"*. ed. Feyza Betül Köse. 319-336. Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2020.
- Önkal, Ahmet. "Katan Seferi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 25/28. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

- Önkal, Ahmet. “Mustalık (Benî Mustalık)”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/360-361. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Özaydın, Abdülkerim. “Arap”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 3/321-324. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Bize Yön Veren Metinler. “Hz. Peygamber’in Ci’râne’de Ensâr’a Yaptığı Konuşma”. çev. Abdülkerim Özaydın - Casim Avcı. Erişim 05 Temmuz 2021. <http://byvm.kapadokya.edu.tr/>
- Özel, Ahmet. *İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirleri*. Ankara: TDV Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Özmen, Feriha. “Dönemin Şiirlerinden Örneklerle Câhiliye Araplarında Ahlak”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1/3 (01 Eylül 2012), 300-328.
- Özmen, Feriha. “İslâm Öncesinde Arapların Ahlâkî Yapısı ve Bunun Kur’ân’daki Yansımaları”. *Geçmişten Geleceğe Ahlâk Uluslararası Katılımlı Sempozyum*. ed. Asife Ünal. 341-359. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, 2015. <https://acikerisim.bartın.edu.tr/handle/11772/182>
- Öztürk, Levent. “Siy Seriyyesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 37/291. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebû’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *Müfredâtü elfâzi’l-Kur’ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimaşk, Beyrut: Dâru’l-ğalem, Dâru’s-Şâmiyye, 4. Basım, 1430/2009.
- Sarıcık, Murat. *Bütün Yönleriyle Dört Halife Dönemi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 7. Basım, 2016.
- Sarıcık, Murat. *Hiz. Muhammed’in Çağrısı Medine Dönemi*. Isparta: y.y., 2. Basım, 2016.
- Sarıçam, İbrahim. *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Basım, 2007.
- Sarıçam, İbrahim. “Hz. Peygamber Dönemi”. *İslâm Tarihi*. ed. Eyüp Baş. 43-228. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Sarıçam, İbrahim. “Muhârib (Benî Muhârib)”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/3. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Sa’lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-. *el-Keşf ve’l-beyân ‘an tefsîri’l-Kur’ân*. thk. Ebû Muhammed b. ‘Aşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-‘Arabî, 1422/2002.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü’l-eimme es-. *Şerhu’s-siyeri’l-kebîr*. b.y.: eş-Şeriketü’s-Şarkıyyeti lil-i’lânât, 1971.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed Ebî Sehl Şemsü’l-eimme es-. *el-Mebsûṭ*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru’l-ma’rife, 1414/1993.
- Sevig, Muammer Raşit. *Devletler Umumî Hukuku*. İstanbul: İÜHF Yayınları, 2. Basım, 1958.
- Süheylî, Ebû’l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed es-. *er-Ravḍu’l-ünüf fî şerhi’s-sîreti’n-nebeviyye li’bni Hişâm*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-‘Arabî, 1421/2000.

- Şa'bân, Zekiyüddîn. *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkıh)*. çev. İbrahim Kâfi Dönmez. Ankara: TDV Yayınları, 16. Basım, 2012.
- Şafak, Ali. "Bağy". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 4/451-452. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Şâfi, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-. *el-Üm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1410/1990.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmülî Ebû Ca'fer et-. *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-türâs, 2. Basım, 1387/1967.
- TDK, Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 20 Ocak 2020. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 20 Mayıs 2020. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-. *es-Sünen*. nşr. Ahmed Muhammed Şâkir vd. 5 Cilt. Mısır: Şirketü mektebetü ve maţba'atü Muştafâ el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, 1395-1975.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî el-. *Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-a'lemiyye, 3. Basım, 1409/1989.
- Yaman, Ahmet. "Seleb". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36/398-399. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yaman, Ahmet. "Tenfil". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/451-452. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 3. Basım, 1979.
- Yeniçeri, Celal. "Asr-ı Saadet'te Devlet Bütçesi". *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*. ed. Vecdi Akyüz. 2/331-438. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2007.
- Yılmaz, Metin - Terzi, Mustafa Zeki. "Klasik İslâmî Dönemde Güvenlik Güçlerinin Maaş ve Ücretleri". *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/26-27 (01 Eylül 2008), 215-235. <https://doi.org/10.17120/omuifd.53478>
- Zengin, Fethullah. "Cahiliye Araplarında Bazı İyi Ahlâk Örnekleri ve Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (14 Nisan 2017), 53-69.
- Zühaylî, Vehbe ez-. "Eman". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/79-81. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
09. "اسعار الاضاحي في عيد الاضحى 2021 السعودية". Temmuz 2021. Erişim 09 Temmuz 2021. <https://almrj3.com/sacrifice-prices-on-eid-al-adha/>

ÖZGEÇMİŞ

